STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03476

MENTSHN FUN K.P.P.

Sz. Zacharjasz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש. זאַכאַריאַש

מענטשן פון ק. פּ. פּ.

ש. זאַכאַריאַש

מענטשן פון ק.פּ.פּ.

דוד ריכטער
משה גרינבאַום
שמואל מערעטיק

פאַרלאַג: יידיש בוך וואַרשע

1964

SZ. ZACHARJASZ

LUDZIE K.P.P.

Red.: D. SFARD

רעדאַקטאָר — ד. ספֿאַרד

Okładkę projektował: R. CHOF

הילע פּראָיעקטירט — ערכאָוו

WYDAWNICTWO „IDISZ BUCH", WARSZAWA, UL. NOWOGRODZKA 5

Nr zam. 5357. Nakład 2500 egz. Druk ukończono w styczniu 1964
Ark. druk. 7,25, wyd. 6. Papier druk. sat. III kl. 61 x 86, 70 g.
Druk. RSW „PRASA", Warszawa, ul. Tarczyńska 8. L-70

* *
*

אין פאַרמלחמהדיקן פּוילן, אין דעם פּוילן פון קאַפּיטאַליסטן און פּריצים, האָבן טויזנטער יידישע מענער און פרויען, יונגעלייט און מיידלעך — פון אַרבעטער-היימען, פון פאַראָרעמטע באַלעבאַטישע הייזער, פון דער אַרבעטלאָזער דיסקרימינירטער יידישער אינטעליגענץ — געשטראָמט אין יענער פּאַרטיי, וועלכע האָט נישט בלויז שיין גערעדט וועגן קאַמף מיט דער הערשנדיקער רעאַקציע, נאָר טאָג-טעגלעך ווירקלעך געקעמפט פאַר אויסבעסערן די לאַגע פון אַרבעטנדיקן מענטשן, פאַר זיינע פּאָליטישע און עקאָנאָמישע רעכט, פאַר סאָציאַלער און נאַציאָנאַלער באַפרייונג; אין יענער פּאַרטיי, וועלכע האָט נישט בלויז שיין גערעדט וועגן פאַרברידערונג צווישן מענטשן פון פאַרשידענער נאַציאָנאַלער אָפּשטאַמונג און צווישן באַזונדערע פעלקער, נאָר וועלכע האָט מיט דעם דאָזיקן גייסט דורכגעדרונגען אַלע געביטן פון איר טעטיקייט און דערצויגן אין אים אַלע אירע מיטגלידער און סימפּאַטיקער; אין דער פּאַרטיי, וועלכע איז זיך געווען באַוווסט פון איר ציל, און יעדן האָרעפּאַשנעם מענטשן, יעדן אַרבעטער און אינטעליגענט געגעבן אַ קלאָרע פּערספּעקטיוו.

די דאָזיקע פּאַרטיי איז געווען די ק. פּ. פּ., די קאָמוניסטישע פּאַרטיי פון פּוילן.

טייל פון די מענטשן, וועלכע זענען צו איר געקומען, זענען שוין געווען באַוואָפנט מיט מאַרקסיסטישן וויסן, מיט קלאָרע באַגריפן וועגן דעם נויטווענדיקן גאַנג פון דער געשיכטע, וועגן דעם אומפאַרמיידלעכן זיג פון אַרבעטער-קלאַס און וועגן אמת פון זיין אידעאָלאָגיע און וועלט-אַנשויונג.

טייל האָבן בלויז מיטגעבראַכט מיט זיך די דערפאַרונגען פון זייער איינגן שווער און פאַרהאָרעוועט לעבן, דעם פעסטן באַשלוס און ווילן דאָס דאָזיקע לעבן צו ענדערן און די פּראַקטישע פאַרשטענדעניש, אַז נאָר געמיינזאַם און געאייניקט מיט אַנדערע, ענלעכע צו זיי, אָרגאַניזירט אין איין געשלאָסענעם קאַמפס-פעיקן און קאַמפס-לוסטיקן פאַרבאַנד, וועלן זיי זיך קענען פאַרוואַנדלען אין אַן אומבאַזיגבאַרער קראַפט.

און עס זענען אויך געווען נישט ווייניק אַזעלכע, וואָס זענען געקומען מיטגעריסן דורך דער מאָראַלישער קראַפט פון דער פּאַרטיי, דורך איר גרויסער מענטשלעכער אידעע, דורך איר סאָציאַל-עטישן אינהאַלט, וועלכער האָט אָנגעבונדן צו די שענסטע מענטשלעכע אידעאַלן פון אַלע צייטן און אַלע דורות.

אָבער אומאָפּהענגיק דערפון, מיט וואָס און צוליב וואָס איינער איז געקומען, אומאָפּהענגיק אַפילו פון דעם ניוואָ און מדרגה פון זיין באַוווסטזיין, — פאַר אַלע איז די פּאַרטיי געוואָרן די היים און די שול, וועלכע האָט זיי פאַרברייטערט, דערצויגן און אויסגעלערנט אין פּראָצעס פון פּראַקטישער טאָג=טעגלעכער טאַט נישט סתם צו דענקען און האַנדלען אין אַ באַשטימטער ריכטונג, נאָר ווי אַזוי פּרעציז, לאָגיש און וויסנשאַפטלעך צו דענקען און ווי אַזוי אומדערשראָקן, צילבאַוווסט און שלאָגפערטיק צו האַנדלען.

די פּאַרטיי האָט דערצויגן אירע מיטגלידער ווי מענטשן פון אַ באַזונדער שניט און קוואַליטעט, ווי מענטשן, וואָס באַזיצן אַ ספּעציפישע מענטאַליטעט און אַ ספּעציפישן נוסח, וואָס פאַרמאָגן אין זיך די גרויסע אינערלעכע קראַפט צו קענען זיך אָפּזאָגן פון פּערזענלעכן לעבן, פון פּערזענלעכן גליק לטובת דעם כלל, און נאָך מער — ווי מענטשן, וואָס זענען גרייט צוליב דעם גרויסן ציל אויסצושטיין די גרעסטע רדיפות, יסורים און פּיין.

פונוואַנען האָבן די דאָזיקע מענטשן גענומען דעם כוח איבערצוטראָגן אַזוי פיל מאַטעריעלע נויט און פיזישע ליידן? פון וועלכן קוואַל האָבן זיי געשעפּט זייער מוט און אויסדויער?

פון דער קאָלעקטיווער אומדערשראָקענער און טאָג=טעגלעכער טאַט, פון דעם טיפן אומדערשיטערלעכן גלויבן אין זיג און דער עיקר — פון דער פעסטער איבערצייגונג, אַז אַלץ, וואָס זיי טוען, איז לטובת זייער קלאַס, לטובת זייער פאָלק, לטובת דער גאַנצער מענטשהייט.

די ערשטיקע סטימולן פון פּערזענלעך=מאַטעריעלן, עקאָנאָמישן און מאָראַלישן כאַראַקטער האָבן, פאַרוואַנדלענדיק זיך אין אַ דינאַמישער מאַסן=אַקטיוויטעט, געבוירן און אַרויסגעהויבן אומדערשאַצבאַרע גייסטיקע ווערטן פון עטישן און קולטור=כאַראַקטער, וועלכע האָבן באַפרוכפּערט שרייבער, קינסטלער און וויסנשאַפטלער.

זייענדיק אַ גרויסע מאַסן=באַוועגונג, האָבן זיך אין דער ק. פּ. דאָך אויסגעטיילט — נישט אויסגעזונדערט — יחידים, וועלכע, זייענדיק אָרגאַניש פאַרבונדן מיטן כלל, ווי איינע צווישן אַלע, האָבן זיי גלייכצייטיק צום בולטסטן פאַרקערפּערט מיט זייער לעבן און טעטיקייט די סאַמע כאַראַקטעריסטישע שטריכן פון דער דאָזיקער באַוועגונג און פון אַלע אירע טרייע קעמפער און אָנהענגער, — יחידים, וועלכע האָבן סומירט אין זיך די אייגנשאַפטן פון אַלע מיטגלידער — קרבנות=גרייטקייט און מסירת=נפש, שטאַרקייט פון גייסט גובר צו זיין אַלע שוועריקייטן, אויסערגעוויינלעכן מוט און דרייסטקייט, עכטן אינטערנאַציאָנאַליזם — מיט איין וואָרט, דאָס אַלץ, וואָס האָט געשאַפן די רומפולע געשיכט=

און טראַדיציע פֿון ק. פּ. פּ. און וואָס קען און דאַרף אויך דינען ווי אַ מוסטער פֿאַר די אַלע, וואָס זעצן פֿאָר איר אַרבעט אין נייע באַדינגונגען.

עס איז אונדזער פֿליכט די דאָזיקע יחידים אַרויסצוהייבן פֿון פֿאַרגעסנקייט, כדי דורך דעם בילד פֿון זייער לעבן און טעטיקייט, פֿון זייער גרענעצלאָזער איבערגעגעבנקייט דער זאַך פֿון אַרבעטער=קלאַס, פֿון זייערע העלדישע טאַטן לטובת דעם פֿאָלק — זאָלן אויפֿקומען פֿאַר אונדז די אָפּפֿערוויליקע מעשים פֿון די צענדליקער טויזנטער, וועלכע האָבן אין שווערע קאַמפֿן צוגעגרייט דאָס פּוילן פֿון היינט, זאָל אויפֿקומען דער מאַסן=אָנטייל פֿון יידישן אַרבעטער, וועלכער האָט נישט בלויז נישט איינגעזען קיין שום סתירה צווישן זיין צוגעבונדנקייט צום יידישן פֿאָלק און זיין קולטור און צווישן זיין קרבנותפֿולן קאַמף פֿאַר אַ גערעכט און יושרדיק פּוילן, נאָר פֿאַרקערט, ער האָט אין דעם געזען די סאַמע נייטווענדיקע שייכות און אַפֿילו קעגנזייטיקע אָפּהענגיקייט.

דאָס דאָזיקע בוך, אין וועלכן שמעון זאַכאַריאַש — אַליין איינער פֿון די אָנגעזעענסטע פֿירער צווישן די דאָזיקע מוטיקע רעוואָלוציאָנערן אין יענער צייט — דערציילט וועגן דריי פֿון זיינע מיטקעמפֿער און חברים, איז ערשט אַן אָנהייב.

אין דעם דאָזיקן אָנהייב, וועלכער טראָגט דעם נאָמען: „מענטשן פֿון ק.פּ.פּ.“, באַמיט זיך דער מחבר — אפשר טאַקע דערפֿאַר, ווייל דאָס זענען מיטקעמפֿער און חברים — צו זיין וואָס מער אָביעקטיוו, צו געבן אַנשטאָט אייגענע מיינונגען — דאָקומענטן, אַרויסזאָגונגען פֿון אַנדערע, ביאָגראַפֿישע ידיעות, בריוו און פּראָטאָקאָלן, און בלויז פֿון צייט צו צייט רייסן זיך אַדורך זאַצן, וועלכע פֿאַראַטן דעם מחברס אינערלעכע געפֿיל און באַציונג, זיין פֿערזענלעכע איבערלעבונג און פֿאַרבינדונג מיט די דאָזיקע מענטשן.

אָבער גראָד דאָס דאָזיקע פּשוטע, פּראָזאַישע, אויף פֿאַקטן און דאָקומענטן באַזירטע, דערציילן וועגן דעם לעבן און טעטיקייט פֿון דריי קאָמוניסטן, וועגן זייערע שווערע נסיונות און ליידן, און נישט געקוקט אויף דעם — זייער אומדערמידלעכער שטאַנדהאַפֿטיקייט, קעמפֿערישקייט, אָפּטימיזם און גלויבן — אַנטהאַלט אין זיך אַן איידעלע מענטשלעכע דערהויבנקייט און ווירדע, אַ מוסטער פֿון ביישפּיללאָזן מוט.

דאָס אַליין איז אַ קוואַליטעט אַן און פֿאַר זיך. אָבער אויסער דעם, גיבן די דאָזיקע דריי פּאָרטרעטן פֿון קעמפֿער אין קווער=שניט פֿון זייער לעבן און טעטיקייט אַ בילד פֿון אַ ביז גאָר רייכן און רוישיקן פּעריאָד אין דער יידישער געזעלשאַפֿט אין פּוילן צווישן ביידע וועלט=מלחמות, רייך אין באַוווסטזיניקע קלאַסן=קאַמפֿן, אין אָנרייפֿן פֿון רעוואָלוציאָנערע שטימונגען, און אויפֿשטייג

פון פארשידענע פארגעשריטענע קולטור-צענטערן און אין אויפקום און אויסבילדן זיך פון דערפארענע, פארהארטעוועטע און רעוואלוציאנערע יידישע מאסן, וועלכע האבן אריינגעשריבן אזעלכע דערהויבענע, טיף-מענטשלעכע און פאטריאטישע קאפיטלען אין דער נייער געשיכטע פון פוילן.

האלטנדיק זיך שטרענג ביי א ריין ביאגראפישן שטאף אויפן סמך פון דאקומענטאלע רעלאציעס און אויפוויקלענדיק כאראקטעריסטישע פאסירונגען אין פערזענלעכן לעבן פון די דריי באשריבענע ארבעטער-טוער, ווי אויך קאנסעקווענטע האנדלונגען אין הסכם מיט זייערע פאליטישע איינשטעלונגען, גיט דער מחבר נישט בלויז א פארשטעלונג וועגן דעם שווערן קאמף פון די אזוי טראגיש פארשוואונדענע יידישע מאסן אין פוילן פון יענער צייט, נאר גלייכצייטיק אויך א זייער באלערנדיקן דערקענטניש-מאטעריאל און פראבלעמאטיק, וואס האבן אין פיל הינזיכטן נישט פארלוירן זייער אקטואליטעט אויך ביים היינטיקן טאג. אזא איז דאס פראבלעם פון ארבעטער-איינהייט, פון דער באציונג צו פארשידענע בורזשואז-געזעלשאפטלעכע ארגאניזאציעס און ענלעכע.

אבער קודם-כל איז דאס בוך א פארדינטער דענקמאל פאר דריי פראמינענטע ארבעטער-טוער, וועלכע האבן זייער לעבן אן שום רעשט אפגעגעבן דער זאך פון ארבעטער-קלאס, געווען טריישע, ווירדיקע און כאראקטעריסטישע פארשטייער פון א פארטיי, וואס איר העלדישע געשיכטע ווערט אין דער פערספעקטיוו פון יארן אלץ בולטער און איר געשיכטלעכע ראל אלץ באדייטנדיקער נישט בלויז פאר איר צייט, נאר אין דער סאמע ענגסטער און ארגאנישער פארבינדונג אויך מיט אונדזער היינט, ווי זיין פארגייערין און מוסטער.

עס איז כדאי אונטערצושטרייכן, אז דאס בוך דערשיינט גראד צום 45-טן יארטאג זינט דער אנטשטייונג פון ק.פ.פ., און די געוויסנהאפטע שילדערונג פון דריי אירע מיטגלידער, וואס זייער שווערער און מסירת-נפשדיקער לעבנסוועג סימבאליזירט מיט זיך דעם כאראקטעריסטישן נוסח פון דער גאנצער באוועגונג און פון דעם גרעסטן טייל פון איר מיטגלידערשאפט, איז ווי אן אויסדרוק פון פארערונג פאר דער פארטיי צו דער דאזיקער וויכטיקער דאטע.

עס בלייבט בלויז איבער זיך צו ווינטשן, אז דער דאזיקער אנהייב, וועלכער איז פון א באדייטנדיקן דערציערישן ווערט און איז ווי אן אויסדרוק פון אונדזער פליכט מזכיר צו זיין אונדזערע בעסטע חברים, וועלכע די היטלערישע מערדער האבן פארשניטן צוזאמען מיטן גאנצן פאלק אויף דער שוועל פון זייערע פארווירקלעכטע חלומות פון א ניי און גערעכט פוילן — זאל קאנסעקווענט פארגעזעצט ווערן אויך אויף ווייטער.

ד. ספארד

דוד ריכטער — „דודל"

אַרבעטער פון פאַבריק און וואַרשטאַט, פּראָפאַריין־ און פּאַרטיי־טוער, אַרבעטנדיקע אינטעליגענץ — אַלע וועלכע זענען געשטאַנען נאָענט צו דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אין דער יידישער סביבה, האָבן געקענט „דודלען".

דוד ריכטער האָט געהערט צו די רעוואָלוציאָנערע יידישע טוער פון אַלטן דור פון פאַר דער אַנטשטייונג פון קפּפּ.

ער איז געקומען אין דער קפּפּ נישט פון „בונד" אָדער ציוניסטישע פּאַרטייען. ער האָט געהערט צו דער פּלעיאַדע קפּפּ־טוער, וועלכע זענען דערצויגן געוואָרן שוין פון די יונגע יאָרן אָן אין רעוואָלוציאָנער־אינטער־נאַציאָנאַליסטישן גייסט. געקומען איז ער אין דער קפּפּ פון דער סדקפּל.

ער איז געווען אַ קליינער אין וווקס, מיט אַ געדיכטן טונקל־בלאָנדן קאָפּ האָר און צוויי פינקלענדיקע בלויע אויגן.

„דודל" האָט מען אים גערופן נישט דערפאַר, ווייל ער איז געווען אַ קליינער. זיין באַשיידנקייט, פּשוטקייט און האַרציקייט, האָט נישט גרויסן זיך מיט זיינע זשורנאַליסטיש־פּובליציסטישע פעיקייטן אין לאַנג־יאָריקן רעוו. סטאַזש האָט אַרויסגערופן ליבשאַפט צו אים ביי יעדן, וועלכער האָט זיך מיט אים באַגעגנט. שוין ביים ערשטן שמועס איז ביי יעדן פאַרבליבן דער איינדרוק, אַז ער האָט זיך געטראָפן מיט אַ האַר־ציקן חבר און מענטש.

ווען ווער פון די חברים האָט עפּעס נישט צו דער צייט, אָדער נישט גוט דערליידיקט, האָט דוד אין אַן ערנסטן טאָן אויפמערקזאַם געמאַכט דעם חבר, אָבער נישט באַליידיקט. דער חבר איז פון אים שטענדיק אַוועק אָן אַ פאַרדראָס. אויב ער האָט באַמערקט, אַז דער חבר לעבט איבער זיינע פאָרווורפן, פלעגט ער מיט אַ שמייכל באַרואיקן דעם חבר: „פאַר־שטיי, אַז דאָס זענען פּאַרטיי־אויפגאַבן, אַז זאַכן, וועלכע דינען דער רע־וואָלוציע טאָרן נישט פאַרנאַכלעסיקט ווערן".

אָט טאַקע די פּשוטקייט, די האַרציק=מענטשלעכע באַציונג, די באַשיידנקייט אין דער אַרבעט זענען געווען די סיבה פון דעם נאָמען „דודל“.

דער דאָזיקער איידעלער כאַראַקטער=שטריך זיינער איז שנעל באַמערקט געוואָרן אויך פון די בירגערלעכע באַלעבאַטים, ביי וועלכע ער האָט געוווינט, אויסבאַהאַלטנדיק זיך פון דער פּאָליציי. דוד האָט געהאַט די פעיקייט פון געווינען די הערצער פון זיינע באַלעבאַטים. וועלכע האָבן אים געהאַלטן פאַר אַן אייגענעם משפחה=מענטש און אויך גערופן „דודל“. זיי פלעגן מיטזאָרגן מיט זיינע זאָרגן און מיטפרייען זיך מיט זיינע פרייד.

דאָרט ווו „דודל“ האָט געוווינט, האָבן אויך די באַלעבאַטים זיך געהאַלטן, אַדאַנק אים, פאַר סימפּאַטיקער פון דער קפּפּ. זיי פלעגן אים צוהעלפן אויסבאַהאַלטן פּאַרטיי=מאַטעריאַלן און ווען ער האָט געדאַרפט געלט אויף פּאַרטיי=אויסגאַבן, פלעגט ער שטענדיק באַקומען ביי זיי אַן הלוואה אויף אַ געוויסער צייט. די סימפּאַטיע איז געווען אַ קעגנזייטיקע.

גישט איינמאָל האָב איך זיך געטראָפן מיט „דודלען“ אויף ניזקע 45 און פראַנצישקאַנער 9 אָדער 11 ביי דער פאַמיליע לוקסעמבורג. ס'איז געווען לייכט צו באַמערקן די סימפּאַטיע און דרך=ארץ צו אים, און אַ דאַנק אים בכלל צו קאָמוניסטן, וועלכע פלעגן זיך דאָרט טרעפן דעמלט, ווען דוד איז געווען אין תפיסה.

דודלס פּשוטקייט, קאַרגשאַפט אין ווערטער קומט אויך צום אויסדרוק אין זיין ביאָגראַפיע, אָנגעשריבן פון אים אין 1941 יאָר און צוגעשיקט צום קאָמוניסטישן אינטערנאַציאָנאַל. אין קורץ=געפאַסטע און פריי פון באַרימערייען זאַצן דערציילט ער וועגן זיין רייכער און לאַנגיאָריקער רעוואָלוציאָנערער פּאָליטישער, פּראָפּאַגאַנדיסטישער, זשורנאַליסטיש=פּובליציסטישער און פּאַרטייאיש=אָרגאַניזאַציאָנעלער טעטיקייט אין דער סדקפּל און אין דער קפּפּ.

אין דעם פאַל איז דוד געווען צו באַשיידן. צו קאַרג. ער האָט געדאַרפט מער דערציילן וועגן זיין פּאַרטיי=טעטיקייט און במילא אויך פון אַנדערע, וועלכע האָבן מיט אים מיטגעאַרבעט. זיין ווערטער=קאַרגשאַפט און באַשיידנקייט האָט אין דעם פאַל דער פּאַרטיי קיין נוצן גישט געבראַכט.

* * *

דוד ריכטער, אַ קינד פון אַ טאַרטאַק=אַרבעטער, איז אַלס 15=יאָריק ייִנגל, אַרבעטנדיק שוין אין דער טשענסטאָכאָווער מעטאַל=מעבל=פאַבריק,

אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער רעוואָלוציאָנערער יוגנט-באַוועגונג און אין דער באַוועגונג פאַרבליבן ביזן סוף. „איך האָב דורכגעמאַכט דעם גאַנצן אַנטוויקלונגס-וועג — שרייבט ער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע — פון אַ מיטגליד פון קעמערל ביז אַ צענטראַלן פאַרטיי-טוער"[1].

זיין זשורנאַליסטישע טעטיקייט האָט ער אָנגעהויבן פון שרייבן קאָרעספּאָנדענצן פון לעבן און קאַמף פון די יידישע אַרבעטער פון זיין שטאָט און אויסגעוואַקסן צו איינעם פון די הויפּט-זשורנאַליסטן — פּובליציסטן אין דער פּאַרטייאישער אומלעגאַלער און לעגאַלער פּרעסע. ער איז געוואָרן „די אָנפירנדיקע פּען אין דער רעוואָלוציאָנערער זשורנאַליסטיק"[2].

ביי דוד ריכטערן האָבן זיך געראַנגלט צוויי כוחות: איין כוח — פון אַ מאָלער און צייכענער, פון אַ פעליעטאָניסט און ליטעראַטור- און טעאַטער-קריטיקער. דער צווייטער — פון אַ געזעלשאַפטלעכן טוער, וואָס פילט די נויטווענדיקייט אויסלאָדן די ענערגיע און אויסלעבן זיך אין דער פּאָליטישער קאַמפּס-באַוועגונג. פאַראייניקן אָט די צוויי אינערלעכע כוחות האָט ער באַוויזן נאָר טיילווייז. די אויבערהאַנט האָט ביי אים גענומען דער צווייטער.

מיט זיין גאַנצער נשמה און האַרץ איז ער אַריין אין דער רעוואָלוציאָנערער אַרבעטער-באַוועגונג, כאָטש מען האָט געקאָנט באַמערקן, ווי דער דראַנג צו צייכענען איז אים פאַרבליבן. בעת די לאַנגשעהדיקע דיסקוסיעס אויף פּאַרטיי-זיצונגען פלעגט ער צייכענען בלומען, פּייזאַזשן און שקיצן פון די קלאַסיקער פון מאַרקסיזם.

ווען ער איז געווען אַרבעטלאָז, האָט ער געלעבט (1918 — 1920) פון מאָלן די פירער פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער-באַוועגונג. זיינע געמאָלטע בילדער פלעגן הענגען אין די לאָקאַלן פון די פּראָפאַריינען אין טשענסטאָכאָוו. אין די יאָרן 39 — 1938, ווען די פּאַרטיי איז געוואָרן פאַנאַנדערגעלאָזט, האָט ער זיך פאַרנומען מיט קינסטלעריש אויסהעפטן טישטעכער, סערוועטקעס און קליינע דיוואַנען. פאַר זיין שעפערישער פעדער איז כאַראַקטעריסטיש, אַז אין 1935 יאָר, זייענדיק אויף פּאַרטיי-אַרבעט אין זאַגלעמביע און ליגנדיק אין בעט אַ קראַנקער אויף גריפּע,

---

[1] אַלע דאַטעס און וויכטיקע פאַקטן פון זיין לעבן און קאַמפּס-טעטיקייט זענען גענומען פון זיין אויטאָביאָגראַפיע (פּערזענלעכע טעטשקע סיג. 8988 — אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי-געשיכטע ביים צ. ק. פּזפּר, אָפּטייל 2).

[2] מ. מירסקי — „אונטער די פענער פון קפּפּ". זייט 70.

האָט ער אָנגעשריבן אַן 8־זייטיקן בריוו צו זיין שיינע טאָכטער אַנקע אונטערן טיטל: „Pierwsze pranie Polci”.

דער גאַנצער בריוו איז געווען אַ מעשהלע, וווּ יעדעס וואָרט האָט זיך אָנגעהויבן מיט דעם אות „פּ“. ווען ער האָט מיר געלייענט דעם בריוו האָב איך געזען זיין שרייבער־טאַלאַנט. איך האָב געטראַכט: וויפל פרייד וואָלט זיין פעדער געקאָנט געבן קינדער און יוגנט.

אין זיין שרייבן מיט קליינע געצייכנטע אותיות האָט זיך אויך גע־פילט מאָלערישקייט. געשריבן האָט ער געפּרעסט, פּריי פון פּוסטע פראַזן. דעם געדאַנק זיינעם האָט ער שטענדיק פאָרמולירט פּשוט און קלאָר. אין דער פּאָלעמיק מיטן קעגנער איז ער געווען צולגעווענדט. „זיין שאַרפע פען שניידט ווי אַ חלף — שרייבט מ. מירסקי אין זיינע קורצע שטריכן. זיין קינסטלערישע עמפּינדלעכקייט האָט זיך אַרויסגעזען פון זיינע אַרטיקלען, וועלכע זענען אָפט געווען געשריבן אין עמאָציאָנעלן סטיל“. אַ[2]

מיט פאַרגעניגן האָבן אים די לעזער געלייענט. זיין סטיל האָבן זיי דערקענט אַפילו דעמלט, ווען ער האָט זיך — צוליב פּאָליציייאישע טעמים — נישט אונטערגעשריבן מיט זיין נאָמען.

* * *

געבוירן איז דוד אין טשענסטאָכאָוו אין 1897 יאָר. דער פאָטער האָט געהייסן לייב און די מאַמע — אסתר. זיינע צוויי ברידער — דער ייִנגערער און עלטערער, זענען געווען שניידער־אַרבעטער. דער ייִנגערער, אַ קאָמוניסט, האָט זיך געשניטן אויף אַ זשורנאַליסט. ביז דעם 15־טן לעבנס־יאָר (1912) האָט דוד געלערנט אין חדר און שפּעטער אין דער ישיבה. ער איז געווען אַ בקי אין ש“ס און פּוסקים. נישט איינמאָל אין שמועסן מיט לערנער האָט ער ציטירט פון זכרון גאַנצע זאַצן פון רמב“ם און אַנדערע רעליגיעזע פילאָזאָפן. ער פלעגט אַרויסרופן באַוווּנדערונג מיט זיין בקיאות ביי זיינע מיטשמועסער. זיי פלעגן זאָגן: „אַ קאָמוניסט, אַ תלמיד־חכם, אַ שאָד, וואָס ער איז אַוועק פון „יידישקייט“.

אין שטוב איז מאַטעריעל געוואָרן ערגער. דער עלטערער ברודער האָט התונה געהאַט און האָט געמוזט שפּייזן זיין אייגענע פאַמיליע. דער פאָטער, אַן אַלטיטשקער, האָט שוין ווייניק פאַרדינט. מיט וויטיק האָט דער טאַטע געמוזט געבן די הסכמה, אַז זיין דוד, דער ישיבה־בחור אין

---

[2] אַ זע דאָרט.

תלמיד־הכם זאָל ווערן אַ פֿאַרדינער. זיינע קינסטלערישע פֿעיקייטן צו ציי־
כענען האָט אים מעגלעך געמאַכט, אַז ער זאָל אין דער מעטאַל־פֿאַבריק
ווערן אַ צייכענער און לאַקירער. ער האָט נישט שלעכט פֿאַרדינט און
אַזוי אַרום געהאָלפֿן זיינע אַלטע טאַטע־מאַמע. אַזוי האָט ער געאַרבעט
פֿון 1912 ביז 1915 יאָר.

* * *

עס ברעכט אויס די ערשטע וועלט־מלחמה. אין דער פֿאַבריק האָט
עקזיסטירט אַן סדקפּל־גרופּע. פֿון די אַלטע רעוו. אַרבעטער באַקומט דוד
צו לייענען פֿאַרשידענע לעגאַלע און נישט לעגאַלע בראָשורן. אין דער
שטאָטישער אָרגאַניזאַציע פֿון סדקפּל (גרופּע „זאַזשאָנדראָוצי" — אָנהענ־
גער פֿון דער הויפּט־פֿאַרוואַלטונג פֿון דער פּאַרטיי) איז טעטיק דער לאַנג־
יאָריקער רעוואָלוציאָנערער טוער שלמה קאַנעמאַן — „גראַף", „טשער־
ווינסקי" — אַ גאַרבער־אַרבעטער. אָפֿט קומט ער אין דער פֿאַבריק. דוד
באַקענט זיך מיט אים און ווערט אַריינגעצויגן אין אַ רעוואָלוציאָנערן
אַרבעטער־יוגנט־קרייז. די אַלטע סדקפּלאָווצעס גיבן אים צו פֿאַרשפּרייטן
אומלעגאַלע ליטעראַטור, צו העקטאָגראַפֿירן אַנטימלחמה־אויפֿרופֿן און
אַנדערע טעכנישע אַרבעטן.

אַזוי אַרום ווערט ער אין קאַמף און דורך ריזיקאַלישער אומלעגאַלער
טעטיקייט צוגעגרייט אָרגאַניזאַציאָנעל און פּאָליטיש אַלס מיטגליד אין
דער סדקפּל און אין 1915 יאָר ווערט ער אַ מיטגליד אין דער טשענסטאָ־
כאָווער אָרגאַניזאַציע. „אין דער פּאַרטיי — ווי ער שרייבט אונטער אין
זיין אויטאָביאָגראַפֿיע — פֿון דזשערזשינסקי, ראָזע ליקסעמבורג און
טישקאַ".

דוד ווערט איינער פֿון די אַקטיווסטע טוער אין יידישן ראַיאָן פֿון
דער סדקפּל־אָרגאַניזאַציע. ער ווערט אַ מיטגליד פֿון דער ראַיאָן־אָנפֿי־
רונג פֿון דער פּאַרטיי. אונטער דער אָנפֿירונג פֿון חבר קאַנעמאַן און אַנ־
דערע חברים האָט ער אָנגעהויבן אָרגאַניזירן די ערשטער לעגאַלע פּראָ־
פֿעסיאָנעלע פֿאַריינס־אָרגאַניזאַציעס פֿון די יידישע אַרבעטער. אין רע־
זולטאַט פֿון זיין טעטיקייט ווערט ער פֿיל מאָל אַרעסטירט דורך די דיי־
טשישע אָקופּאַנטן.

אין סוף 1916 און אין אָנהייב 1917 קומען פֿאַר וואַלן צו די
שטאָט־ראַטן. די סדקפּל ־אָרגאַניזאַציע אין לאַנד און אין טשענסטאָכאָוו
אָרגאַניזירט אַ גרויסע וואַל־קאַמפּאַניע. אין שטאָט קומען פֿאַר צענדלי־

קער מיטינגען און פאַרזאַמלונגען. דוד איז שוין איינער פון די אַקטיווע אָרגאַניזאַטאָרן פון די מיטינגען און סדקפּלישער וואַל־אַגיטאַציע.

אין די שמועסן מיט זיינע נאָענטסטע חברים פלעגט ער דערציילן גישט וועגן זיך — דאָס איז נישט געווען זיין טבע — נאָר וועגן די גרויסע וואַל־מיטינגען מיט דער באַטייליקונג פון די באַליבטע ביי די יידישע אַרבעטער רעדנער: קאַראָלסקי־וויצבלום פון וואַרשע, שלמה קאַנעמאַן, עמיל בינאַ און פרידאַ[3] פון טשענסטאָכאָוו. אויף די מיטינגען אין זאַל „האַרמאָניאַ" מיט דער באַטייליקונג פון העכער 1.000 מענטשן און אויף אַנדערע, אָרגאַניזירטע דורכן שטאָטישן סדקפּל־קאָמיטעט, ווו דוד איז געווען אַ מיטגליד, האָבן די יידישע אַרבעטער געהערט דאָס רעוו. סאָציאַל־דעמאָקראַטישע וואָרט.

נאָוועמבער 1918. די ידיעה וועגן דער רעוואָלוציע אין דייטשלאַנד איז באַוווסט געוואָרן אין טשענסטאָכאָוו דעם 10־טן נאָוועמבער. דער אייזערנער רינג פון דער דייטשישער אָקופּאַציע האָט געפּלאַצט. דוד נעמט אָנטייל אינעם אַנטוואָפענען די אָקופּאַנטן. צוזאַמען מיט אַנדערע סדקפּל־טוער אָרגאַניזירט ער אַ מאַסן־דעמאָנסטראַציע אויף צו פאַרטרייבן די אָקופּאַנטן און אָרגאַניזירן אַן אַרבעטער־דעלעגאַטן־ראַט אין טשענסטאָכאָוו און אַן אַרבעטער־מיליץ קעגן די פּרוּוון פון איינאָרדענען אַנטי־יידישע פּאָגראָמען.

אין דער צייט איז דוד געווען איינער פון די מאַסן־טוער, ער האָט אָנגעפירט מיט די ניי־אָרגאַניזירטע פּראָפעסיאָנעלע פאַריינען פון שניי־דער, שוסטער, מעטאַל־אַרבעטער, האַנדלס־אָנגעשטעלטע א. אַנד. ער האָט אָנגעפירט מיט די שטרייקן פון די אַרבעטער און מיט די וואַלן צום טשענסטאָכאָווער אַרבעטער־דעלעגאַטן־ראַט.

ביי די שניידער־אַרבעטער — ביי דער אַקטיווער טעטיקייט פון דוד און קאַנעמאַנען — האָבן די קאָמוניסטן באַקומען 177 שטימען און 4 מאַנדאַטן צום אַרבעטער־דעלעגאַטן־ראַט, בעת די „פאַראייניק־טע", בונד" און פּ. צ. צוזאַמען האָבן דעראָבערט 233 שטימען און זיך

---

[3] וועגן קאַראַלסקי — אברהם וויצבלום, שלמה קאנעמאַן זע: „אונטער די פענער פון קפּפּ", זייט 354 און 366; פרידא — נישט געלונגען פעסטצושטעלן דעם ריכטיקן נאָמען.

4 מאַנדאַטן. ביי די יידישע מעטאַליסטן האָט דער „בונד“ באַקומען 23 שטימען און די קאָמוניסטן — 59 שטימען[4].

אין די שטורמישע נאָוועמבער—דעצעמבער־טעג פון 1918 יאָר ווערט דוד און אַנדערע סדקפּל־טוער אַרעסטירט דורך דער פּוילישער זשאַנדאַרמעריע, אָבער נישט אויף לאַנג. בעת ס׳קומט פאָר דער פאַר־אייניקונגס־צוזאַמענפאָר פון פּפּס־ליגקע און סדקפּל, ווערט דוד צוזאַמען מיט שלמה קאַנעמאַן, זיגמונט מאָדזעלעווסקי א. אַנד. אַ מיט־גליד אין דער יונגער קפּרפּ (קאָמוניסטישער אַרבעטער־פּאַרטיי פון פּוילן). אין דער פּאַרטיי איז ער געווען טעטיק, מיט איר האָט ער גע־לעבט, גונטער איר אָנפירונג האָט ער געקעמפט ביזן טראַגישן טאָג פון פאַנאַנדערלאָזן די קפּפּ.

דעם 8־טן פעברואַר 1919 קומט פאָר אין טשענסטאָכאָוו אַ קאָנפע־רענץ פון די קאָמוניסטן — יידן, אָרגאַניזירטע אין דער טשענסטאָכאָווער קפּפּ. אין דער קאָנפערענץ האָבן אָנטיילגענומען 265 חברים. דריי טעג האָט מען דיסקוטירט אַרום דעם טעטיקייטס־באַריכט, פּאָליטישער סיטו־אַציע, באַציונג צו אַנדערע פּאַרטייען און אָרגאַניזאַציאָנעלע פראַגן[5]. דוד האָט געשפּילט אַ באַדייטנדיקע ראָל אויף דער קאָנפערענץ. אין דער נייער אָנפירונג אויף צו קאָאָרדינירן די פּאַרטיי־אַרבעט אין דער יידישער סביבה האָט זיך אויך געפונען דוד ריכטער.

1־טער מאַי 1919. דער אַרבעטער־דעלעגאַטן־ראַט האָט אָנגענומען אַ רעזאָלוציע צו אָרגאַניזירן אַן אַלגעמיינע דעמאָנסטראַציע. די פּפּס האָט זיך אויסגעבראָכן פון דעם באַשלוס, דעמאָנסטרירנדיק באַזונדער.

דוד ריכטער האָט געהערט צו די אַקטיוויסטע אָרגאַניזאַטאָרן פון דער דעמאָנסטראַציע אונטער די פענער פון אַרבעטער־דעלעגאַטן־ראַט.

חבר שלמה קאַנעמאַן פלעגט אין די שפּעטערדיקע יאָרן אין שמועסן מיט חברים דערציילן וועגן דודס אַקטיווער ראָל אין די יאָרן 19—1918 אין טשענסטאָכאָוו און אין דער 1־טער מאַי־דעמאָנסטראַציע אין 1919 יאָר. אויף איינער פון די זיצונגען פון צענטראַלן קאָמיטעט פון פּזפּר האָט חבר זיגמונט מאָדזעלעווסקי אין אַ שמועס מיט מיר צווישן אַנדערן

---

4 „אונדזער וועג“ — אָרגאַן פון די „פּאַראייניקטע“, דעצעמבער 1918, נומ. 5, אַרכיוו, אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי־געשיכטע. מיקראָפילם אַפּט. II.

5 „קאָמוניסט“ — אָרגאַן פון געגנט־קאָמיטעט פון קפּרפּ פון זאַגלעמביע פון 2־טן מערץ 1919, זייט 22—23 (אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי־געשיכטע. אָפּטייל 2). די רעזאָלוציעס פון דער באַראַטונג זענען נישט פאַראַן.

דערציילט וועגן דוד ריכטער און זיין צוזאַמענאַרבעט מיט אים. אין דעם שמועס האָט מיר חבר מאַדזעלעווסקי דערציילט וועגן אָרגאַניזירטן דורך די קאָמוניסטן ווידערשטאַנד קעגן די פּאָגראָמשטשיקעס אין טאָג פון 27 מאַי 1919, ווען עס זענען דערמאָרדעט געוואָרן 5 יידן און 9 פאַרוואונדעט. פון זיי זענען 2 געשטאָרבן אין שפּיטאָל. אין דעם אָרגאַניזירן דעם ווידערשטאַנד האָט אַ באַדייטנדיקן אָנטייל גענומען דוד ריכטער.

דוד איז אויך טעטיק צווישן די 4000 אַרבעטסלאָזע אין טשענסטאָכאָוו און ווערט נישט איינמאָל רעפּרעסירט מצד די נייע פּוילישע בורזשואַזע מאַכטהאָבער

קאָמוניסטן האָבן פאַרבונדן נישט לעגאַלע מיט לעגאַלער טעטיקייט. אין טשענסטאָכאָוו איז אָרגאַניזירט געוואָרן אַ לעגאַלער קלוב א. נ. פון מאַרטשין קאַספּזשאַק. דאָרט האָבן זיך געזאַמלט די יידישע און פּוילישע אַרבעטער. דוד, איינער פון די אָרגאַניזאַטאָרן, ווערט סעקרעטאַר פון קלוב. אין יענער צייט איז דער קלוב געווען אַ צענטער פון פּאָליטישער און קולטורעלער מאַסן־אַרבעט פון דער פּאַרטיי.

* * *

די פּוילישע פּילסודסקי־אַרמיי פאַלט אָן אויפן ראַטנפאַרבאַנד. די קאָמוניסטן פירן אָן אַגיטאַציע קעגן דער אימפּעריאַליסטישער אַגרעסיע פאַר פאַרטיידיקן די יונגע סאָציאַליסטישע סאָוועטן־רעפּובליק. אין טאָג פון 1־טן מאַי 1920 קומט פאָר אין טשענסטאָכאָוו אַ גרויסער מאַסן־מיטינג. דוד איז אַקטיוו אין דער דאָזיקער אַנטימלחמה־טעטיקייט און אין רעזולטאַט דערפון ווערט ער אַרעסטירט און פאַרשיקט אין קאָנצענטראַציע־לאַגער קיין דאָמביע, הינטער קראָקע.

דאָרט אין קאָנצענטראַציע־לאַגער טרעפט זיך דוד מיט פיל אָנפירנדיקע פּאַרטיי־פּערזענלעכקייטן — געוועזענע סדקפּלאָוצעס און געוועזענע פּלינקע פּסאָוצעס. ביי זיי האָט דוד פיל געלערנט די מאַרקסיסטישע טעאָריע און פּראַקטיק. דוד האָט געהאַט ביי וועמען זיך צו לערנען. די בעסטע קאָמוניסטישע טוער האָבן זיך געפונען דעמאָלט אין דאָמביע.

נאָך 7, 8 חדשים פאַרברענגען אין קאָנצענטראַציע־לאַגער, איז ער אין סוף 1920 יאָר באַפרייט געוואָרן. אין טשענסטאָכאָוו טרעפט ער אַ צעבראָכענע אָרגאַניזאַציע. אַ סך זענען אין תפיסה. אַ ריי קאָמוניסטן אין מיליטער און פיל האָבן געמוזט אַנטלויפן. די מאַסן־אָרגאַניזאַציעס זענען פאַרמאַכט. דוד וואַרפט זיך גלייך אַריין אין דער פּאַר־

טיי־טעטיקייט. ער זאַמלט די איבערגעבליבענע און די צוריקגעקומענע. צוזאַמען מיט אַנדערע אָרגאַניזירט ער די פּאַרטיי־אָרגאַניזאַציעס אין די פּאַרייען און פאַבריקן. עס ווערט אָרגאַניזירט דער שטאָטישער און ראַיאָן־קאָמיטעט.

אין 1920 איז נאָך גאָרדין־לענאָוויטש נישט געווען קיין מיטגליד אין דער קפּפּ. ער איז שוין געשטאַנען — ווי ער שרייבט — פעסט אויפן גרונט פון דער סאָציאַליסטישער רוסישער רעוואָלוציע און קאָמינטערן. ער פלעגט שטיין אין קאָנטאַקט מיט די קאָמוניסטישע טוער קאַראָלסקי־ווייצבלום און קאָוואַלסקי.[6] אין סוף 1920 האָט ער זיך געטראָפן צום ערשטן מאָל מיט דוד ריכטערן.

„איך האָב געוווסט וועגן דודס סדקפּלישקייט. שמועסנדיק מיט אים האָב איך פאַרטשעפּעט, אַטאַקירט און קריטיקירט די באַציונג פון דער סדקפּל צו דער נאַציאָנאַלער פראַגע בכלל און באַזונדערס דעם „ניהי־ליזם“ צו דער יידישער קולטור. צו מיין שטוינונג האָט ריכטער באַוויזן אַן אויסערגעוויינלעך געפיל פון זעלבסטקריטיציזם אין קעגנזאַץ צו אַנ־דערע, וועלכע פלעגן אונטערשמייכלען אין אַזעלכע פאַלן. איך האָב זיך גלייך מיט ריכטערן באַפריינדעט אינטעלעקטועל און פּאָליטיש“.[7]

מיט ריכטערן האָט גאָרדין געפונען אַ געמיינזאַמע שפּראַך אין איי־נעם פון די גרונט־פּראָבלעמען פון לעניניזם — אין דער נאַציאָנאַלער פראַגע.

אין אַ יאָר שפּעטער האָט זיך גאָרדין געפונען אין דער קפּרפּ און צוזאַמען מיט ריכטערן געפירט אַ פּאָליטישע טעטיקייט.

אין די יאָרן 1921—1922 איז דוד טעטיק אין שטאָטישן און אין געגנטלעכן פּאַרטיי־קאָמיטעט.

אין 1921 יאָר, בעת דער דיסקוסיע אין „בונד“ און דעם אַנטשטיין פון „קאָמבונד“ אין טשענסטאָכאָוו, האָט דוד ריכטער זיך געשטעלט אין

---

[6] קאָוואַלסקי, וולאַדיסלאַוו (פּסעווד. „גזשעד“, „שלוסאַרסקי“), געבוירן אין 1886, מיטגליד פון דער פּפּס פון 1906 יאָר, שפּעטער פון פּפּס לינקע. אין 1916 יאָר האָט ער צוזאַמען מיט אַ גרופּע מיטגלידער פון דער וואַרשע־ווער אָרגאַניזאַציע דורכגעפירט אַ שפּאַלטונג אין דער פּפּס לינקע און זיך אָנגעשלאָסן אין דער סדקפּל. פון 1918 ביזן 1922 יאָר — מיטגליד פון צ. ק. פון דער קפּרפּ. פון 1922 יאָר — אויף עמיגראַציע אין ראַטנפאַרבאַנד.

[7] דוד ריכטערס פּערזענלעכע טעטשקע סיגנ. 8988 — אינסט. פאַר פּאַרטיי־געשיכטע.

קאָנטאַקט מיט די לינקע בונדיסטן. ער גיט זיי מאַרקסיסטישע ליטעראַטור, באַהאַנדלט מיט זיי צוזאַמען די פּראָבלעמען, וועלכע ווערן אַרומגערעדט אויף זייערע פּאַרטיי־פֿאַרזאַמלונגען. דוד האָט זיי געהאָלפֿן אָרגאַניזירן זיך אין דער קאָמוניסטישער פֿראַקציע. נאָך דער שפּאַלטונג אין „בונד" האָט אַ באַדייטנדיקער טייל פֿון דער בונדישער אָרגאַניזאַציע אין טשענסטאָכאָוו זיך אָנגעשלאָסן אין „קאָמבונד" און שפּעטער אַריבער אין דער קפּפּ. די קאָמוניסטישע אָרגאַניזאַציע האָט זיך פֿאַרשטאַרקט און איז געוואָרן אַ וויכטיקער פֿאַקטאָר צווישן די יידישע אַרבעטער און אַרבעטנדיקע.

* * *

עס גרייטן זיך וואַלן צום צווייטן פּוילישן סיים. די קפּרפּ האָט ליקווידירט די פֿאַלשע איינשטעלונג פֿון באָיקאָט, ווי בעת די וואַלן צום ערשטן סיים אין 1919 יאָר. דער צ. ק. פֿון דער פּאַרטיי מאָביליזירט די בעסטע כוחות צו דעם וואַל־קאַמף. אויך דוד ריכטער איז צווישן די מאָביליזירטע.

ביים אַלפּוילישן וואַל־קאָמיטעט פֿון „פֿאַרבאַנד פֿון פּראָלעטאַריאַט פֿון שטאָט און דאָרף" ווערט געגרינדעט אַ יידישער סעקטאָר. דוד ווערט באַשטימט אַלס סעקרעטאַר פֿון יידישן סעקטאָר און רעדאַקטאָר פֿון די יידישע דרוק־אויסגאַבן. צווישן אַנדערע איז ער רעדאַקטאָר פֿון דער „טאָג־צייטונג" — געווידמעט דער וואַל־אַקציע צום סיים אין 1922 יאָר. ער אַרבעט דעמאָלט אונטער דער דירעקטער אָנפֿירונג פֿון חבר יוסף לעוואַרטאָווסקי, דעם דעמאָלטיקן סעקרעטאַר פֿון צענטראַלן יידישן ביוראָ, סאַול אַמסטערדאַם־הענריקאָווסקי, יצחק גאָרדין־לענאָוויטש, גרשון דוואַבאָגען, יוליאַן מאַיסקי (סעקרעטאַר פֿון דער יידישער פּאַרטיי־רעדאַקציע ביים צ. י. ב.) פּינקוס בוקסהאָרן־יולסקי א. אַנדערע.

חבר יצחק גאָרדין האָט דירעקט זיך פֿאַרנומען מיט דער אַלגעמיינער וואַל־פּראָפּאַגאַנדע און אַגיטאַציע און דורך דעם אָפֿט זיך געטראָפֿן מיט דודן. אָט וואָס ער שרייבט:

„ווען מיר זענען צוגעטראָטן אַרויסצוגעבן פּעריאָדישע און נישט פּעריאָדישע אויסגאַבן אויך אין דער יידישער שפּראַך, האָט דער צ. ק. פֿון דער פּאַרטיי אַרויסגערופֿן ריכטערן קיין וואַרשע. ער איז געווען אַ טעטיקער מיטאַרבעטער און מיטרעדאַקטאָר פֿון אַלע לעגאַלע (צייטונ־

זוײַן אויך נישט לעגאַלע) אויסגאַבן אין דער ייִדישער שפּראַך". אין יצחקס קורצער כאַראַקטעריסטיק לייענען מיר:

„ער (דוד — ש. ז.) איז געווען אַן אַלזייטיק־פֿעיקער מענטש, גלענצנד זיך אָריענטירט אין אידעאָלאָגישע און פּאָליטישע פֿראַגן, גוט זיך געקענט אויף דער שיינער ליטעראַטור, באַזיצט אַ לייכט־פֿאַרדייעדיקן פּובליציסטישן סטיל, באַליבט ביי אַלע, אומבאַגרענעצט איבערגעגעבן און אַ דיסציפּלינירטער קאָמוניסט".[8]

אין יענער צייט איז פֿאָרגעקומען די ערשטע אין פּוילן פֿאַראייניקונג פֿון ייִדישן און פּוילישן פֿראַפֿ. פֿאַריין פֿון דער לעדער־אינדוסטריע. דער סעקרעטאַריאַט פֿון צ. ק. און דאָס וו. ייִד. ב. האָט געהאַלטן פֿאַר דעם פּאַסיקסטן קאַנדידאַט דעם חבר דוד ריכטער אַלס סעקרעטאַר פֿון פֿאַראייניקטן פֿראַפֿ. קלאַסן־פֿאַריין פֿון די לעדער־אַרבעטער אין לאָדזש. אין 1924 יאָר איז ער אַריבערגעפֿירט געוואָרן אַלס סעקרעטאַר פֿון פֿראַפֿ. קלאַסן־פֿאַריין פֿון די שניידער־אַרבעטער אין לאָדזש.

דער חבר מיכאל טעפּער אין זיינע זכרונות שרייבט:

„אין דער שפּיץ פֿון דעם באַרימטן גאָרל־פֿאַריין האָבן זיך געפֿונען אַלטע אַרבעטער־טוער: יהושע קאָלטון, ברייטשטיין, מענדל גאָלדמאַן, דער יונגט־טוער מאיר גראַבינאַ און דער אומפֿאַרגעסלעכער און אומדערמידלעכער דוד ריכטער אַלס פֿאַריין־פֿונקציאָנאַר"[9].

אין נומער 53 (1924 יאָר) פֿון דער בונדישער „פֿאָלקס־צייטונג" האָט זיך באַוויזן אַן אַרטיקל פֿיל מיט נישט אמתן קעגן רעוואָלוציאָנערן מאַסן־פֿאַריין (1400 מיטגלידער) און זיינע טוער פֿון די לאָדזשער ייִדישע שניידער־אַרבעטער.

אין דער לעגאַלער קאָמוניסטישער צייטונג „דאָס לעבן" איז אָפּגעדרוקט אַ בריוו פֿון דער פֿאַרוואַלטונג פֿון פֿאַריין אַלס ענטפֿער. דער בריוו אָנגעשריבן דורך ריכטערן, קלערט אויף און איבערצייגט מיט פֿאַקטן די אמתע כוונות פֿון די רעכטע בונדישע פֿירער.

דער בריוו איז באַהאַנדלט געוואָרן אויף די פֿאַרזאַמלונגען — רעפֿערירט דורך דורן און אַנדערע.[10]

---

8 זע דאָרט.

9 זע זאַמלונג „אונטער די פֿענער פֿון קפּפּ" — אויסגאַבע פֿון „קסיאָנזשקאַ אי וויעדזאַ" 1959, זייטן 179—169.

10 „דאָס לעבן" נומ. 11, 28־טן מערץ 1924. דער בריוו פֿון 1־טן מערץ איז אונטערגעשריבן דורכן פֿאָרזיצער מ. גאָלדמאַן. סעקרעטאַר ד. ריכטער.

דוד האָט נישט בלויז אָנגעפירט די פּאַרטיי־אַרבעט. אין דער זעלבער צייט איז ער אויך טעטיק געווען אין דעם יידישן ביוראָ ביים געגנט־קאָמיטעט פון דער קפּפּ אין לאָדזש.

עס קומען פאָר וואַלן צו דער לאָדזשער קראַנקן־קאַסע (אַפּריל, 1924). דוד נעמט אַן אַקטיוון אָנטייל, באַזונדערס ביים שרייבן און רעדאַגירן וואַל־אויפרופן און די איינמאָליקע אויסגאַבע „וואַל־בלאַט". אין דער לעגאַלער פּאַרטיי־צייטונג „דאָס לעבן" שרייבט דוד וועגן פּראָפאַריין־טעטיקייט און וועגן די שטרייק־קאַמפן אין די יאָרן אין לאָדזש.

אין רעזולטאַט פון זיין רעוואָלוציאָנערער מאַסן־טעטיקייט ווערט ער אין סוף 1924 יאָר אַרעסטירט און מערדערלעך געפּייניקט אין דער באַקאַנטער לאָדזשער דעפענסיווע. מיט צאָרן האָבן די לאָדזשער אַרבעטער פּראָטעסטירט קעגן דעם אויף זייערע פאַרזאַמלונגען. די קאָמוניסטישע סיים־פראַקציע — די דעפּוטאַטן קרוליקאָווסקי און לאַנצוצקי — האָבן וועגן די פּייניקונגען אַריינגעטראָגן אַן אינטערפּעלאַציע.[11]

דוד ריכטער איז פאַרמשפּט געוואָרן אויף 4 יאָר שווערע תפיסה. אין זיינע געריכטס־אַקטן לייענען מיר:

„דוד ריכטער. אָנגעקלאָגט אויפן גרונט פון אַרטיקל 102, 1 טייל, סעקרעטאַר פון פּראָפ. פאַריין פון די שניידער־אַרבעטער „איגלאַ" אין לאָדזש. אין דער ווירקלעכקייט איז ער דער אָרגאַניזאַטאָר און אָנפירער פון דער קאָמוניסטישער „יאַטשעיקא" אין דעם פאַריין" (איבערגעזעצט פון פּויליש — ש. ז.) אין דער באַגרינדונג, אַז ער דאַרף באַקומען תפיסה זאָגט זיך:

„אין פאַרבינדונג מיט זיין רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט האָט דוד אונטערגעהאַלטן ענגע קאָנטאַקטן מיט די באַקאַנטע אָנפירער פון דער קאָמוניסטישער אַקציע אין לאָדזש" (איבערגעזעצט פון פּויליש).[12] קיין קאָנקרעטע באַווייזן האָט אָבער דאָס געריכט נישט געהאַט. די גאַנצע באַשולדיקונג האָט זיך געשטיצט אויף די פּאָליציי־אַגענטן — באָלעסלאַוו שאַלקאָווסקי, עמיל טשאַבאַנסקי און מיעטשיסלאַוו קאַפּיטש — די, וועלכע האָבן אים געפּייניקט.

---

[11] די סיים־אינטערפּעלאַציע איז נישט פאַראַן אין אַרכיוו פון אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי־געשיכטע און אויך נישט אין סיים־אַרכיוו.

[12] אַרכיוו פון אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי־געשיכטע ביים צ. ק. פּזפּר, דוראַטש־אַרכיוו, סיגנאַטור 333.

אין אָרגאַן פון צ. ק. פון „מאָפּר" ווערט דערציילט, אַז דוד האָט אויך איבערגעשיקט אַן אָנקלאַגע צום פּראָקוראָר אין לאָדזש. אין דער אָנקלאַגע האָט ער גענוי באַשריבן ווען און פון וועלכע פּאָליציי-לייט ער איז געפּייניקט געוואָרן. אין דער אָנקלאַגע פאָדערט ער צו משפּטן זיינע פּייניקער.[13] לגבי דעם אורטייל האָט דוד אַפּעלירט צו דער צווייטער אינסטאַנץ, וועלכע האָט אים באַפרייט צוליב מאַנגל פון באַווייזן.

נאָך 13 חדשים איז דוד ווייטער אויף דער פריי און צוריק אין די קעמפנדיקע רייען פון קפּפּ.

* * *

אין אָנהייב 1926 יאָר איז אַרעסטירט געוואָרן דער חבר גוטמאַן-זעליקאָוויטש,[14] דער געו. סעקרעטאַר פון דער צענטראַלער פאַרוואַלטונג פון די לינקע שניידער-פאַריינען. דער סעקרעטאַריאַט פון צ. ק. און די צענטראַלע פּראָפּ. אָפּטיילונג ביים צ. ק. באַשטימען דעם חבר דוד אַלס געו. סעקרעטאַר אויף גוטמאַן-זעליקאָוויטשעס אָרט. די צענטראַלע פאַרוואַלטונג און די אין איר אָנגעשלאָסענע פאַריינען האָבן געהאַט אויסצושטיין אומאויפהערלעכע רעפּרעסיעס. רעוויזיעס אין לאָקאַל פון דער צענטראַלע און אין די פאַריינען זענען געווען אַ טאָג-טעגלעכע דערשיינונג, אין די באַדינגונגען האָט דער צ. ק. באַשלאָסן אָפּצורופן דודן פון דער אַרבעט, כדי נישט צו שעדיקן די לעגאַלקייט אין די אויגן פון דער פּאָליציי. דוד גייט אַריבער אויף אויסשליסלעכער פּאַרטיי-אַרבעט. ער ווערט אַ מיטגליד אין דער צענטראַלער יידישער פּאַרטיי-רעדאַקציע. ער נעמט אַן אַקטיוון אָנטייל אין דער לאַנד-באַראַטונג פון די פּאַרטיי-טוער אין דער יידישער סביבה, וועלכע איז פאָרגעקומען אין דאַנציק.[15]

ער איז אויך טעטיק אין דער צענטראַלער פּראָפּ. אָפּטיילונג ביים צ. ק. פון דער קפּפּ, און מצד איר באַזוכט ער אַ ריי פּאַרטיי-אָרגאַניזאַציעס אויף מערב-אוקראַינע. אין דעם דאָזיקן יאָר (1926) איז דוד

---

13 „Więzień Polityczny", אָרגאַן פון צ. ק. פון „מאָפּר" — מאַי — יוני, 1925, נומ. 4—3. אינסט. פאַר פּאַרטיי-געשיכטע אָפּט. 2.

14 זע — „אונטער די פענער פון קפּפּ", ז. 346.

15 אין 1926 יאָר איז פאָרגעקומען צוויי יידישע לאַנד-באַראַטונגען אין דאַנציק: אין מערץ און אין סעפּטעמבער. דוד ריכטער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע שרייבט נישט, וועלכע פון די צוויי באַראַטונגען ער מיינט.

אַ געוויסע צייט מעטיק אַלס סעקרעטאַר פון צ. ייד. ב. ביים צ. ק. פון מערב-ווייסרוסלאַנד.

ער באַזוכט אָפט די פּאַרטיי-אָרגאַניזאַציעס אין ווילנע, גראָדנע, ביאַליסטאָק, פּינסק, בריסק און אַנד.

אין דער לעגאַלער איינמאָליקער אויסגאַבע פון קפּפּ — אינפאָרמירט דוד ריכטער וועגן די וואַלן צום שטאָט-ראַט אין בריסק. אין דעם אַרטיקל דערציילט ער, אַז די פּפּס האָט זיך אויסגעבראָכן פון אייניקייט-לעכן פראָנט צו די וואַלן, ווייל דער צ. ק. וו. האָט פאַרווערט צו גיין מיט די קאָמוניסטן צוזאַמען. דער „בונד“, לינקע און רעכטע פּועלי-ציון זענען אַרויסגעטראָטן פון שוין-עקזיסטירנדיקן אייניקייטלעכן וואַל-קאָמיטעט, ווייל דער ראַט פון די בריסקער פּראָפ. פאַריינען איז פאַרטראָטן אינעם אייניקייטלעכן וואַל-קאָמיטעט.[16]

אָנהייב 1927 געפינט זיך דוד ווידער אין וואַרשע און איז טעטיק אין דעם צ. ייד. ב. און אין דער צענטראַל-ייד. רעדאַקציע. נאָך אַ קורצער צייט איז ער געוואָרן סעקרעטאַר פון דער רעדאַקציע.

אין יענער צייט קומט פאָר די פאַראייניקונג פון די צוויי עקזיסטירנדיקע צענטראַלעס פון די שניידער-פאַריינען. דוד איז אַן אַקטיווער אָנטיילנעמער אין דער צוגרייטונג פון די לינקע פאַריינען צום פאַראייניקונגס-צוזאַמענפאָר.

אונטער זיין רעדאַקציע גיט אַרויס די לינקע אָפּאָזיציע אַ ריי איינמאָליקע אויסגאַבן אונטער פאַרשידענע נעמען אין לאָדזש, פּיעטריקאָוו א. אַנד. אין דעם אינסטיטוט פאַר פאַרטיי-געשיכטע ביים צ. ק. פון פּזפּר געפונען זיך נאָך צוויי איינמאָליקע אויסגאַבן: „דער פּראָפעסיאָנעלער אַרבעטער“ (געווידמעט די אינטערעסן פון די אַרבעטער אין דער באַקליידונגס- און לעדער-פאַריינען) פון 21-טן פעברואַר 1927 יאָר און „דאָס פּראָפעסיאָנעלע לעבן“ פון 21-טן אַפּריל 1927 יאָר. די צייטונגען

---

[16] זע „וואַכנבלאַט“ פון יוני 1926. אינסט. פאַר פאַרטיי-געשיכטע. אין דעם ראַט זענען געווען אָנגעשלאָסן: פּראָפ. פאַריינען פון באַן-אַרבעטער, מעטאַל- (פּוילישע), בוי, דערנערונג, (געמישטע), שניידער, לעדער, מעטאַל, האָלץ, האַנדלס-אָנגעשטעלטע (יידישע) און אַנד. די קאָנפערענץ פון די פאַריינען (האַנדלס-אָנגעשטעלטע קעגן) האָט באַשלאָסן אַרויסצושטעלן אַ וואַל-ליסטע מיט די לינקע פּפּס און אוקראַינישן פּויערים-פאַרבאַנד. די קאָמוניסטן האָבן באַקומען 2400 שטימען (ביי די פריערדיקע וואַלן — 1640), פּפּס — 540; פריער — 1200. זע אויך „Чырвоны Сцяг“, 1926, נום. 7.

זענען לעבעדיק רעדאַגירט און האָבן פיל מאַטעריאַל פון לעבן און קאַמף פון די שניידער- און לעדער-אַרבעטער. דער נומער „דאָס פּראָפעסיאָנעלע לעבן" איז געווידמעט אויסשליסלעך דעם פּראָבלעם פון פאַראייניקונג פון דער פּראָפ. באַוועגונג און דער פראַגע פון פאַראייניקונגס-צוזאַמענפאָר פון באַקלייד-פאַריינען.[17]

אין 1927 יאָר קומען פאָר וואַלן צו די שטאָט-ראַטן אין אַ ריי גרעסערע שטעט אין פּוילן. חבר דוד ווערט באַשטימט פאַר אַ מיטגליד אין דער צענטראַלער אָפּטיילונג פון זעלבסטפאַרוואַלטונג-ענינים ביים צ. ק. פון דער קפּפּ. ער האָט געשריבן און רעדאַגירט אויפרופן און וואַל-בלעטער, פאָרט אָפט מיט פּאַרטיי-שליחות קיין לאָדזש און אַנד. שטעט צו הילף די דאָרטיקע חברים. אין וואַרשע און אין לאָדזש זענען די קאָמוניסטישע וואַל-ליסטעס געפּסלט געוואָרן. דאָך האָבן 77 טויזנט אַרבעטנדיקע אין וואַרשע און 58 טויזנט אין לאָדזש געשטימט אויף דער געפּסלטער ליסטע „לעוויצאַ ראָבאָטניטשאַ".

אין יענער צייט האָב איך זיך אָפט געטראָפן מיטן חבר דוד. ער פלעגט דערציילן וועגן די שוועריקייטן זיינע. ווערנדיק געזוכט פון דער פּאָליציי, האָט ער געמוזט זיין נע ונד און זיך איבערוואַרפן פון איין וווינונג אין אַ צווייטער, נישט געוועזן זיכער מיטן מאָרגן, דאָך האָט ער נאָך דער שווערער וואַל-אַרבעט מיט צופרידנקייט אָפּגעשאַצט דעם פּיינעם רעזולטאַט פאַר דער קפּפּ.

בעת דער דיסקוסיע אין דער פּאַרטיי, איגעם רעזולטאַט פון מאַיפעלער, האָט דוד געהערט צו דער א. ג. גרופּע „מינדערהייטלער". אין דער צייט פון 4 פּאַרטיי-צוזאַמענפאָר, האָט ער געאַרבעט אין דער צענטראַלער ייד. רעדאַקציע.

ער האָט באַקומען פון צ. ק. עטלעכע טעג אורלויב און געפאָרן צו דער פאַמיליע קיין טשענסטאָכאָוו. די פּאָליציי האָט זיך דערוווסט און אים אַרעסטירט. געוועזן איז דאָס אין סעפּטעמבער 1927. קיין קאָמפּראָמיטירנדיקע מאַטעריאַלן האָט די פּאָליציי ביי אים נישט געפונען און נאָך קנאַפּע דריי חדשים (ביי גרויסע באַמיונגען פון זיין פרוי) איז דוד באַפרייט געוואָרן.

---

17 נישט דאָ איז דאָס אָרט אָפּצושאַצן קריטיש איינשטעלונגען און פאָרמולירונגען אין די רעדאַגירטע דורך דודן מאַטעריאַלן, איינשטעלונגען, וועלכע האָבן געהאַט אַן אָרט בכלל אין דער פּאַרטיי.

אין זײַנע אַקטן פֿון דער פּיעטרקאָווער תּפֿיסה דערוויסן מיר זיך וועגן דער מאַניפֿעסטאַציע פֿון די פּאָליט. אַרעסטירטע אין טאָג פֿון 7־טן נאָוועמבער צום 10־טן יאָרטאָג פֿון דער סאָציאַליסטישער אָקטאָבער־רעוואָלוציע און וועגן דעם אַקטיוון אָנפֿירנדיקן אָנטייל פֿון חבר ריבּער. דוד און אַנדערע זענען צוליב דעם איזאָלירט געוואָרן אויף עטלעכע טעג אין קאַרצער (פֿינצטערע צעלע), זיי האָבן אויך באַקומען אַנדערע אַדמיניסטראַטיווע שטראָפֿן.[18]

אַ קורצע צײַט האָט ער פֿאַרבראַכט מיט דער פֿאַמיליע אין טשענסטאָכאָוו און זיך געשטעלט צו דער דיספּאָזיציע פֿון צ. ק.

פֿון דעצעמבער 1927 און דאָס גאַנצע יאָר 1928 איז דוד אין וואַרשע. ער איז טעטיק אין צענטראַלן יידישן ביוראָ און אין דער צענטראַלער יידישער רעדאַקציע. ער רעדאַגירט די לעגאַלע פּאַרטייאישע וואָכנצײַטונג „דער מאָרגן“ און „אונדזער וואָרט“. אויסער רעדאַקציע־אַרבעטן אין די לעגאַלע צײַטונגען רעדאַגירט ער אויך דעם אומלעגאַלן צענטראַלן פּאַרטיי־אָרגאַן „צום קאַמף“, פּאַרטיי־אויפֿרופֿן און שרײַבט אַליין פֿיל אַרטיקלען אין פּאַרטיי־אויסגאַבן. ער באַדינט אָרגאַניזאַציאָנעל און פּאָליטיש אַ ריי אָרטיקע ייד. ביוראָען.[19]

אין אָנהייב 1929 יאָר איז דוד צום 4־טן מאָל אַרעסטירט געוואָרן, אָבער דאָס מאָל שוין אויף אַ לענגערער צײַט, ער איז פֿאַרמשפּט געוואָרן אויף דרײַ יאָר שווערער תּפֿיסה. אָנשטאָט דרײַ יאָר פֿאַרברענגט ער אין די תּפֿיסות 3½ יאָר — ווי ער שרײַבט אין זײַן אויטאָביאָגראַפֿיע.[20]

---

[18] צענטראַלער אַרכיוו פֿון אינערן־מיניסטעריום (מ. ס. וו.) אַקטן פֿון פּיעטרקאָווער תּפֿיסה, סיגנ. 1132.

[19] אין דער צײַט האָט דוד ריכטער מצד דער צענטראַלער יידישער פּאַרטיי רעדאַקציע און דעם ייד. ב. מיטגעהאָלפֿן מיט געשריבענע מאַטעריאַלן און רעדאַקציע. — די צײַטונג „פֿרײַדענקער“, אַרויסגעגעבן אין לאָדזש אין אָנהייב אַלס חודש־אויסגאַבע און שפּעטער אַלס וואָכן־צײַטונג. די צײַטונג איז דערשינען 2 יאָר צײַט. זע: מיכאַל טעפּער וועגן פֿײַוול בערלינער, זײַט 80 (מאַנוסקריפּט, פֿאַרלאַג „יידיש בוך“).

[20] וואַרשײַנלעך איז דוד געזעסן 6 חדשים מער, ווי דער אורטייל האָט געלויטעט, ווײַל מען האָט אים נישט פֿאַררעכנט די צײַט בײַן פּראָצעס, אָדער ווײַל מען האָט אים נישט פֿאַררעכנט די צײַט פֿון דער ערשטער ביז דער צווייטער אינסטאַנץ.

ער זיצט אין דער װאַרשעװער תּפֿיסה „פּאַװיאַק“ און אין דער איזאָלאַציע־תּפֿיסה — אין װראָנקי.

אין װראָנקי, און אין די פֿריערדיקע יאָרן אין לאָדזש, איז דוד געװען סטאַראָסטע פֿון דער קאָמונע. אין פּאַװיאַק און פּיעטרקאָװ — דעלעגאַט פֿון אָפּטײלונג. נישט אײנמאָל איז אים אױסגעקומען צו פֿירן אונטערהאַנדלונגען מיט דער תּפֿיסה־אַדמיניסטראַציע און פּראָקוראָרן אין קאַמף פֿאַר בעסערע באַדינגונגען פֿאַר די פּאָליט. אַרעסטירטע. ער האָט געהערט צו דער אָנפֿירונג פֿון די פּאַרטײ־אָרגאַניזאַציעס אין די תּפֿיסות. נישט געקוקט אױף די שװערע תּפֿיסה־באַדינגונגען, האָט ער אױסגענוצט אַלע מעגלעכקײט זיך צו לערנען און לערנען מיט אַנדערע. אין זײַנע תּפֿיסה־יאָרן האָט ער אױך דורכגעמאַכט דרײַ הונגער־שטרײַקן.

* * *

אין די יאָרן 1935—1932 איז דודן געװען גענוג שװער אין זײַן טיף־אונטערערדישער פּאַרטײ־טעטיקײט. דער פּראָצעס פֿון פֿאַשיזאַציע אין מלוכה־לעבן האָט זיך אױסגעברײטערט און פֿאַרטיפֿט, באַזונדערס נאָך דער היטלער־איבערקערעניש אין דײַטשלאַנד. דער טעראָר איז געשטיגן. לינקע פּראָפֿ. פֿאַרײנען און אינסטיטוציעס זענען געשלאָסן געװאָרן. די אַרעסטן לגבי די רעװאָלוציאָנערע אַרבעטער און טוער זענען געװען אַ מאַסן־דערשײַנונג.

אין רעזולטאַט פֿון די פֿילמאָליקע אַרעסטן און יאָרן תּפֿיסה, דערונטער דרײַ הונגער־שטרײַקן, איז דוד שטאַרק אױסגעמאַטערט. ער האָט קײנמאָל נישט לאַנג אָפּגערוט. אַ קורצע צײַט זיך געפֿרײט מיט דער פֿאַמיליע און װידער אין דער צענטראַלער אָנפֿירנדיקער פּאַרטײ־טעטיקײט אין דער ײדישער סבֿיבֿה. די שרעקלעכע װױנונגס־באַדינגונגען, דאָס כּסדרדיקע איבערטראָגן זיך פֿון אײן מעלינע אין דער צװײטער, כּדי אױסצומײַדן דאָס פּאָליצײיִשע אױג, האָט געלאָזט היפּשע שפּורן אין זײַן געזונט־צושטאַנד.

חבֿרים, באַזונדערס חבֿרטעס האָבן גערן דודן געהאָלפֿן מיט דירות. דאָס האָט אים פֿאַרלײַכטערט, אָבער נישט אײנמאָל האָט ער זיך פֿאַרקלאָגט אױף די שװערלעכע באַדינגונגען אין דער אַרבעט, כּדי צו דערפֿילן די געשטעלטע פֿון דער פּאַרטײ אױפֿגאַבן

די יאָרן זענען געווען שווערע אויך דערפאַר, ווייל געוויסע חברים האָבן זיך געבראָכן, אַנדערע האָבן אָרגאַניזירט טראָצקיסטישע און אַנדערע אַנטיפּאַרטייאישע גרופּן.[21]

דוד האָט זיך געשטעלט אלס אויפגאַבע צו פאַרטיידיקן די אָרגאַניזאַציאָנעלע איינהייט פון דער פּאַרטיי. אין די יאָרן 1939—1941 אין סאָוויעטישן ביאַליסטאָק, שמועסנדיק מיט מיר וועגן די שווערע פאַרגאַנגענע יאָרן, האָט ער געזאָגט:

„אמת, אויך איך האָב געהאַט ספקות אין א ריי פּאַרטיי־איינשטעלונגען, אָבער די פּאַרטיי־איינהייט, ראַטנפאַרבאַנד, אינטערנאַציאָנאַלע סאָלידאַריטעט איז פאַר מיר געווען אַ הייליקייט. דעריבער איז מיין קאַמף געווען אָן באַוואָרענישן קעגן די טראָצקיסטישע שפּאַלטער און שעדיקער".

אין קאַמף קעגן טראָצקיזם ווידמעט דוד פיל צייט. ער שרייבט אַרטיקלען, טעזן, רעדאַגירט אַנטיטראָצקיסטישע בראָשורן. באַזונדערס איז וויכטיק אָנצומערקן דאָס זאַמלבוך „די געשיכטע פון אַ פאַלשער טעאָריע", וווּ עס זענען פאַרעפנטלעכט געוואָרן אַרטיקלען וועגן וועזן און אַנטוויקלונג פון טראָצקיזם — פון סטאַלינען, יעזשי רינג, שלמה לעווין, פּנחס שטיינשטאַל, מנשה געלמאַן און דוד ריכטער (לייב ראַטנער). אָין דודס אַרטיקל „דער שלום־אַקאָרד"[22] אַנאַליזירט ער דעם טראָצקיזם און זיינע פּרוון צו שאַפן אַ פערטן אינטערנאַציאָנאַל. דוד דעמאַסקירט דאָס אַרטיקל פון טראָצקין: „די קלאַסן־נאַטור פון דער סאָוויעטישער מלוכה". אין דעם אַרטיקל רופט טראָצקי צו ענדערן די אינערלעכע און אויסערלעכע פּאָליטיק פון ראַטנפאַרבאַנד „נאָר מיט קראַפט". ריכטיק טייטשט דאָס אויס דוד אין זיין פּאָלעמיק, אַז דאָס וואָס טראָצקי שרייבט, באַדייט אַ בירגער־קריג קעגן ראַטנפאַרבאַנד און ער פרעגט: וועמענס אינטערעסן דינט טראָצקי מיט זיינע אַרטיקלען? דודס אַנטיטראָצקיסטישע אַרטיקלען זענען געווען בייסיק און שאַרף.

---

[21] די דאָזיקע גרופּן זענען געווען קליינע אין דער צאָל און נאָך שוואַכער אין דער אויסווירקונג צווישן די אַרבעטער. אַ טייל פון די גרופּן, באַזונדער די „פּירער" פון זיי איז לסוף אַוועק צום „בונד", פּועלי־ציון, אָדער צו דער פּפּס, אַ טייל פון די אַזויגערופענע אָביסטן זענען געקומען צוריק אין דער פּאַרטיי.

[22] איבערגעדרוקט אין דער לעגאַלער קאָמוניסט. צייטונג „אונדזער שטימע", 1 דעצעמבער, שעדליץ, אינסט. פאַר פּאַרטיי־געשיכטע.

אין דער צייט איז פאָרגעקומען א לאנד באראטונג פון די יידישע פּאַרטיי=טוער.[23] דוד ריכטער האָט נישט באַוויזן צו זיין אויף דער באַראַטונג. פון תפיסה איז ער באַפרייט געוואָרן נאָך דער באַראַטונג. ער האָט אָבער יאָ באַוויזן מיטצואַרבעטן ביים רעאַליזירן די אָנגענומענע באַשלוסן און רעזאָלוציעס.

אין „צום קאַמף" פון יאַנואַר 1933,[24] ווען דוד איז געווען ביי אַקטיווער רעדאַקציע=אַרבעט און אין צ. ייד. ב. האָבן מיר אַ ריי אַרטיקלען, וועלכע פּאָפּולאַריזירן די אָנגענומענע באשלוסן. אָט זענען עטלעכע בלויז אין יאַנואַר=נומער:

1. „אינטערנאציאָנאַליזירן אונדזער גאנצע ארבעט — דער צענטראַלער געבאָט פון דער פּאַרטיי=אַרבעט אין דער יידישער סביבה".

2. „די פּראָפ. אַרבעט צווישן די יידישע אַרבעטער און די באַשלוסן פון דער יידישער באַראַטונג און פון 6 פּאַרטיי=צוזאַמענפאָר.[25]

3) „די אַרבעט צווישן קליינבירגערטום און די באַשלוסן פון דער יידישער באַראַטונג פון קפּפּ".

צום ערשטן מאָל איז אין דער פּאַרטיי=פּרעסע פאָרמולירט געוואָרן די אויפגאַבן פון קפּפּ צווישן יידישן קליינבירגערטום, אַלס פאַרבינדעטער פון אַרבעטער=קלאַס. אָט וואָס מיר לייענען אין דעם אַרטיקל.

„דער קאַמף קעגן דער נאַציאָנאַלער אונטערדריקונג איז יענער באָדן, וואָס שאַפט אַ זייער גינסטיקע מעגלעכקייט פון איינהייטלעכן פראָנט אונטער דער פּראָלעטאַרישער אָנפירונג פון די אַרבעטער=מאַסן מיט די קליינבירגערלעכע מאַסן".

אין דעם אַרטיקל פאָרמולירט דער אויטאָר אַ ריי עקאָנאָמיש=ווירטשאַפטלעכע לאָזונגען פאַר מאָביליזירן די יידישע אָרעמקייט קעגן ווירטשאַפטלעכן אַנטיסעמיטיזם, קעגן אַנטי=יידישן באָיקאָט, קעגן די שטייערן=לאַסטן, קעגן די עקסמיסיעס פון די אַרבעטער און אָרעמע לאָקאַטאָרן,

---

[23] ווי חבר יוליאַן מייסקי גיט איבער, איז די באַראַטונג פאָרגעקומען אין יאָר 1932 אין דאַנציק. מאַטעריאַלן פון דער באַראַטונג איז דערווייל אין אַרכ. נישט פאַראַן.

[24] איגסט. פאַר פּאַרטיי=געשיכטע ביים צ. ק. פּזפּר.

[25] דער 6 פּאַרטיי=צוזאַמענפאָר איז פאָרגעקומען אין נאָוועמבער 1932 יאָר, פאָרשטייער פון צ. ייד. ב. אויפן צוזאַמענפאָר איז געווען חבר אברהם זאַבאַריאַש, אַלס סעקרעטאַר פון צ. ייד. ב.

וואָס זענען „ענג פֿאַרבונדן מיטן קאַמף קעגן נאַציאָנאַלער אונטערדריקונג“.

כּדי צו רעאַליזירן די אָנגעצייכנטע אויפֿגאַבן אין ליכט פֿון די באַשלוסן פֿון דער באַראַטונג, רוקט אַרויס דאָס אויבנדערמאָנטע אַרטיקל דעם פּאָסטולאַט פֿון שאַפֿן אָרגאַניזאַציאָנעלע פֿאָרמען: אַנטישטייערן־קאָמיטעטן פֿון דער אָרעמקייט און אַרבעטער, קאָמיטעטן פֿון אָרעמע לאָקאַטאָרן אין די הייזער און אין די גאַסן“.

די אַרבעט פֿון דער קפּפּ צווישן די יידישע קליינבירגערלעכע אַרבעטנדיקע מאַסן האָט זיך אַזוי אויסגעברייטערט, אַז אין „צום קאַמף“ פֿון יוני 1935 לייענען מיר:

„ס'איז נויטווענדיק צו באַשטימען אַ צענטראַלן אינסטרוקטאָר פֿון אַרבעט צווישן קליינבערגערטום ווי אויך אויסטיילן חברים (צו דער אַרבעט — ש. ז.) ביי די א. ק. און ק. ד. א. א. וו.“ [26]

אין 1933 יאָר איז חבר דוד באַזונדערס אַקטיוו מיט זיין פֿייגער פֿעדער אין דער רעוואָלוציאָנערער פּרעסע. ער שרייבט אויך בראָשורן און אויפֿרופֿן. ער רעדאַגירט די לעגאַלע צווייוואָכנשריפֿט „אונדזער שטימע“, אַרויסגעגעבן פֿון דער פּאַרטיי אין 1933—1934. אין דער צייטונג שרייבט ער וועגן דעם פֿראַקציאָנעלן קאַמף צווישן די „איינסער“ און „צווייער“ אין „בונד“.

אין דעם אַרטיקל (אונטערגעשריבן ד. קליינמאַן) אַטאַקירט ער די פּאָליטיק און פּראַקטיק פֿון די „איינסער“ און קריטיקירט די נישט קאָנסעקווענטקייט פֿון די לינקע „צווייער“. דוד מאַכט אָבער דעם פֿעלער — ווי די גאַנצע פּאַרטיי — שרייבנדיק, אַז אין די רייבונגען און רייסעגישן צווישן די „איינסער“ און „צווייער“ זענען נישטאָ קיין שום פּרינציפּיעלע אונטערשיידן“.[27] דער פֿאַקט, וואָס די פֿירער פֿון די „איינסער“ און פֿון די „צווייער“ אין דער פּראַקטיק „טוען די זעלבע אַרבעט“, וואָס זיי זענען „קודם־כּל בונדיסטן און סאָציאַל־דעמאָקראַטן און אַנטיקאָמוניסטן“, האָט פֿאַר דער פּאַרטיי פֿאַרשטעלט אַן עיקר־מאָמענט, אַז די רייבונגען

---

26 אָ. ק. — געגנט קאָמיטעט; ק. ד. — ראַיאָן־קאָמיטעט.

27 אין יענער צייט האָט די פּאַרטיי דעפֿינירט די סאָציאַל־רעפֿאָרמיסטישע פּאַרטייען אַלס סאָציאַל־פֿאַשיסטישע — נישט געקוקט אויף דעם, וואָס די פּאַרטיי האָט שוין אָנגעווענדעט די פּראַקטיק פֿון איינהייטלעכן פֿראָנט נישט בלויז פֿון אונטן, נאָר אויך דורך שיקן איינהייטס־פֿראָנטיקע בריוו צו די פֿירער פֿון די פּאַרטייען.

און רייסערייען צווישן די רעכטע און לינקע זענען נישט בלויז קיין אָפּשפּיגלונג פון „פערמענט אין בונד“ פון די באמת רעוואָלוציאָנערע אַרבעטער, נאָך אויך פון מיטעלן אַקטיוו און אפילו פון אַ טייל פירער, וועלכע זענען געבליבן ווייט פון קאָמוניזם, אָבער האָבן באמת געוואָלט ראַדיקאַליזירן דעם סאָציאַלדעמאָקראַטישן „בונד“. אין דעם אַרטיקל האָט דוד נישט פאַרשטאַנען, אַז די „צווייער“ אפילו מיט זייער נישט קאָנסעקווענטקייט האָבן פאַר די קאָמוניסטן געקאָנט זיין אַ באַזע פאַרן קאַמף פון איינהייטלעכן פראָנט פון טאַט.

אין 1933 יאָר האָבן אין פאַרשידענע שטעט און שטעטלעך זיך אָפּגעריסן פון „בונד“ קלענערע און גרעסערע גרופּן. אַן אַלטער בונדישער טוער, ש. שאָטען פון קוטנע, וועלכער איז געקומען צו דער קפּפּ, האָט איבערגעגעבן פיל זיינע בריוו געשריבענע צו זיינע חברים פון „בונד“. אין די בריוו האָט חבר שאָטען באַהאַנדלט וויכטיקע פּראָבלעמען פון דער אינטערנאַציאָנאַלער באַוועגונג און פון פּוילן און אויך אויסגעדריקט זיין אומצופרידנקייט מיט דער טאַקטיק פון די פירער פון „בונד“.

די פּאַרטיי האָט באַשלאָסן די בריוו צו פאַרעפנטלעכן. די רעדאַקציע איז איבערגעגעבן געוואָרן חבר דודן. ער האָט די בריוו צונויפגעשטעלט לויט אַ פּראָבלעמען-סדר, פיין באַאַרבעט ליטעראַריש (נישט ענדערנדיק דעם אינהאַלט) און געמאַכט דערפון אַ ביכלעל אונטערן קאָפּ „בריוו פון אַ בונדיסט צו בונדיסטן“ — ש. שאָטען.[28] די בראָשור מיט די בריוו האָבן געמאַכט אַ גרויסן רושם צווישן די יידישע אַרבעטער און אין די בונדישע רייען.

דער אויסערלעכער איינדרוק איז געווען, אַז דוד איז געווען אַ קאַפּיטשקע פויל צום שרייבן. דאָס שרייבן האָט ער שטענדיק געלאָזט אויף דער לעצטער מינוט. דאָס איז אָבער געווען נישט דער גאַנצער אמת. נישט איינמאָל איז מיר אויסגעקומען צו נעכטיקן מיט דודן אויף אומלעגאַלע דירות און איך האָב אָבסערווירט, ווי פאַרטאָג, אין דער לעצטער מינוט נעמט ער זיך שרייבן דאָס הויפּט-אַרטיקל פאַר דער צייטונג. אויף מיין באַמערקונג וועגן זיין פוילקייט צו שרייבן, איז שטענדיק זיין ענטפער געווען:

„שרייבן איז נישט שווער, דער פּראָצעס פון שרייבן איז אַ קורצער. שווער איז נאָר דער פּראָצעס פון טראַכטן, וואָס און ווי אַזוי צו שרייבן.

28 יידישער היסטאָרישער אינסטיטוט אין וואַרשע.

דעמלט איז דאָס שרייבן גרינגער און שנעלער. טראַכטן וועגן אַרטיקל — פלעגט ער זאָגן — איז נישט פוילקייט".

לייענענדיק זיינע אַרטיקלען — די געפּרעסטע זאַצן, די געשליפענע ווערטער און איבערצייגנדיקע אַרגומענטן אין זיין פּאָלעמיק מיט אונדזערע קעגנער — איז געוואָרן פאַרשטענדלעך, אַז דאָס נישט איילן זיך בײַ אים איז נישט קיין רעזולטאַט פון פוילקייט.

דוד האָט אויך רעדאַגירט די בראָשור „די אונטערצינדער פון רייכסטאַג", וועלכע האָט דעמאַסקירט דעם דייטשישן פאַשיזם. אָבער באַזונדערס וויכטיק איז אָפּצומערקן דעם אַקטיוון אָנטייל פון דודן אינעם רעדאַגירן דעם זאַמלהעפט „קאַרל מאַרקס 1883—1933". דער זאַמלהעפט איז געווען געווידמעט דעם 50־טן יאָרטאָג פון קאַרל מאַרקס טויט און איז באַשטאַנען פון אַ ריי טעאָרעטישע אַרטיקלען, דער עיקר פון לענינען. אין דעם זאַמלהעפט האָבן זיך אויך געפונען אַרטיקלען פון דוד ריכטער און ש. לעווין: „50 יאָר פעלשן און פאַרקריפּלען דעם מאַרקסיזם", „דער מאַרקסיזם פון דער נייסטער עפּאָכע", „די פראַגע פון באַנאַפּאַרטיזם ביי מאַרקסן און ביי הייגטיקן טאָג", ביבליאָגראַפישע סקיצן און פון מאַרקסיסטישן קוואַל — ציטאַטן פון ק. מאַרקס און פ. ענגעלס.[29]

דער טעאָרעטישער זאַמלהעפט איז געווען פון גרויסער אידעאָלאָגישער אָנלאָדונג און האָט פיל מיטגעהאָלפן דער טעאָרעטישער אַרבעט צווישן די קאָמוניסטישע רייען און אויך צווישן סימפּאַטיקער. די העכסטע אָנערקענונג פון דער קפּפּ האָט הויך אָפּגעשאַצט די אַרבעטן פון די פּאַרטיי־טוער אין דער יידישער סביבה און פון חבר ריכטער.

דוד ריכטער האָט אויך גרויסע פאַרדינסטן ביים שאַפן און אַנטוויקלען די לעגאַלע קאָמוניסטישע פּרעסע. צו די וויכטיקסטע יידישע קאָמוניסטישע לעגאַלע צייטשריפטן האָט געהערט די „ליטעראַרישע טריבונע", אַרויסגעגעבן אין לאָדזש אין די יאָרן 1930—1933 אין אַ צאָל פון 43 נומערן. ווען די פּאָליציי האָט פאַרמאַכט די ל. ט. איז אויף איר אָרט אַרויסגעגעבן געוואָרן די „טריבונע" (1933—1934) אין טשענסטאָכאָוו אין אַ צאָל פון 15 נומערן. חבר דוד ריכטער איז באַלד נאָך דער באַפרייונג פון תפיסה גלייך דעלעגירט געוואָרן אין דער רעדאַקציע פון

---

29 עס איז נישט געלונגען פעסטצושטעלן, וועלכע אַרטיקלען עס האָט געשריבן לעווין און וועלכע ריכטער. עס איז אָבער באַוווסט, אַז זיי זיינען די אויטאָרן פון אַ ריי אַרטיקלען.

דער און אַנדערע צייטונגען. ער האָט אויך מיטגעהאָלפן רעדאַגירן דעם חודש=זשורנאַל „איבערבוי“ אין די יאָרן 1933, 34, 35; „די זיבן טעג“ — אַ ליטעראַריש=געזעלשאַפטלעכע וואָכנשריפט, 23 נומערן (1935—1936), וווּ דוד ריכטער איז געווען דער הויפּט=רעדאַקטאָר און שפּעטער „וואָכנבלאַט“, דערשיינען אויפן אָרט פון די פאַרמאַכטע „זיבן טעג“. דער עיקר האָט דוד געשריבן פּאָליטיש=אידעאָלאָגישע אַרטיקלען, כאָטש ער האָט זיך אויך פאַרנומען מיט רעצענזיעס וועגן ליטעראַטור און וועגן טעאַטער.

חבר בערנאַרד מאַרק אין זיין אָפּהאַנדלונג וועגן דער „ליטעראַרישער טריבונע“ און „נאַלעווקעס 13“ שרייבט:

„איינער פון די מחברים פון די טעאָרעטישע אַרבעטן איז געווען דוד ריכטער, וועלכער האָט געשטאַמט פון טשענסטאָכאָוו, אַ געוו. מיטגליד פון ס.ד.ק.פּ.ל. און טוער פון קפּפּ. ער האָט זיך אויסגעצייכנט מיט גרויס אינטעליגענץ, שאַרפזיניקייט און בליציקן הומאָר. איינציימיק איז ער געווען אַ גוטער קריטיקער. ער האָט זיך אַלס מענטש אויסגעצייכנט מיט גוטמוטיקייט, חברישקייט און פעיקייט צו פירן אַן אָנגענעמען שמועס. ער האָט פאַרמאָגט אַ סך חן פון אַ קינסטלער“.[30]

חבר מאַרק אין זיין אַרטיקל כאַראַקטעריזירט די וואַרעמע, חברישע אַטמאָספער אין דער רעדאַקציע=אַרבעט. אויף די זיצונגען, אין די פּערזענלעכע שמועסן צווישן זיך און ביים באַהאַנדלען אַרטיקלען אָנגעשריבענע פון די רעדאַקציע=מיטגלידער. די ווירקונג פון דער „ליטעראַרישער טריבונע“ איז געווען זייער גרויס. אָט וואָס ב. מאַרק שרייבט: „דער פעריאָד פון דער „ליטעראַרישער טריבונע“ איז געווען אונדזער שטורעם= און דראַנג=פעריאָד. מיר האָבן געפילט דעם אָנשפּאַר און סימפּאַטיע פון יידישן פּראָלעטאַריאַט“.[31]

ס'איז געלונגען צו אידענטיפיצירן אַ ריי אַרטיקלען געשריבן פון דוד ריכטער און דער „ליט. טריבונע“ און אין דער „טריבונע“. די אַרטיקלען זענען אונטערגעשריבן מיט פּסעוודאָנימען לייב ראַטנער, ל. ר., ד. ריכטמאַן, ד. ד., האַנקעס און ד. ה.

אין צוזאַמענהאַנג מיט 35 יאָר „בונד“, פאַרעפנטלעכט דוד אַ ציקל אַרטיקלען, וווּ ער באַהאַנדלט די אַנטימאַרקסיסטישע באַגרינדונג מצד

---

[30] „Księga Wspomnień”. Warszawa,„Czytelnik” 1960. B. Mark, str. 240

[31] דאָרטן, זייט 243.

די פירער פון „בונד“, די טעאָריע פון נאַציאָנאַל-קולטורעלער אויטאָנאָמיע. דער הויפּט-געדאַנק זייגער איז געווען, אַז: „די פּראָלעטאַרישע קלאַסן-באַוועגונג איז קעגן דער נאַצ. קולטורעלער אויטאָנאָמיע נישט דערפאַר, ווייל זי האָט נישט קיין פּאָזיטיווע באַציונג צו די קולטור-באַדערפעניש פון די יידישן מאַסן, נאָר ווייל זי געדענקט, „אַז אין דער היינטיקער נאַציע זענען פאַראַן צוויי נאַציעס“ און דערפאַר, ווייל „אין יעדער נאַציאָנאַלער קולטורעלער אויטאָנאָמיע זענען פאַראַן צוויי נאַציאָנאַלע קולטורן — אַ בורזשואַזע און אַ פּראָלעטאַרישע“. ער האָט אויך אויפן גרונט פון דער פּראַקטישער טעטיקייט פון „בונד“ אין ראַטנפאַרבאַנד דעמאַסקירט דעם מהות פון נאַציאָנאַלער קולטורעלער אויטאָנאָמיע.[32]

אין אַ ריי אַרטיקלען פּאָלעמיזירט ד. ריכטער מיט קאָסאָווסקין און ליטוואַקן. מיט ציטאַטן פון זייערע געשריבענע אַרבעטן און אויפן גרונט פון זייער טעטיקייט, באַווייזנדיק זייער סעפּאַראַטיזם, נאַציאָנאַליזם און אַנטיסאָוויעטישקייט, וועלכע זיי פאַרזייען אין די רייען פון יידישן פּראָלעטאַריאַט.[33]

מען דאַרף אויך דערמאָנען זיינס אַן אינטערעסאַנט אַרטיקל: „דאָס וואָס איז דער עיקר“ (וועגן אַ טראָצקיסטישער בראָשור) [34] ווי אויך

---

[32] „צו דער אַנטשטייונג פון דער בונדישער טעאָריע פון נאַציאָנאַלער, קולטורעלער אויטאָנאָמיע“ — לייב ראַטנער. „ליט. טריבונע“, נומ. 11 (34) פון 1-טן נאָוועמבער 1932. „דער מהות פון דער נאַציאָנאַלער קולטורעלער אויטאָנאָמיע (2-טער אַרטיקל) „ליט טריבונע“, נומ. 12 (35) פון 15-טן נאָוועמבער 1932. „פון נאַציאָנאַליסטישער טעאָריע צו נאַציאָנאַליסטישער פּראַקטיק“ (3-טער אַרטיקל), „ליט. טריבונע“ נומ. 14 (37), פון 15-טן דעצעמבער, 1932.

[33] „א. ליטוואַק — 40 יאָר פּאָליטישע טעטיקייט און 35 יאָר „בונד“ — ד. ריכטמאַן, „ליט. טריבונע“, נומ. 10 (33), אָקטאָבער 1932. „דער קעמפער פאַר סאָציאַליזם און סאָציאַלע רעוואָלוציע“ (וואָס מען שרייבט וועגן א. ליטוואַ); ל. ר. „ליט טריבונע“, נומ. 13 (36), 1-טער דעצעמבער, 1932; „קאָסאָווסקי. לערנט געשיכטע“ — לייב ראַטנער. „ליט. טריבונע“, נומ. 3 (40), 1-טער פעברואַר, 1933; „שול-קולט-שאַבאַד — צ. ש. אָ“, ד. ריכטמאַן — „ליט. טריבונע“, נומ. 8 (31), אויגוסט, 1932.

[34] „ליט. טריבונ“. נומער 6 (43) — 10 מערץ 1933.

זיינם אַן אַרטיקל, אין וועלכן ער באַהאַנדלט פּראָבלעמען אין צוזאַמענהאַנג מיטן פאָרגעקומענעם אַנטימלחמה־קאָנגרעס.[35]

דוד ריכטער האָט אויך אַרויסגעוויזן גרויס אינטערעס צום יידישן טעאַטער און געשריבן פיל רעצענזיעס וועגן פאַרשידענע פאָרשטעלונגען. אָבער נישט אַלע רעצענזיעס געשריבענע פון אים זענען אידענטיפיצירט געוואָרן, דעסגלייכן נישט אַלע זיינע פובליציסטישע און טעאָרעטישע אַרטיקלען. צווישן די, וועלכע זענען באַשטימט געשריבן געוואָרן דורך אים זענען: „דער בונט אין אויסבעסערונגס־הויז" — בינע־רעפּאָרטאַזש פון מ. לאַמפּעל,[36] „דאָס שוואַרצע געטאָ" פון אַניעלע,[37] „שריי כינע" פון טרעטיאַקאָוו,[38] „דער אורטייל".[39]

דאָס זענען געווען ספּעקטאַקלען פון דער ווילנער טרופּע.

* * *

אין דער צייט פון נאָך דער היטלער־איבערקערעניש אין דייטשלאַנד און פאַרטיפטן פאַשיזירונגס־פּראָצעס אין לאַנד האָט די פאַרטיי געמאַכט גרויסע אָנשטרענגונגען אַריינצוציען אין אַנטיפאַשיסטישן און אין אַנטימלחמה־קאַמף אַלע ברייטערע טיילן פון די אַרבעטנדיקע מאַסן. די פאַרטיי האָט געמאַכט די ערשטע טריט פון אָנווענדן דעם איינהייטלעכן פראָנט אויך דורך ווענדן זיך צו די פירער פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע און סאָציאַל־נאַציאָנאַליסטישע פאַרטייען.

צו דעם צוועק איז נייטיק געווען צו שאַפן אַ לעגאַלע טאָג־טריבונע, וועלכע זאָל אויסדריקן די פאַרלאַנגען און שטרעבונגען פון די ברייטסטע טיילן פון דער יידישער אַרבעטנדיקער באַפעלקערונג. די פאַרטיי־אָנפירונג איז געקומען צו די יידישע פאַרטיי־טוער מיטן געדאַנק פון אַרויסגעבן אַ לעגאַלע טאָג־צייטונג אין דער יידישער שפּראַך.

---

[35] דער קאָנגרעס איז פאָרגעקומען אין אַמסטערדאַם אין די טעג פון 27־טן ביזן 30־טן אויגוסט 1932. אויפן קאָנגרעס זענען געווען 2500 דעלעגאַטן און עטלעכע טויזנט געסט. די דעלעגאַטן האָבן רעפּרעזענטירט 30 טויזנט אָרגאַניזאַציעס מיט אַ מיטגלידערשאַפט פון 30 מיליאָן מענטשן — זע: „ליט. טריבונע", נום. 8 (31), אויגוסט, 1932.

[36] „ליט. טריבונע", נום. 1—2 (38—39) — 15־טן יאַנואַר 1933.

[37] „ליט. טריבונע", נום. 4 (41) 15־טן פעברואַר, 1933.

[38] „טריבונע" נום. 1—2 פון 10־טן מאַי, 1933.

[39] „טריבונע", נום. 6 פון 1־טן אויגוסט, 1933.

די אומלעגאַלע פּאַרטיי=צייטונג „צום קאַמף“ און די לעגאַלע וואָכנצייטונגען אַרויסגעגעבן דורך דער פּאַרטיי זענען שוין געווען נישט גענוגנדיק פאַר די אָנגעצייכנטע דורך דער פּאַרטיי אויפגאַבן. עס איז געגאַנגען אין דעם, אַז די צייטונג זאָל זיין נישט בלויז פאַר די קאָמוניסטן און קאָמוניסטישע סימפּאַטיקער. נאָר פאַר די יידישע אַרבעטער, אַרבעטנדיקער אינטעליגענץ, פאַר יידישן האָרעפּאַשניק, האַנטווערקער, קליינהענדלער און פאַר דער גאַנצער יידישער אָרעמקייט. חבר דוד איז דעמלט געווען סעקרעטאַר פון דער יידישער פּאַרטיי=רעדאַקציע און אַ מיטגליד אין צענטראַלן יידישן ביוראָ. דער חבר דוד האָט צו דעם צוועק מאָביליזירט די פּאַרטיי=אינטעליגענץ, וועלכע האָט געלעבט, געשאַפן און געווירקט אין דער יידישער סביבה און אויך געוויסע נישט פּאַרטייאישע אינטעלעקטואַלן, וועלכע זענען געווען גרייט צו קעמפן — צוזאַמען מיט די קאָמוניסטן — קעגן פאַשיזם, פאַר דעמאָקראַטיע, קעגן מלחמה, וועלכע האָבן פאַרשטאַנען די נויטווענדיקייט פון אַן איינהייטלעכן פראָנט פון אַלע דעמאָקראַטיש=פּראָגרעסיווע כוחות.

אין באַדינגונגען פון פאַשיזם אַרויסגעבן אַ לעגאַלע טאָג=צייטונג איז נייטיק געווען פיל ענערגיע, איבערגעגעבנקייט, עקשנות און זשורנאַליסטישע קענטעניש. דאָס האָבן באַוויזן די קאָמוניסטישע טוער און בפרט די פען=מענטשן אין דער יידישער סביבה מיטן חבר דוד ריכטער אין דער שפּיץ.

דעם 20=טן אַפּריל 1934 יאָר איז דערשינען דער ערשטער נומער פון דער לעגאַלער טאָג=צייטונג „פריינד“. נישט געקוקט אויף די כסדרדיקע פּאָליציייאישע רעפּרעסיעס, קאָנפיסקאַציעס און העץ=קאַמפּאַניע מצד די רעכטע בונדישע פירער, איז דאָך די צייטונג דערשינען פון 20=טן אַפּריל 1934 ביזן 28=טן מערץ 1935 יאָר. אין סך=הכל — 321 נומערן. דער חבר דוד איז געווען דער פּאַרטיי=סעקרעטאַר פון דער רעדאַקציע „פריינד“.

דער טיראַזש פון דער צייטונג איז געוואַקסן פון טאָג צו טאָג — דערגייענדיק טיילמאָל, באַזונדערס אין די פרייטיקן, צו 12000 און מער עקזעמפּליאַרן. דער „פריינד“ האָט פאַקטיש איבערגעשטיגן אין דער צאָל די בונדישע „פאָלקסצייטונג“.

די בונדישע פירער פון פראָפ. פאַריין פון די צייטונגס=פאַרשפּרייטער האָבן סאַבאָטירט דאָס פאַרשפּרייטן דעם „פריינד“. געווען פאַלן ווען די בונדישע באָיוווקאַזשעס האָבן פאַרניכטעט די צייטונג אין די קיאָסקן,

וועלכע האָבן זיך אויסגעבראָכן פון בונדישן סאַבאָטאַזש. דעמלט האָבן די רעוואָלוציאָנערע יידישע אַרבעטער, פּאַרטייאישע און אומפּאַרטייאישע אָרגאַניזירט דעם פאַרקויף פון „פריינד“. נישט ווייניק האָט צו דעם מיטגעווירקט דוד, וועלכער האָט געאַרבעט אויך אין עקזעקוטיוו פון וואָרשעווער קאָמיטעט פון דער קפּפּ, אַלס אינסטרוקטאָר צו דער פּאַרטיי־אַרבעט אין דער יידישער סביבה.

דוד איז נישט בלויז געווען דער פּאַרטייאישער רעדאַקטאָר פון „פריינד“, נאָר איינער פון די הויפּט־פּובליציסטן. עס איז געלונגען צו אידענטיפיצירן איבער 30 אַרטיקלען פאַרעפנטלעכטע אין „פריינד“, געשריבן פון דודן אונטערן פּסעוודאָניום ד. ל יי ב י ן. עס איז אָבער באַוווסט, אַז ער האָט געשריבן אַ סך אָן אַן אונטערשריפט, אָבער מיט פאַרשידענע איניציאַלן [40].

די טעמאַטיק פון ריכטערס פּובליקאַציעס איז געווען אַ פאַרשידנאַרטיקע: עקאָנאָמישע און פּאָליטישע פּראָבלעמען, אַרטיקלען וועגן דער ציוניסטישער אַנטיאַראַבישער פּאָליטיק אין פּאַלעסטינע און בתוכם וועגן ביראָבידזשאַן. נעמלעך: „ביראָבידזשאַן און טעריטאָריאַליזם“. „נאָר אַמאָל וועגן ביראָבידזשאַן“, „נישט יידישיזם און נישט טעריטאָריאַליזם“ — אַ פּאָלעמיק מיט זלמן רייזען (רעדאַקציע־מיטגליד פון „פריינד“ [41]) און אויך אַ גרעסערע אַרבעט „דער היסטאָרישער טאָג“. דער אַרטיקל איז געווידמעט דעם 1־טן צוזאַמענפאָר פון דער אויטאָנאָמער יידישער געגנט אין ראַטנפאַרבאַנד. ער פּאָלעמיזירט מיט די, וועלכע האַלטן, אַז ביראָבידזשאַן איז אַ ציל פאַר זיך:

„ביראָבידזשאַן איז נישט — שרייבט דוד — קיין ציל פאַר זיך און איז נישט קיין פּרינציפּיעלער אויסדרוק פון דער לעזונג פון דער יידן־פראַגע. די נאַציאָנאַלע פראַגע פון די יידישע מאַסן אין ר״פ איז געלעזט געוואָרן דורך זייער סאָציאַלער באַפרייונג, וואָס האָט זיי אַלס גלייכבאַ־

[40] דוד האָט אין יענער צייט אויך רעדאַגירט דעם פּאַרטיי־אָרגאַן פון צ. ק. „צום קאַמף“ און בראָשורן, פיל צייט האָט ער אויך געווידמעט פּאָליטיש־אָרגאַניזאַציאָנעלע אַרבעטן.

[41] „פריינד“, 1־טער יוני, 8־טער יוני 1934 יאָר און פון 24 אויגוסט 1934 יאָר.

רעכטיקטע אַרייַנגעפירט אין דער גרויס=אינדוסטריע, אויף ערד=אַרבעט, אין די מלוכה=אַנשטאַלטן איבערן גאַנצן שטח פון ר״פ[42].

צום פּראָבלעם טעריטאָריאַליזם, יידישע מלוכהשקייט קערט זיך דוד אום אין 1937 יאָר אויף די שפּאַלטן פון אָרגאַן פון צ. ק. „טשערוואָני שטאַנ=דאַר“ (רויטע פאָן).

אינעם אַרטיקל וועגן ענגלישן פּלאַן פאַנאַנדערצוטיילן פּאַלעסטינע אויף אַן אַראַבישן טייל און אויף אַ יידישן טייל פאָרמולירט דוד ריכטיק די שטעלונג, אַז דער פּלאַן איז נישט אין די אינטערעסן נישט פון די יידישע און נישט פון די אַראַבישע מאַסן אין פּאַלעסטינע. ווייל — שרייבט ער — דער פּלאַן באַפרייט נישט פּאַלעסטינע פון די ענגלישע אָקופּאַנטן, דער פּלאַן דאַרף פאַרשטאַרקן די פּאָזיציעס פון ענגלישן מאַנ=דאַט, כדי בעסער אונטערצואָרדענען פּאַלעסטינע אין די אינטערעסן פון ענגלישן אימפּעריאַליזם קעגן די אינטערעסן פון דער פּאַלעסטינער באַ=פעלקערונג.

פעסטשטעלנדיק די באַציונג צו דעם אַקטועלן פּראָבלעם אין רעזול=טאַט פון דעם ענגלישן פּראָיעקט — שטעלט דוד די פראַגע: צי קאָנען מיר, קאָמוניסטן, זיין קעגן „יידישער מלוכהשקייט?“

זיין ענטפער איז אַ קלאָרער און דרייסטער: מען דאַרף אָפּוואַרפן די מיינונג, וואָס איז נאָך ביז היינט פאַראַן אין פאַרשידענע קרייזן אין דער אַרבעטער=באַוועגונג, באַזונדערס צווישן די יידישע אַרבעטער, „אַז די אידעע פון א יידישער מלוכה אַן און פאַר זיך, איז אַ רעאַקציאָנערע און מוז דורכן פּראָלעטאַריאַט באַקעמפט ווערן“.

„דער אַרבעטער=קלאַס האָט נישט קיין נויטווענדיקייט צו באַקעמפן דעם געדאַנק פון שאַפן א „יידישע מלוכה“, דאַקעגן דאַרף מען אָבער אָנווייזן אויף די געפאַרן, וועלכע דרינגען אַרויס פון דעם פאַקט“.

וועלכע זענען לויט דודן די געפאַרן?

„עס קאָנען זיך פאַרשטאַרקן אילוזיעס, אַז: „דאָס אַנטשטיין פון אַ „יידישער מלוכה“ וועט לעזן די אָנגעווייטיקסטע פראַגן פון די יידישע מאַסן, עס קאָנען זיך פאַרשטאַרקן די עמיגראַציאָניסטישע טענדענצן“.

„די קאָמוניסטן איז געגאַנגען אין דעם, אַז די אילוזיעס און טענדענצן —

---

42 „פריינד“ פון 11 דעצעמבער 1934 יאָר. (אַלע נומערן פון „פריינד“, וועלכע ווערן ציטירט ווייטער, געפינען זיך אינעם פּרעסע=אַרכיוו פון ייד. היס=טאָרישן אינסטיטוט).

שרייבט ער אין זיין אַרטיקל — קאָנען מיטווירקן אָפּצושוואַכן דעם קאַמף פון דער יידישער באַפעלקערונג קעגן די פאַשיסטישע אונטערדריקער“.

ער מאַכט דעריבער דעם אויספיר, אַז נישט געקוקט אויף דעם פאַקט פון דער מעגלעכקייט עס זאָל אַנטשטיין אַ יידישע מלוכה, איז אונדזער איינשטעלונג וועגן דעם, אַז „דער ציוניזם וועט נישט לעזן די יידן־פראַגע“, אַז „די יידישע מאַסן קאָנען נישט האָבן קיין האָפענונגען, אַז זייערע אָנגעווייטיקטע פראַגן זאָלן געפינען אַ לעזונג אויסער די לענדער, ווו זיי געפינען זיך“ — געווען און געבליבן אַ ריכטיקע.

די 15—16 מיליאָן יידן (אין יענער צייט — ש. ז.) וועלן בלייבן — שטעלט דוד פעסט אין דעם אַרטיקל — אין זייערע לענדער און וועלן נאָר מיט דער צוקונפט פון די לענדער פאַרבינדן זייער גורל. די יידישע מאַסן אין פוילן מוזן פאַרשטיין, אַז דער איינציקער וועג איז קאַמף פאַר פולע בירגער־רעכט, איז פאַרבונדן מיטן קאַמף פאַר באַפרייען זיך פון פאַשיסטישן יאָך. „דער דערפאָלג פון דעם קאַמף — שרייבט ער — קאָן נישט זיין אָפּהענגיק פון דעם, צי אין פאַלעסטינע וועט אַנטשטיין אַ יידישע מלוכה... דער דערפאָלג איז אָפּהענגיק פון דער געשטאַלטיקונג פון די געזעלשאַפטלעכע פראָצעסן אין די לענדער ווו די יידן לעבן“ [43].

* * *

אין 1934 יאָר ווערט געשאַפן דער יידישער וועלט־קאָנגרעס. חבר דוד פאָרמולירט די פאַרטיי־שטעלונג אין דעם „פריינד“. אין דעם אַנאַליטישן אַרטיקל אין דער פראַגע שטעלט דוד פעסט, אַז די דעלעגאַציעס פון פאַרשידענע מלוכות וועלן נישט רעפּרעזענטירן די אינטערעסן פון די יידישע פאָלקס־מאַסן אין זייערע לענדער, נאָר יעדע דעלעגאַציע וועט אָפּהיטן דעם כבוד פון דער אייגענער מלוכה און רעגירונג (קאַפּיטאַליסטישע — ש. ז.), מיט וועלכע זי איז פאַרבונדן“, אַז עס וועלן זיך „דאָרט קרייציקן די אינטערעסן פון פאַרשידענע קאַפּיטאַליסטישע

---

43 די אַלע ציטאַטן זענען פון אַרטיקל „פּאַרזיאַל פּאַלעסטיני“ אין „טשר־וואָני שטאַנדאַר“ נומער 9 פון 10־טן אויגוסט 1937 יאָר, זייט 10. (אינסט. פאַר פּאַרטיי־געשיכטע ביים צ. ק. פּפּר).

דער אַרטיקל איז נישט אונטערגעשריבן. ס'איז אָבער באַקאַנט, אַז דוד ריכטער איז דעמאָלט געווען אין דער רעדאַקציע פון טש. שט. און סעקרעטאַר פון דער ייד'. רעדאַקציע, צענטראַלער אינסטרוקטאָר ביים צ. ק. די חברים, וועלכע האָבן געשריבן אויף יידישער טעמאַטיק האָבן זיך געפונען אין תפיסה, אין בערעזע און אויף די שלאַכט־פעלדער אין שפּאַניע — דערפון דער זיכערער אויספיר, אַז דער אויטאָר פון דעם אַרטיקל איז דוד ריכטער.

מלוכות“ און אַזוי אַרום וועט דער קאָנגרעס נישט רעפּרעזענטירן די אינטערעסן פון יידישן פאָלק [44].

חבר דוד שטעלט אין דעם אַרטיקל די פראַגע, וואָס וועט זיין די הויפּט=אידעע פון אַזאַ וועלט=קאָנגרעס? דוד ענטפערט, אַז די הויפּטאויפגאַבע וועט זיין: „באַשעפטיקן זיך א ביסל מיט דער טרויעריקער לאַגע פון די „ברידער יידן“ אין ראַטנפאַרבאַנד, אָננעמען פראָטעסטרעזאָלוציעס קעגן די רדיפות אויף דער יידישער רעליגיע אין לאַנד פון די סאָוויעטן און קעגן אומברענגען די דאָרטיקע דריי מיליאָן יידן דורך דער ג.פּ.או.“ נישט קאַמף קעגן פאַשיזם און מלחמה, נישט קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם און ראַסיזם, נישט קאַמף קעגן דער נאַציאָנאַלער אונטערדריקונג אָנגעווענדט מצד זייערע אייגענע קאַפּיטאַליסטישע רעגירונגען לגבי די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן — וועט זיין די זאָרג פון דעם אנטשטאַנענעם יידישן וועלט=קאָנגרעס. „זייער זאָרג וועט זיין — שרייבט דוד אין דעם אַרטיקל — מקיים זיין די מצוה פון „ובערת הרעה מקרבך“ — אויסראָטן די אינערלעכע קראַמאָליע, וואָס באַדראָט דאָס נאַציאָנאַלע יידישע לעבן“ [45].

צי איז דוד געווען בכלל קעגן דער אידעע פון אַ יידישן וועלטצוזאַמענקונפט, פון א יידישן וועלט=קאָנגרעס? ניין. זיין אַרטיקל האָט געצילט אויפצוקלערן די צילן פון די פירער פון דעם יידישן וועלטקאָנגרעס.

די פאַרטיי האָט זיך פּאָזיטיוו באַצויגן צו דער אידעע פון צונויפרופן אן אַלוועלטלעכן יידישן קולטור=קאָנגרעס אין פאַריז אין 1937 — לויט דער איניציאַטיוו פון די דעמאָקראַטישע און אַנטיפאַשיסטישע עלעמענטן אין פראַנקרייך. דער ציל פון דעם אַלוועלטלעכן יידישן קולטור=קאָנגרעס איז געווען קאַמף קעגן היטלעריזם און זיין קולטור=באַרבאַריזם. פון דעם דרינגט די אנדערשקייט אין דער אָפּשאַצונג מצד דעם חבר דודן לגבי די צוויי קאָנגרעסן. ווי מיר וועלן זען ווייטער איז די אַנדערשקייט אויך געקומען צום אויסדרוק לגבי דעם פּלאַן פון רופן „א קאָנגרעס פון דער יידישער באַפעלקערונג אין פּוילן“ אין 1938.

דוד אין זיינע פּובליציסטישע אַרבעטן אין „פריינד“ האָט דער עיקר

[44] „אינהייטלעכע רעפּרעזענטאַנץ“ און „יידישער וועלט=קאָנגרעס“ — „פריינד“ פון 3=טן אויגוסט 1934.

[45] דאָרט

געוויידמעט דער פראַגע פון איינהייטלעכן פראָנט פון די אַרבעטער־פּאַרטייען. אינעם אַרטיקל „די שפּראַך פון די פראַנצויזן", פרעגט ער די פירער פון די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען אין פּוילן:

„קאָאַליציע־פּאָליטיק יאָ, טאָלערירונג פון די בורזשואַזע רעגירונגען יאָ, פּאָליטיק פון זאַכלעכער אָפּאָזיציע, פּאָליטיק פון קלענערן בייז יאָ, פאַרוואָס נישט איינהייטס־פראָנט פון אַרבעטער־פּאַרטייען קעגן פאַשיזם, פאַר דעמאָקראַטיע?" [46]. פאַרוואָס — פרעגט ער — נישט רעדן מיט דער שפּראַך פון די פראַנצויזישע סאָציאַליסטן, וועלכע האָבן געשלאָסן דעם איינהייטלעכן פראָנט מיט די קאָמוניסטן?

אין דעם אַרטיקל „אָרגאַניזאַציע־איינהייט" אָדער „איינהייט פון טאַט" [47], פּאָלעמיזירט ער מיט דעם „ליגקן" האָגמאַטיזם פון די פירער פון „בונד", וועלכער אָנשטאָט רעאַליזירן איינהייט פון טאַט, איינהייטלעכער פראָנט אויף דער באַזע פון טאָג־איבפגאַבן, וואָס עס האָבן פאָרגעשלאָגן די קאָמוניסטן אין זייערע צענדליקער בריוו צום צענטראַל־קאָמיטעט פון „בונד" — „רעדט ער פון מאַקסימאַלער איינהייט, אָרגאַנישער איינהייט און אָרגאַניזאַציאָנעלער איינהייט". מיט אן אי־בערציייגנדיקער שפּראַך באַווייזט ריכטער, אַז די אידעאָלאָגישע אונ־טערשידן, די נאָך נישט רייפע סיטואַציע צו אידעאָלאָגישער איינהייט, קאָן נישט און טאָר נישט זיין קיין מניעה געמיינזאַם צו מאַרשירן אי־נעם איינהייטלעכן פראָנט קעגן דעם געמיינזאַמען הויפּט־שונא — פאַ־שיזם און מלחמה, קעגן דער אָפענסיווע פון דער בורזשואַזיע, קעגן אַנ־טיסעמיטיזם און אַנטי־יידישע פּאָגראָמען [48].

---

[46] „פרייהייט" פון 20־טן יולי 1934.

[47] „פרייהייט" פון 27־טן יולי 1934.

[48] דאָרט. אין דעם אַרטיקל דעמאַסקירט ריכטיק דער ח' דוד די רעכטע פּי־רער פון „בונד", וועלכע רעדן וועגן אידעאָלאָגישער איינהייט און טאָג־טעגלעך אין דער פּראַקטיק סאַבאָטירן זיי און ברעכן די איינהייט פון טאַט פון סאָציאַ־ליסטישן און אַנטיפאַשיסטישן לאַגער. אַוודאי איז דוד גערעכט, ווען ער וואָרנט קעגן אילוזיעס ביי אַ טייל קאָמוניסטן וועגן דער מעגלעכקייט פון אידעאָלאָגי־שער איינהייט שוין אין יענע יאָרן. ס'איז אָבער נישט ריכטיק און נישט צוועקמעסיק געווען זיין פּאָלעמיק מיטן חבר ב. אָראַנאָוויטש (ב. מאַרק), וועל־כער האָט ריכטיק געזען, אַז פּראָלעטאַרישע איינהייט פון טאַט איז אַן אריינפי־רונג צו אידעאָלאָגיש־אָרגאַניזאַציאָנעלער איינהייט פון דער אַרבעטער־באַוועגונג.

מיר ווילן דאָ פאַרצייכענען נאָך אַ ריי דורכן אַרטיקלען געווידמעט דעם פּראָבלעם פון איינהייט פון טאַט און נישט אידעאָלאָגישער איינהייט. נעמלעך: „פּראָבלעמען פון איינהייטלעכן פראָנט“[49]. אָדער אַ פעריע אַרטיקלען אונטערן טיטל: „וואָס איז איינגנטלעך פאָרגעקומען?“[50] אין די לעצטע אַרטיקלען האָט דוד אויפגעקלערט, אַז דער „בונד“ האָט איבערגעריסן די אונטערהאַנדלונגען וועגן איינהייט, אַרויסרוקנדיק, אַן אולטימאַטיווע פאָדערונג (4-טער פונקט), די קאָמוניסטן זאָלן אָנערקענען די פאַרטייען פון צווייטן אינטערנאַציאָנאַל ווי רעוו. קלאַסן-פאַרטייען פון פּראָלעטאַריאַט צוגלייך מיט די פאַרטייען פון קאָמוניסטישן אינטערנאַציאָנאַל, דערביי האָט דער „בונד“ אָפּגעוואָרפן דעם פונקט פון די קאָמוניסטן, אַז ביידע צדדים זענען מחויב צו באַקעמפן די, וועלכע ברעכן דעם איינהייטלעכן פראָנט און אויך דעם פאָרשלאַג וועגן אינערלעכער פאַריינס-דעמאָקראַטיע און פּראָפּאָרציאָנעלע וואַלן ביים פאַראייניקן די פּראָפ. באַוועגונג. דאַקעגן האָבן די קאָמוניסטן געהאַלטן, אַז דער 4-טער פונקט דאַרף נישט זיין קיין שטערונג אין שליסן אַן איינהייטלעכן פראָנט אין קאַמף קעגן פאַשיזם. דוד האָט אויך פיל מאָל אָנגעטיילגענומען אין די שמועסן מיטן צ. ק. פון „בונד“. אין די באַגייטע אונטערהאַנדלונגען מיטן „בונד“ איז מצד די קאָמוניסטישע דעלעגירטע איבערגעלייענט געוואָרן אַ דעקלאַראַציע, אין וועלכער מיר לייענען צווישן אַנדערן:

„מיר האַלטן, אַז די לאַנגדויערנדיקע אונטערהאַנדלונגען, וועלכע קומען פאָר צווישן צ. ק. פון קפּפּ און צ. ק. פון „בונד“ וועגן שליסן אַן איינהייטלעכן פראָנט צווישן אונדזערע פאַרטייען, שעדיקן דעם אַלגעמיינעם קאַמף פון די אַרבעטנדיקע מאַסן קעגן פאַשיזם. באַזונדער היינט, נאָך דער מפּלה פון דער סאַנאַציע ביי די וואַלן און אין אָנבליק פון די ערנסטע פּאָליטישע און עקאָנאָמישע קאַמפן, וועלכע שטייען פאָר, קאָן יעדע ווייטערדיקע פאַרשלעפּונג פון די אונטערהאַנדלונגען נישט זיין אויפקלערבאַר. די אַרבעטער-מאַסן האָבן אין טאַט באַוויזן אין טאָג

---

[49] „פרייהייט“ פון 9-טן און 18-טן סעפּטעמבער 1934.

[50] „פרייהייט“ פון 26-טן, 29-טן אָקטאָבער און פון 2-טן נאָוועמבער 1934.

פון 1־טן מאַי, 25 יוני[51] און בעת די וואַלן צום סיים, אַז די אידעען פון איינהייטלעכן פראָנט איז געוואָרן זייער אידעע. דער צ. ק. פון דער קפּפּ האַלט שוין נישט פון הײַנט, אַז דאָס שליסן אַן איינהייטלעכן פראָנט מיט אַלע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען איז דאָס געבאָט פון טאָג. די אונטערהאַנדלונגען צווישן צ. ק. קפּפּ און צ. ק. פון „בונד" זענען איבערגעריסן געוואָרן צוליב דעם אַזוי גערופענעם 4טן פונקט. מיר האַלטן, אַז דער פונקט קאָן נישט זיין קיין שטערונג אויף צו שליסן דעם איינהייטלעכן פראָנט... מיר האַלטן, אז דער פאַרשטענדיקונגס־טעקסט דאַרף נישט אַנטהאַלטן קיין שום פּראָגראַמאַטישע פראַגע, אָדער באַזונדערע היסטאָרישע אָפּשאַצונגען געגעבן פון איין צד אָדער פון צווייטן צד".[52]

דער אויספיר פון דער דעקלאַראַציע איז געווען, אַז „דאָס שליסן דעם איינהייטלעכן פראָנט — אונדזער געמיינזאַמער קאַמף קעגן פאַשיזם אַן און פאַר זיך — רוקט אַוועק אין אַ זייט די מאָמענטן, וואָס שיידן אין 4־טן פונקט".[53]

„דער פאַרשטענדיקונגס־טעקסט — לייענען מיר ווייטער אין דער דעקלאַראַציע — וועלכן ס'דערוואַרטן פון אונדז די אַרבעטער־מאַסן און דער גאַנצער אַנטיפאַשיסטישער לאַגער דאַרף זיין אַ קאָנקרעטער פראָגראַם פון אַקציע און קאַמף פון די ברייטסטע מאַסן קעגן דער פאַשיסטישער דיקטאַטור, דאָס טאָר אונדז נישט טיילן, נאָר אייניקן".

* * *

אין 1935 גרייט זיך דער 6־טער פּאַרטיי־צוזאַמענפאָר פון „בונד". די אינטערנאַציאָנאַלע לאַגע און די סיטואַציע אין לאַנד, דער ראַדיקאַ־

---

[51] אין טאָג פון 25 יוני 1935 זענען פאָרגעקומען פּאָליטישע שטרייקן און דעמאָנסטראַציעס גערופן דורך דער קפּפּ קעגן דער פאַשיסטישער וואַל־אָרדינאַציע, פאַר דעמאָקראַטישע רעכט פון אַרבעטנדיקן פאָלק. די פּפּס און „בונד" האָבן די ווענדונג פון צ. ק. פון דער קפּפּ וועגן אַן איינהייטלעכער אַרויסטרעטונג — אָפּגעוואָרפן. נישט געקוקט דערויף האָבן פיל פּפּסישע און בונדישע אָרגאַניזאַציעס אין דעם טאָג אָנטיילגענומען אינעם שטרייק און אין די אַרויסטרעטונגען.

[52] בריוו פון סעקרעטאַריאַט צום פּאָליט. ביוראָ נאָוועמבער 1935. טעטשקע „בריוו פון דער היים" — (ŁzD) סיגנ. 158, 1935 (אַרכ. אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי־געשיכטע ביים צ. ק. פון פּזפּר.

[53] זע דאָרט. די פראַגע פון איבעררייסן די אונטערהאַנדלונגען מצד דעם „בונד" אין שייכות מיטן אולטימאַטום דורך דעם „בונד" געשטעלטן 4־טן פונקט איז, דוכט זיך מיר, הײַנט דיסקוטירבאַר.

ליזירונגס-פּראָצעס בכלל, באַזונדערס אין דער יידישער סביבה, האָט פֿאַרשטאַרקט די אומצופֿרידנקייט אין די בונדישע רייען לגבי דער פּאָליטיק פֿון די רעכטע פֿירער — ערליך-אַלטער. דאָס איז געקומען צום אויסדרוק אין דער פֿאַרשאַרפֿטער פֿאַרצוזאַמענפֿאָר-דיסקוסיע.

דערשאַצנדיק די וויכטיקייט פֿון דער דיסקוסיע אין „בונד“, ווידמעט איר דוד 8 אַרטיקלען.[54]

באַקעמפֿנדיק די אַמאָליקע — זיינע און פֿון דער פּאַרטיי — סעקטאַנטישע איינשטעלונג וועגן די „איינסער“ און „צווייער“ שרייבט דוד אין די אַרטיקלען:

„די פֿראַקציאָנעלע קאַמפֿן אין „בונד“... באַזירן זיך אויף ווירקלעכע, אָפֿטמאָל באַדייטנדיקע אונטערשידן און מיינונגס-פֿאַרשידנהייטן, טייל פֿון די דאָזיקע מיינונגס-פֿאַרשידנהייטן זענען פֿון פּרינציפּיעלן כאַראַקטער (אונטערגעשטראָכן אין אָריגינאַל). און נעגירן אָדער באַגאַטעליזירן, דאָס הייסט — נישט זען די אידעישע צעפֿאָרנקייט און כאַאָס, וואָס הערשט איצט אין דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג און רעזולטאַט פֿון אידעאָלאָגישן באַנקראָט פֿון צווייטן אינטערנאַציאָנאַל, הייסט: נישט זען די שוועריקייטן, וואָס די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען מאַכן אַדורך אין די איצטיקע באַדינגונגען פֿון קאָמפּליצירטער פּאָליטישער סיטואַציע און פֿאַרשאַרפֿונג פֿון קלאַסן-קאַמף“.

„דער „בונד“ — לייענען מיר אין זיינע אַרטיקלען — קאָן נאַטירלעך, נישט זיין קיין אויסנאַם, אַדרבא, דער „בונד“ אַלס נאַציאָנאַלע מינדערהייטס-פּאַרטיי פֿילט נאָך מער ווי אַנדערע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען דעם דרוק פֿון די ראַדיקאַליזירטע אַרבעטער, וואָס ווירקן אויף דער פּאַרטיפֿונג פֿון די חילוקי-דעות און אויף די פֿאַרשאַרפֿטע רייבונגען אין די בונדישע רייען“.

דוד האָט געוואָרנט קעגן דעם מעכאַניש-שאַבלאָנישן צוגאַנג מצד

---

[54] „פֿריינד“ פֿון 25-טן יאַנואַר 1935 „איינסער און צווייער“, „די בונדישע פּאַרטיי-דיסקוסיע“ פֿון 1-טן און פֿון דריטן פֿעברואַר 1935“, „די איינהייטס-פֿראַגע אין דער בונדישער דיסקוסיע“ פֿון 8-טן פֿעברואַר 1935. „די פֿאַרמול און דער אויספֿיר“ (די מאַכט-פֿראַגע אויפֿן בונדישן צוזאַמענפֿאָר) פֿון 15-טן פֿעברואַר 1935. „נאָך אַמאָל וועגן דער פֿאָרמול און וועגן אויספֿיר“ פֿון 16-טן פֿעברואַר 1935. „איניקע סך-הכלען“ (צו דער לאַגע אין „בונד“) פֿון 17-טן פֿעברואַר 1935. „נאָכן 6-טן צוזאַמענפֿאָר פֿון „בונד“ (איניקע סך-הכלען) פֿון 3-טן מערץ 1935.

אַ רײ חברים לגבי דער דיסקוסיע אין „בונד“, װעלכע האָבן געזען נאָר די רעכטע פירער און נישט געזען די אומצופרידנקייט און רעװאָלוציאָניזירטע אַרבעטער און טוער, װעלכע געהערן און זענען טעטיק אין די כּאַציאַליסטישע פּאַרטייען.

חבר דודס פּאָלעמיש־אױפקלערערישע אַרטיקלען אין דעם „פריינד“ און אין אַנדערע לעגאַלע און נישט לעגאַלע פּאַרטײ־צייטונגען מיט די „אײנסער“ און „צװײער“ האָבן געטראָגן אַ כאַראַקטער פון אַ שמועס מיט די בונדישע אַרבעטער. ער האָט ציטירט די פּרינציפּן־דעקלאַראַציע פון די צװײ פראַקציעס אין „בונד“, װעלכע האָבן גערעדט װעגן אײנהייט, װעגן קאַמף קעגן פאַשיזם און קאַפּיטאַליזם, װעגן „דיקטאַטור פון די רעװאָלוציאָנערע קלאַסן“ (טעזן פון די „אײנסער“) און „דיקטאַטור פון פּראָלעטאַריאַט“ (טעזן פון די „צװײער“) און קאָנפראָנטירט מיט זײער פּראַקטיק. ער האָט נישט געזשאַלעװעט קיין בײסיקע קריטיק די „אײנסער“ — דעמאַסקירנדיק זײערע פראַזן װעגן קאַמף און אין דער פּראַקטיק — פּאַראַט. פון די „צװײער“ האָט דוד אין זײנע אַרטיקלען פאַרלאַנגט קאָנסעקװענטקייט אין דער פראַגע פון אײנהייט אויף דער באַזע פון טאָג־פאָדערונגען. אין זײן זאכלעכער קריטיק האָט דוד אין די „צװײער“ געזען מעגלעכע פאַרבינדעטע.

די פאָרמולירטע דורך דודס פעדער פּאַרטײ־אײנשטעלונג לגבי דער דיסקוסיע אין „בונד“ האָט פאַרלײכטערט דעם קאַמף אין בונדישן לאַגער פון די לינקע קעגן די רעכטע און האָט געשטויסן די ראַדיקאַליזירטע אַרבעטער און אקטיװ צו אַ מער קאָנקרעטן אופן פון טראַכטן. דער גײער צוגאַנג צו דער דיסקוסיע אין „בונד“ און די אנדערשקייט אין דער באַציונג צו די „צװײער“ האָט דערנעענטערט די לינק־געשטימטע בונדישע אַרבעטער צו די קאָמוניסטן און פאַרקערט.[55]

---

[55] בײ דער אָפּשטימונג האָבן די „אײנסער“ באַקומען 65 פּראָצענט און די „צװײער“ 35 פּראָצענט שטימען. אינעם אַרטיקל נאָכן זעקסטן צוזאַמענפאָר פון „בונד“ האָט דוד אָפּגעשאַצט, אַז דער צוזאַמענפאָר האָט נישט אָװעקגעשטעלט פאַר דער פּאַרטײ די אויפגאַבע צו רעאַליזירן דעם אײנהײטלעכן פראָנט אַלס געבאָט פון טאָג, און גאָרנישט באַשלאָסן אין דער הינזיכט, װאָס זאָל דערמעגלעכן דאָס אנטשטײן פון אַזאַ אײנהײטלעכן פראָנט. „דער זעקסטער צוזאַמענפאָר פון „בונד“ — שרײבט דוד — האָט נישט געגעבן דעם ענטפער די בונדישע מאַסן אויף די װיכטיקסטע פּראָבלעמען, װאָס שטײען הײנט פאַרן אַרבעטער־קלאַס... זײ װעלן אים געפינען אין פּראָצעס פון אײנהײט־קאַמף מיט די נישט בונדישע אַרבעטער“ („פרײנד“ פון 3־טן מערץ 1935).—

עס ווילט זיך אויך אָפּמערקן דודס אינטערעסאַנטן אַרטיקל: „דער צווייטער אינטערנאַציאָנאַל האָט געזאָגט זיין וואָרט“,[56] ווו ער אַנאַליזירט קריטיש די האַנדלונג פון צווייטן אינטערנאַציאָנאַל, וועלכער וואַרפט אָפּ די ווענדונג מצד דעם קאָמינטערן וועגן א געמיינזאַמער אַקציע.

אין וואָס האָט זיך געהאַנדלט?

תיכף נאָך דער היטלער-איבערקערעניש אין מערץ 1933, האָט דער קאָמוניסטישער אינטערנאַציאָנאַל זיך געוואָנדן מיט אַ בריוו צו אַלע סעקציעס פון סאָציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַל וועגן שליסן אַן איינהייטלעכן פראָנט אין אָנבליק פון די געפאַרן, וועלכע זענען פאַרבונדן מיט היטלערס קומען צו דער מאַכט. דער צווייטער אינטערנאַציאָנאַל האָט דעמאָלט (דעם 19-טן מערץ 1933) פאַרבאָטן זיינע סעקציעס צו קאָאָפּערירן מיט די קאָמוניסטישע פאַרטייען אין דער פראַגע, ווייל — ווי זיי האָבן דערקלערט — איז דאָס די זאַך נאָר פון די אָנפירונגען פון די אינטערנאַציאָנאַלן. עס מוז צום ערשטן געשלאָסן ווערן דער איינהייטס-פראָנט פון די אינטערנאַציאָנאַלן און אין רעזולטאַט דערפון — דער איינהייטס-פראָנט אויף די ערטער. ווען אָבער דער קאָמוניסטישער אינטערנאַציאָנאַל האָט דעם 10-טן אָקטאָבער 1934 זיך געוואָנדן צום 2-טן אינטערנאַציאָנאַל וועגן אַ געמיינזאַמער אַקציע צו הילף דעם קעמפנדיקן שפּאַניע, האָט די אָנפירונג פון סאָצ. אינטערנאַציאָנאַל ווייטער אָפּגעוואָרפן די ווענדונג מיטן אויסרייד, אַז דאָס איז נישט די זאַך פון אינטערנאַציאָנאַל, נאָר אויסשליסלעך פון די באַזונדערע סעקציעס פון סאָצ. אינטערנאַציאָנאַל.

די ווענדונג איז געווען אַן אַקט פון אַן ערשטקלאַסיקער פּאָליטישער באַדייטונג. זי איז געווען נישט בלויז אַן אָפיציעלע אַקצעפּטאַציע מצד דעם קאָמוניסטישן אינטערנאַציאָנאַל פון דעם קאַמף פאַר איינהייטס-פראָנט פון די קאָמוניסטישע פאַרטייען, נאָר אויך א באַשטעטיקונג פון דעם שוין צושטאַנדגעקומענעם איינהייטס-פראָנט אין א ריי לענדער קעגן ווילן און בפירוש פאַרבאָט פון סאָציאַליסטישן אינטערנאַציאָנאַל. „די ווענדונג פון 10-טן אָקטאָבער — שרייבט דוד — איז געווען א נייער טריט פאָרויס פון רעאַליזירן דעם איינהייטלעכן פראָנט, איז געווען אַ באַווייז, אַז דער קאָמינטערן וויל אויסברייטערן דעם איינהייטלעכן פראָנט און געבן אים אינטערנאַציאָנאַלע ראַמען“[57]. דער סאָציאַליסטישער אינטערנאַציאָנאַל האָט נישט געקאָנט גלאַט אָפּוואַרפן די ווענדונג פון קאָמינטערן.

---

[56] „פּראַוודע“ פון 27-טן נאָוועמבער 1934.

[57] דאָרט.

„אַנשטאָט אַ באַשלוס — שרייבט ווייטער דוד — אין וועלכן דער סאָצ. אינטערנאַציאָנאַל זאָל קלאָר זאָגן פאַר זיינע אָנהענגער, צי איז ער פאַר אָדער קעגן אַן איינהייטלעכן פראָנט מיט די קאָמוניסטן — האָבן מיר אַ דערקלערונג, אַז די סעקציעס באַקומען פרייע הענט אין דער פראַגע. פאַקטיש איז דאָס נישט קיין „באַשלוס“ נאָר בלויז אַ פעסטשטעלונג פון געשעענע פאַקטן (אונטערגעשטראָכן אין אָריגינאַל) און פון דער אָביעקטיווער לאַגע, וואָס האָט זיך געשאַפן אין דער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, נאָכדעם ווי דער מערץ־באַשלוס איז נישט אויסגעפירט געוואָרן“.[58]

דוד האָט נישט אַדורכגעלאָזט קיין איין געלעגנהייט, כדי זיך דורכצושמועסן מיט די יידישע אַרבעטנדיקע מענטשן אויף די שפאַלטן פון „פריינד“ וועגן די עיקר־מניעות און פאַקטישע שולדיקע אינעם נישט דערלאָזן צו איינהייט פון טאַט.

אין אַ סעריע אַרטיקלען[59] האָט ער באַהאַנדלט דעם אויבנדערמאָנטן פּראָבלעם. מיט פאקטן פון דער אַנטי־איינהייטס־פּראַקטיק פון די רעכטע פירער פון „בונד“ האָט ער באַוויזן, אַז מניעות זענען פאַראַן. אָבער נישט מצד אונדז, קאָמוניסטן, נאָר מצד די רעכטע פירער פון 2־טן אינטערנאַציאָנאַל און אין פּוילן — מצד דעם „בונד“ און פּפּס.

דוד ריכטער האָט ריכטיק געטענהט צו די פירער פון „בונד“: איר האָט זיך אויפן אינטערנאַציאָנאַלן פאָרום (סאָצ. אינטערנאַציאָנאַל—ש.ז.) דערקלאַרירט סאָלידאַריש מיט די פאַרטייען, וואָס האָבן דעם איינהייטלעכן פראָנט שוין רעאַליזירט, — דאַן מוז דאָס זעלבע אויך ביי זיך לויט דעם מוסטער פון יענע פאַרטייען.[60]

---

[58] דער באַשלוס פון סאָצ. אינטערנאַציאָנאַל פון 19־טן מערץ 1933, וועלכער האָט פאַרבאָטן זיינע סעקציעס צופירן אונטערהאַנדלונגען און שליסן דעם איינהייטלעכן פראָנט מיט די קאָמוניסטישע פאַרטייען איז געבראָכן געוואָרן דורך פאָלגנדע זיינע סעקציעס: פראַנקרייך, עסטרייך, שפאַניע, סאַאַר־געביט, איטאַליע א. אנד. דער עקזעקוטיוו פון סאָצ. אינטערנאַציאָנאַל אויף דער זיצונג פון קאָמיטעטן פון 10/10 איז געקומען דעם 17־טן נאָוועמבער 1934.

[59] „פריינד“ פון 21־טן און פון 28־טן דעצעמבער 1934 און פון 4־טן יאַנואַר 1935.

[60] פעלערן באַגאַנגענע פון קאָמיטעטן און פון דער קפּפּ אין זייער אומדערמידלעכן, אויפריכטיקן קאַמף פאַר רעאַליזירן די איינהייט פון טאַט מיט די סאָציאַליסטישע פאַרטייען זענען דורך די רעכטע פירער פון די פאַרטייען אויס־

אין זיינע פּובליציסטישע אַרבעטן האָט דוד ריכטער באַוויזן דעם דאָגמאַטיש-סעקטאַנטישן צוגאַנג פון „בונד“ אין דער פראַגע פון פאָלקס-פראָנט. ער האָט באַוויזן די שעדלעכקייט פון דער בונדישער קאָנצעפּציע, אַז „די אַרבעטער-באַוועגונג קאָן נישט רעכענען אין איר קאַמף קעגן פאַשיזם אויף דער הילף מצד די א. ג. דעמאָקראַטישע בירגערלעכע פּאַרטייען, וואָס זייערע לעצטע רעשטלעך ווירקן צווישן פויערטום“ [61], אַז „דער קאַמף מיטן פאַשיזם באַדייט דעריבער (לויטן „בונד“ — ש. ז.) אויף דער יידישער גאַס אַ קאַמף מיט אַלע בורזשואַזע פּאַרטייען... (אונטערגעשטראָכן אין אָריגינאַל). אַלע טיילן פון דער יידישער בורזשואַזיע שטיצן אוממיטלבאַר דעם פאַשיסטישן רעזשים און ווערן דורך אים געשטיצט“ (טעזן פון די „איינסער“ אָדער ווי מיר לייענען אין די טעזן פון די „צווייער“: נישט פּאַראַן היינט קיין אַיין יידיש-בירגערלעכע גרופּע (אונטערגעשטראָכן פון אויטאָר), וועלכע זאָל פעיק זיין צו פאַרנעמען אַן אומאָפּהענגיקע אָפּאָזיציאָנעלע שטעלונג לגבי דעם הערשנדיקן סאַנאַציע-לאַגער“.[62]

* * *

אין צוזאַמענהאַנג מיט דער שווערער לאַגע פון די יידן, מיט די פּאָגראָמען אין בריסק. ווילנע, מינסק מאַז. נריצע. פּשיטיק און אנד. שטעט און שטעטלעך, ווען יידיש לעבן איז געוואָרן הפקר און שוצלאָז, האָט דער צ. ק. פון דער קפּפּ אין אַ ריי אויפרופן אין דער יידישער שפּראַך אין די יאָרן 1936-37 (געשריבן לויט אַלע וואַרשיינלעכקייטן פון חבר דוד ריכטער) זיך געוואָנדן מיט אַ קרעפטיקן רוף צו אַלע אַרבעטער, פאָלקס-מאַסן און צו אַלע סאָציאַליסטישע און דעמאָקראַטישע פּאַרטייען:

„לאָמיר שאַפן דעם אַנטיפאַשיסטישן פאָלקס-פראָנט און געמיינזאַם געשטיצט דורך דער סאָלידאַריטעט פון פּוילישן אַרבעטער-קלאַס און גאַנצן דעמאָקראַטישן לאַגער, לאָמיר באמת דערקלערן אַ קאַמף דער אַנטיסעמיטישער רעאַקציע און פאַשיזם, די פּאָגראָם-העצער און יידן-פאַר-

---

גענוצט געוואָרן אין זייער נישט דערלאָזן די רעאַליזירונג פון דעם איינהייט-לעבן-פראָנט מיט די קאָמוניסטן. זיי האָבן די פעלערן פאַרגעשטעלט פאַר זייערע מיטגלידער אַלס מניעות פון ביידע זייטן.

61 צוויי פּראָיעקטן פון אַ פּרינציפּן-דעקלאַראַציע. אויסגאַבע פון צ. ק. „בונד“ 1934. זייטן 24, 26, 56. (אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי-געשיכטע ביים צ. ק.).

62 דאָרט.

פאָלגער, זיי אַלע, וואָס ווילן אויסראָטן די יידישע באַפעלקערונג פון פוילן“.[63]

ווען אונטער דעם דרוק פון די מאַסן האָבן אייניקע יידישע בירגערלעכע פאַרטייען (פאָלקס-פאַרטיי, ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע), ווי אויך פועלי ציון געגומען די איניציאַטיוו צו רופן אַן אַלגעמייגעם קאָנגרעס, געווידמעט דעם קאַמף קעגן פאַשיזם און אַנטיסעמיטיזם, פאַר אַלגעמיינע דעמאָקראַטישע פאָדערונגען, ווי אויך פאַר הילף דער יידישער רואינירטער באַפעלקערונג, האָט חבר דוד אָנגעשריבן אַ ריי אַרטיקלען, פאַרטיידיקנדיק דעם ריכטיקן שטאַנדפונקט אָנטייל צונעמען אין דעם קאָנגרעס. ער האָט פאָלעמיזירט מיט די בונדישע טענות קעגן אָנטייל. „זייערע טענות זענען — שרייבט דוד — דאָרט איז דאָך באַטייליקט די יידישע בורזשואַזיע, ס'איז דאָך אַ כל-ישראל-פראָנט, צי קאָן מען זיי גלויבן?“[64]

„קיין איינע פון די טענות — שרייבט דוד — שוואַכט נישט אָפּ די קראַפט פון אונדזערע אַרגומענטן (אָנטיילצונעמען אין קאָנגרעס — ש. ז.), אין די ברייטע מאַסן, וועלכע גייען נאָך די פאַרטייען פון יידישן בירגערטום מיט גרעסערן אָדער קלענערן צוטרוי זענען אָנגעזאַמלט גרויסע סומען פון אַנטיפאַשיסטישער קאַמפס-ענערגיע“. „טאָ פאַרוואָס נישט זיין אויף דעם קאָנגרעס — (פרעגט דוד די בונדישע אַרבעטער און זייערע פירער) — וואָס ווערט גערופן אונטערן צייכן פון קאַמף פאַר דעמאָקראַטיע, קעגן פאַשיזם און אַנטיסעמיטיזם?“[65]

זיין קרעפטיקער אַרגומענט, מיט וועלכן ער ווענדט זיך צום צ. ק. פון „בונד“ איז: „פאַרוואָס איז מעגלעך אַלגעמיינע נאַציאָנאַלע באַפרייונגס-פראָנטן אין קאַטאַלאַניע, באַסקן-לאַנד און ביי יידן נישט“?

דער קאָנגרעס וועט זיין דאָס, וואָס די יידישע אַרבעטער וועלן פון אים מאַכן דורך דעם אָנטייל אין אים מצד אַלע אַרבעטער-פאַרטייען.

וועלכן זשע וועג דאַרף דער יידישער אַרבעטער אויסוויילן? דער בונדישער באַדייט: נישט נעמען אין באַטראַכט, וואָס גרויסע שיכטן פון יידישן קליינבירגערטום זענען איצט מער געגייגט, ווי אַמאָל גיין צוזאַמען

---

63 אַרכ. פון אינסטיטוט פאַר פאַרטיי-געשיכטע ביים צ. ק. פ.פ.ר — טעטשקע אויפרופן צ. ק. קפפ, פעברואַר 1937.

64 „וועגן אַ יידישן פאָלקס-קאָנגרעס אין פוילן“, „צום קאַמף“ — אָרגאַן פון צ. ק. קפפ אין דער יידישער שפּראַך. יוני 1937. (אינסט. פאַר פאַרטיי-געשיכטע).

65 דאָרט.

מיט די רעוואָלוציאָנערע פּראָלעטאַרישע עלעמענטן און נישט אָנטיילנע־מען אין דעם קאָנגרעס. בלויז דערפאַר, וואָס די איניציאַטאָרן זענען די בירגערלעכע פּאַרטייען. דאָס וואָלט געהייסן „איבערלאָזן (דעם קאָנגרעס — ש. ז.) אין די הענט פון די רעכטע בירגערלעכע פירער און פּאָליטישע גבאים“. דאָס וואָלט באַדייט „צונישט מאַכן די אָנגעזאַמלטע אַנטיפאַשיס־טישע קאַמפס־ענערגיע ביי דער יידישער בירגערלעכער מאַסע און זייער קאַמפס־גרייטקייט“.

פאַראַן אויך אַן אַנדער ברירה — שרייבט דוד אין דעם אַרטיקל:

כדי „דער קאָנגרעס זאָל זיין פרוכטבאַרער און פון א גרויסער באַ־דייטונג אין קאַמף קעגן פאַשיזם און אַנטיסעמיטיזם, פאַר דעמאָקראַטיע, מוז דער געשלאָסענער איינהייטלעכער אַרויס־טריט פון גאַנצן יידישן פּראָלעטאַריאַט (אונ־טערגעשטראָכן אין אָריגינאַל) בילדן דעם קערן פונעם דעמאָקראַטישן און נאַציאָנאַל־באַפרייערישן פראָנט“.[66]

די שעדלעכקייט פון דער בונדישער ברירה — באַווייזט דוד — איז אינעם איבערלאָזן די פירער פון די בירגערלעכע פאַרטייען צו „ווערן דער צענטער און פאַרפירן די יידישע מאַסן“.

אונדזער ברירה איז: דורכן אָנטייל פון די קאָמוניסטן, בונדיסטן און אַנד. אַרבעטער־פּאַרטייען פאַרוואַנדלען דעם קאָנגרעס אין א „צענטער, אַרום וועלכן ס'זאַמלען זיך אַלע לעבעדיקע צו פרייהייט און רעכט שטרעבנדיקע כוחות, וועלכע זענען פאַראַן אין אַלע גרופּירונגען פון דער יידישער געזעלשאַפט אין פוילן און פירן די אַלע כוחות אונטער די פענער פון קאַמף“.[67]

נישט געקוקט אויף דער קאָמוניסטישער איינשטעלונג, אַז אין די פראַגן פון קאַמף קעגן פאַשיזם און אַנטיסעמיטיזם דאַרף גערופן ווערן אַן אַלפּוילישער קאָנגרעס, האָבן די קאָמוניסטן אין דער קאָנקרעטער געשאַ־פענער סיטואַציע דערקלערט אין זייערע עפנטלעכע בריוו צו די יידישע אַרבעטער און צו די צענטראַל־קאָמיטעטן פון די סאָציאַליסטישע פּאַר־טייען די גרייטקייט צו מאַרשירן מיט אַלע, וועלכע זענען גרייט צו קעמפן פאַר די אינטערעסן פון די יידישע פאָלקס־מאַסן.

---

[66] דאָרט.

[67] דאָרט.

פון אינפאָרמאַציע בריוו 68 פון צענטראַלן אינסטרוקטאָר ביים צ. ק. פאַר פּאַרטיי־אַרבעט אין דער יידישער סביבה דערוויסן מיר זיך, אַז דעם 11־טן מערץ 1936 האָבן די קאָמוניסטן זיך געוואָנדן צום „בונד" וועגן אָרגאַניזירן אַן אַלגעמיינעם שטרייק אַלס פּראָטעסט קעגן די אַנטי־יידישע פּאָגראָמען. דער בונד האָט סאַבאָטירט מיטן ענטפער. מיט צוויי טעג שפּע־טער האָט דער „בונד" און דער לאַנד־ראַט פּראָקלאַמירט אַ האַלבטאָגיקן שטרייק אויפן 17־טן מערץ 1936 בלויז פון די יידישע אַרבעטער — די פּפּס און די צענטראַלע קאָמיסיע פון די פּראָפאַריינען האָבן אָפּגעזאָגט זייער אָנ־טייל. דאַן האָבן די קאָמוניסטן פאָרגעלייגט אַ געמיינזאַמען אויפרוף און אין טאָג פון שטרייק געמיינזאַמע דעמאָנסטראַציעס, ווי אויך אַז דער שטרייק זאָל דויערן אַ גאַנצן טאָג און אַריינציען אין שטרייק די ברייטע קליינביר־גערלעכע און מיטל־קלאַסן. די אַלע פאָרשלאָגן — אינפאָרמירט דער אינסטרוקטאָר — זענען אָפּגעוואָרפן געוואָרן מצד דעם „בונד".

אָט וואָס מיר לייענען אין אינפאָרמאַציע־בריוו צום סעקרעטאַריאַט:

„איך שרייב די ווערטער דעם 17־טן בייטאָג. איך טייל זיך פּראָסט מיט מיינע אינפאָרמאַציעס און איינדרוקן. פון באַלד אין דער פרי האָבן זיך באַוויזן אויף די גאַסן קאָנטראָל־קאָמיסיעס פּיקעטן (געמיינזאַמע), וועלכע האָבן גערופן צו פאַרמאַכן די געוועלבער. אַלע געוועלבער, קליינע, מיטעלע און גרויסע זענען געווען געשלאָסן. די יידישע לערן־אַנשטאַלטן, שולן און מיטלשולן זענען געווען נישט טעטיק... פון באַלד אין דער פרי האָט געפעלט ברויט צוליב דעם שטרייק פון די בעקער אין דער נאַכט פון 16־טן אויפן 17־טן, דאָס שעכטהויז איז פון 2 אזייגער געווען נישט טע־טיק. (געשטרייקט האָבן פּוילישע און יידישע). די צייטונגען האָבן זיך באַ־וויזן נאָכמיטאָג. דער האַנדל אין דעם דרום־טייל פון וואַרשע איז אָפּגע־שטאָרבן, די גאַסן זענען איבערפולט מיט גרויסע מאַסן אַרבעטער, האַנט־ווערקער, באַלובּניקעס און אַרבעטס־מענטשן. דער שטרייק האָט אַרומגע־נומען 9/10 פון די אַרבעטער און האָט מיטגעצויגן מיט זיך 2/3 פון דער יידישער באַפעלקערונג אין וואַרשע. די רייטער־פּאָליציי איז געפאָרן אויף די טראָטואַרן כדי פאַנאַנדעריאָגן דעם מאַסן־עולם. אַזאַ בילד האָט שוין וואַרשע לאַנג נישט געזען"[69].

[68] בריוו פון 17־טן מערץ 1936 (ŁzD) סיג. 158/16 (אינסט. פאַר פּאַרטיי געשיכטע).

[69] דאָרט.

דאָס אַלץ שרייבט דער אינסטרוקטאָר אויף דער הייסער מינוט. ער נאָטירט זיינע איינדרוקן וועגן די מוטיקע שטימונגען פון קאַמף פון די מאַסן אויף דער גאַס.

„אויפן הויף פון פּזשעיאַזד 70 טויזנטער אַרבעטער, אַלע ווינקלען זענען איבערגעפּולט, אויף די פּאַראַפּעטן פון די ווענט, אין די קאָרידאָרן ביי די פענצטער, אויף די פענצטער גופא — אומעטום איז פול. אויף איי־נעם פון די באַלקאָנען באַווייזט זיך ערליך און הימלפאַרב. דער ערשטער הייבט אָן רעדן, אָבער די מאַסע רייסט אים איבער. עס הערן זיך גע־שרייען: ווו איז אַבראַם? [71] וואָס איז דאָס פאַר אַן איינהייטלעכער פראָנט? ערליך און הימלפאַרב זענען געווען געצוווּנגען צו פאַרבעטן אונדזער חבר אויפן באַלקאָן און ווי נאָר ער האָט זיך באַוויזן איז קיין סוף נישט געווען צו די אַפּלאָדיסמענטן“.[72]

אינטערעסאַנט איז די פּראָוויזאָרישע אָפּשאַצונג פון שטרייק, אָנגע־מערקט אין דעם בריוו, ס׳איז פאַרשטענדלעך, אַז דער קאַמף קעגן אַנטיסעמי־טיזם און מלחמה, קעגן פאַשיזם ענדיקט זיך נישט מיט דער אַרויסטרע־טונג אין טאָג פון 17־טן מערץ, די אַרויסטרעטונג מוז ווערן דער קאַפּיטאַל פון גאַנצן פראָלעטאַריאַט און פויערים־מאַסן אין אָנקומענדיקן 1־טן מאי. „דער שטרייק האָט באַוויזן — שרייבט ער — אַז ווען די אַרבעטער־מאַסן גייען אַרויס אין גאַס הערן אויף די פאַשיסטישע באַנדעס צו זיין די באַ־לעבאַטים“.

אין א בריוו פון סעקרעטאַריאַט פון צ. ק. דעם פּאָליט־ביוראָ [73] ווערט איבערגעגעבן דעם שמועס פון חבר ד. ריכטער מצד דעם צ. ק. פון דער קפּפּ מיטן פאָרשטייער פון „בונד“ ה. ערליך וועגן געמיינזאַמע דע־מאָנסטראַציעס אין טאָג פון 1־טן מאי.

---

70 אויפן פּזשעיאַזד 9 איז געווען אַן אַרבעטער־קיך, „אַרבעטער־ווינקל“ און אַנדערע אָרגאַניזאַציעס אונטער דער אָנפירונג פון „בונד“.

71 דער אויטאָר מיינט אַבראַהם ראָזענפעלד, פאָרזיצער פון פראָפ־פאַריין פון די טעקסטיל־אַרבעטער אין וואַרשע, מיטגליד אין עקזעקוטיוו פון קולטור אמט אין וואַרשע. באַקאַנטער קאָמוניסטישער טוער אין וואַרשע.

72 דער אויטאָר אינפאָרמירט אויך וועגן אָנטייל פון באַדייטנדיקע טיילן פון פּוילישע אַרבעטער אין וואַרשע, לאָדזש, ביאַליסטאָק א. אנד. וועגן דעמאָנ־סטראַציעס אין דעם טאָג פון שטרייק אויך די גאַסן זאַמענהאָף, דזשעלנע, נישט געקוקט וואָס די בונדישע רעדנער האָבן גערופן רואיק אהיים צוגיין.

73 בריוו פון סעקרעטאַריאַט פון 12/4. 1936 צום פּאָליט־ביוראָ (ŁzD). (אַרכיוו אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי־געשיכטע).

אין דעם שמועס האָט ערליך — פאַרשטייער פון „בונד" — דערקלערט דודן: אַז „צו געמיינזאַמע און אינטערנאַציאָנאַלע דעמאָנסטראַציעס וועט בכלל נישט דערגיין, ווייל דער רעגירונגס=קאָמיסאַר (פאַשיסטישע פּאָליציי — ש. ז.) האָט דערקלערט אַלע לעגאַלע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען, אַז זיי מוזן האָבן באַזונדערע מאַרשרוטן אין יידישן ראַיאָן". דוד האָט מיט אויפרעגונג און מיט פיל זאָרג אין זיין שמועס מיט ערליכן רעאַגירט אויף דעם אָפּזאָג פון „בונד" אָנטיילצונעמען אין די געמיינזאַמע דעמאָנסטראַציעס צוליב דעם ווונטש פון רעגירונגס=קאָמיסאַר.

דוד איז אין דער צייט געווען סעקרעטאַר פון דער יידישער און אַלגעמיינער פּאַרטיי=רעדאַקציע, צענטראַלער אינסטרוקטאָר ביים צ. ק. פאַר פּאַרטיי=אַרבעט אין דער יידישער סביבה. דוד האָט באַקעמפט פון איין זייט די טענדענץ נישט אָנטיילצונעמען אין פּראָטעסט=שטרייק פון 17=טן מערץ 1936, פּראָקלאַמירט פון לאַנד=ראַט פון די יידישע פּראָפ.=פאַריינען ווייל ער איז נישט קיין אַלפּוילישער און פון דער צווייטער זייט — די שעדלעכע סעקטאַנטישע איינשטעלונג פון רעכטן „בונד" נישט אָנטיילצונעמען אינעם פּראָטעסט=שטרייק פון 24=טן מאַי 1937, ווייל ער איז פּראָקלאַמירט דורך די יידישע בירגערלעכע פּאַרטייען.

אָט וואָס מיר לייענען אין אויפרוף פון צ. ק. פון מאַי 1937 — געשריבן פון חבר דוד ריכטער:

„דער אימפּאָזאַנטער = איינהייטלעכער צווייטעהדיקער פּראָטעסט=שטרייק דעם 24=טן מאַי ה. י. האָט באַוויזן ווי רעאַל ס'זענען די מעגלעכקייטן פון אָרגאַניזירן אַ געמיינזאַמען פראָנט פון די יידישע פאָלקס=מאַסן, פון דער גאַנצער יידישער באַפעלקערונג צום קאַמף פאַר אירע רעכט און פאָדערונגען... איןביידע פאַלן (17=טער מערץ און 24=טער מאַי — ש.ז.) איז געקומען צום אויסדרוק דער אַנטיפאַשיסטישער כאַראַקטער, אין ביידע פאַלן זענען די ארויסטרעטונגען געווען דער אויסדרוק פון קאַמף פון דער יידישער באַפעלקערונג פאַר אירע רעכט און אינטערעסן".

די דאָזיקע קאַמף=איינקייט — האָט דוד געשריבן — טאָר אָבער נישט זיין קיין צופעליקייט ווי ביז איצט. מען דאַרף די ענערגיע און שטרעבונגען צו איינהייט צעמענטירן אין פעסט סטאַביליזירטע אָרגאַני=

זאַציאָנעלע פאָרמען. דער אַנטיפאַשיסטישער פראָנט פון דער יידישער באַפעלקערונג מוז תיכף אָרגאַניזירט ווערן.[74]

לאָמיר זיך אומקערן צום פראָיעקטירטן יידישן קאָנגרעס לויט דער איניציאַטיוו פון די יידישע בירגערלעכע פאַרטייען. די איניציאַטאָרן האָבן אין דער לעצטער מינוט געענדערט דעם פריער איינגעשטעלטן פראָגראַם.

דער קאָמוניקאַט וועגן צונויפרופן דעם קאָנגרעס האָט געלויטעט:

„דער יידישער קאָנגרעס אין פוילן, אָרגאַניזירט דורכן פוילישן יידנטום צום קאַמף פאַר זיין מענטשלעכער, בירגערלעכער און נאַציאָנאַלער גלייכבאַרעכטיקונג, צום קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם אין אַלע זיינע פאָרמען, צום קאַמף פאַר דעמאָקראַטיע, פאַרווירטשאַפטלעכער הילף און אויפבוי. דער קאָנגרעס וועט אויסוויילן אַ דעמאָקראַטישע רעפּרעזענטאַנץ“.[75]

דער אָנטייל פון די קאָמוניסטן איז געווען באַדינגט פון דעם פון פאָרויס קלאָר פאָרמולירטן פראָגראַם.

דער באַדינג פון דער גאַנצער דעמאָקראַטיע איז געווען, אַז דער קאָנגרעס זאָל זיך נישט פאַרנעמען מיט פראַגן, וועלכע טיילן די יידישע געזעלשאַפטלעכקייט און אַז ער וועט נישט שטעלן קיין פראַגן פון עמיגראַציאָניזם, „וואָס וואָלט געווען אויף דער האַנט פון די אַנטיסעמיטן“, און אַז „דער קאָנגרעס וועט זיך פאַרנעמען אויסשליסלעך מיט פראַגן פון קאַמף פון פוילישן יידנטום אויפן אָרט“.

די אָרגאַניזאַטאָרן האָבן אָבער באַשלאָסן יאָ צו שטעלן אויפן טאָגאָרדענונג די פראַגע פון עמיגראַציע פון יידן קיין פאַלעסטינע און די אָרגאַניזאַטאָרן האָבן געשלאָסן אַן אָפּמאַך מיט דער יידישער „קאָלאָ“ אין פאַשיסטישן סיים, אַז ס'וועט נישט דערלאָזט ווערן דער פאָרשלאַג פון די אַנטיפאַשיסטישע כוחות, אַז די יידישע דעפּוטאַטן זאָלן פאַרלאָזן דעם באַיקאָטירטן דורך דער גאַנצער דעמאָקראַטיע אין פוילן — סיים, די אָר=

---

74 אין די בריוו פון סעקרעטאַריאַט צום פּאָליט ביוראָ פון 26=טן מאַי און פון 3=טן יוני 1937 דערציילט זיך וועגן אָנטייל פון די פוילישע אַרבעטער אינעם פראָטעסט=שטרייק אין טאָג פון 24=טן מאַי און וועגן אָנטייל פון פוילישע אַרבעטער און דער דעמאָנסטראַציע (2.000) אין דעם טאָג גערופן פון דער קפפ. (אַרכיוו פון אינסטיטוט פאַר פאַרטיי=געשיכטע).

75 דער קאָמוניקאַט און די ווייטערדיקע ציטאַטן לויטן אַרטיקל „וועגן דער פראַגע פון יידישן קאָנגרעס“ — טשערוואָני שטאַנדאַר (רויטע פאָן) נומער 4, 15 יאַנואַר 1938 (אינסטיטוט פאַר פאַרטיי=געשיכטע).

גאַניזאַטאָרן האָבן אויך איינגעלאַדן די פּאָשיסטישע ציוניסטן—רעוויזיאָ־ניסטן און אנדערע רעאַקציאָנערע גרופּן.

אַזוי אַרום האָבן די אָרגאַניזאַטאָרן אָפּגעשטויסן די דעמאָקראַטישע און אַרבעטער־גרופּירונגען.

דוד ריכטער האָט פאַרן צענטראַל־אָרגאַן פון דער פּאַרטיי אָנגעשריבן אַן אַרטיקל וועגן דער פראַגע. אין דעם אַרטיקל האָט ער פאָרמולירט די נייע שטעלונג, וואָס איז געקומען צוליב דעם געענדערטן פּראָגראַם פונעם קאָנגרעס.

אָט וואָס מיר לייענען אין דעם אַרטיקל:

„פון שטאַנדפּונקט פון אַנטיפאַשיסטישן קאַמף און אַקטועלע אויפ־גאַבן פון אַרבעטער־קלאַס אין דער איצטיקער מינוט — איז אַזאַ קאָנגרעס אַ פּאָזיטיווע דערשיינונג... די גוטסקייט פון דעם קאַמף פאָדערט, אַז די אַרבעטער־מאַסן זאָלן אַנטיילנעמען נישט בלויז אין די אַנטיפאַשיסטישע אַרויסטרעטונגען, אָרגאַניזירטע דורכן פּראָלעטאַריאַט, נאָר אויך אין אַלע אַנטיפאַשיסטישע אַקציעס, אומאָפּהענגיק פון וועמען זיי ווערן אָרגאַני־זירט... די אָרגאַניזאַטאָרן פון קאָנגרעס האָבן אָבער איבערגעשטראָכן זיין דעמאָקראַטישן כאַראַקטער, געענדערט זיין פּראָגראַם און פּלאַטפאָרם, וואָס האָט געגעבן אַ גרונט אָנטיילצונעמען אינעם קאָנגרעס די אַרבעטער און דעמאָקראַטיע, „דעריבער — שרייבט ווייטער דוד — הערט ער אויף צו זיין דער קאָנגרעס פון דער יידישער באַפעלקערונג און ווערט אַ ציו־ניסטישער קאָנגרעס“...

אין דעם אַרטיקל רופט דוד ריכטער די אַרבעטער צו דעמאַסקירן די אָרגאַניזאַטאָרן פון איצטיקן קאָנגרעס, אויפווייזן זייער פאַראַט פון דער דעמאָקראַטיש־אַנטיפאַשיסטישער פּלאַטפאָרם און דאָס אונטערראָ־דעגען די בלוטיקע אינטערעסן פון דער יידישער באַפעלקערונג אין פוילן די ציוניסטישע אינטערעסן. „די קאָמוניסטן — פאַרענדיקט ער דאָס אַר־טיקל מיט די ווערטער — וועלן פאַרזעצן דעם קאַמף פאַר אַ פּאַקטישן אַנטיפאַשיסטישן, דעמאָקראַטישן קאָנגרעס פון דער יידישער באַפעלקע־רונג אין פוילן“.

וואַרשיינלעך איז דאָס אַרטיקל פון דודן דער לעצטער פאַרן פאַנאַנ־דערלאָזן די קפּפּ.

זיינע פּובליציסטישע אַרבעטן, באַזונדערס אין דער פראַגע פון אַן איינהייטלעכן פאָלקס־פראָנט, האָבן געהאַט אַ קאָלאָסאַלע אויפקלערערי־שע באַדייטונג. זיי האָבן נישט בלויז באַוואָפנט די קאָמוניסטן און סימ־

פּאַטיקער, נאָר זענען געווען אַ וויכטיק אידעאָלאָגיש־פּאָליטיש געווער פאַר די איינהייטס־פראָנטיק געשטימטע אַרבעטער און טוער פון „בונד“ און אַנדערע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען.

אויף די פּאַרטיי־פאַרזאַמלונגען פלעגט מען דודס אַרטיקלען לייענען, מען פלעגט וועגן זיי אויך דיסקוטירן און אויף די אומלעגאַלע אַרבעטער־בירזשעס.

* * *

חבר דוד ריכטער איז נישט בלויז געווען רעדאַקטאָר און פּובליציסט, נישט בלויז אויטאָר פון גלענצנדיקע אַרטיקלען, אויפרופן, בראָשורן, טעזן פאַר פּראָפּאַגאַנדיסטן, ער האָט אויך אין יענע יאָרן פּאָליטיש־אָרגאַניזאַציאָנעל אָנגעפירט מיט פאַרשידענע אַקציעס און טאָג־טעגלעכער פּאַרטיי־אַרבעט. חבר דוד האָט געמוזט פאַרטרעטן פיל צענטראַלע טוער, וועלכע האָבן זיך געפונען אין תפיסה און אין איזאָלאַציע־לאַגער אין בערעזע.

אויסער דער אָנפירנדיקער ראָל אין „פריינד“ און רעדאַקטאָר פון „צום קאַמף“, איז דוד אין די ערשטע מאָנאַטן פון 1935 מיטגליד אין עקזעקוטיוו פון וואַרשעווער קאָמיטעט פון דער קפּפּ. נאָכן פאַרמאַכן דורך דער פּאָליציי דעם „פריינד“ (מערץ 1935) ווערט דוד געשיקט דורכן צ. ק. אויפן קוילן־געביט, וווּ ער האָט אָנגעפירט מיט דער פּאַרטיי־אַרבעט אין דער יידישער סביבה אין 4 פּאַרטיי־געגנטן (אויבערשלעזיע, דאָמבראָווער זאַגלעמביע, קראָקע און טשעשין), דאָרט איז ער קנאַפּע 9 מאָנאַטן צייט אַקטיוו.

אין 1936 יאָר, ביי דער מיטהילף און אָנפירונג פון חבר דוד, האָבן די יידישע קאָמוניסטישע שרייבער און קולטור־טוער געשאַפן אַ קולטור־פראָנט. דער קולטור־פראָנט גיט אַרויס אַ געמיינזאַמע צייטשריפט „פאַרמעסט“ [76]. אין דעם פראָנט האָבן זיך אָנגעשלאָסן אַ טייל פון דער יידישער ראַדיקאַלער אינטעליגענץ און לינקפּעצעקישע קולטור־טוער (צווישן אַנדערע דר. אַדאָלף בערמאַן, דר. רפאל מאַהלער, דר. עמנועל רינגעלבלום).

דורן זענען מיר ביי די צוגרייטונגען צום אַלגעמיינעם אַנטיפאַשיסטישן קאָנגרעס אין לעמבערג אין 1936 יאָר, וווּ עס זענען אויך געווען

---

[76] סעקרעטאַר פון דער רעדאַקציע איז געווען חבר ד. ספּאַרד.

דעלעגירטע יידישע קולטור=טוער — קאָמוניסטן און נישט קאָמוניסטן. דודס אַקטיוויקייט מיט דער פּעדער און אָרגאַניזאַציע=טעטיקייט פאַרפעלט אויך נישט אין דער גרויסער מאָביליזאַציע און צוגרייטונג אין צוזאַמענהאַנג מיטן אַלוועלטלעכן יידישן קולטור=קאָנגרעס אין אויגוסט 1937 יאָר אין פּאַריז — גערופן פון דעמאָקראַטיש=אַנטיפאַשיסטישע עלעמענטן צום קאַמף קעגן היטלעריזם און זיין קולטור=באַרבאַריזם. אויך אין דער אַקציע פאַר דעם רעפּובליקאַנישן שפּאַניע האָט דוד ריכטער זיין חלק.

אויפן יסוד פון דוד ריכטערס רעלאַציעס אינפאָרמירט דער סעקרעטאַריאַט אין זיינע בריוו צום פּאָליט=ביוראָ, אַז „די קאַמפּאַניע אַרום דעם יידישן קאָנגרעס אין פּאַריז פאַר פּאַרטייאידיקן די קולטור, אַנטוויקלט זיך זייער שיין. מיר האָבן זיך דעררעדט מיט די יידישע שרייבער, אַז די צייטונג זאָל ווידמען אַ ספּעציעלן נומער דעם קאָנגרעס“. די בריוו אינפאָרמירן אויך, אַז אין צוזאַמענהאַנג מיט די צוגרייטונגען צום קאָנגרעס אין פּאַריז איז דורך דער איניציאַטיוו פון די קאָמוניסטן פאָרגעקומען אַ קאָנפערענץ מיטן אָנטייל פון דער פאַרוואַלטונג פון יידישן ליטעראַטן=פאַריין און אַרטיסטן=פאַריין, פּאָלקיסטן און אומפּאַרטייאישע דעמאָקראַטן. די צענטראַלע יידישע שול=אָרגאַניזאַציע באַהערשט פון אַ מערהייט בונדיסטן האָט אָפּגעזאָגט איר אָנטייל. אויף דער קאָנפערענץ (23 אָנוועזנדיקע) איז אויסגעוויילט געוואָרן אַ קאָמיטעט פון 7 פּערזאָן און אַז אויך אין ווילנע עקזיסטירט אַזאַ קאָמיטעט.[77]

פון די בריוו דערוויסן מיר זיך אויך, אַז די שרייבער=קאָמוניסטן האָבן אויף דער פאַרוואַלטונגס=זיצונג פון יידישן ליטעראַטן=פאַריין דורכגעפירט אַן איינהייטלעכן באַשלוס, אַז דער ליטעראַטן=פאַריין זאָל שיקן אַ דעלעגאַציע צום קאָנגרעס אין פּאַריז, אַז דער באַשלוס איז באַשטעטיקט געוואָרן דורך דער אַלגעמיינער פאַרזאַמלונג פון די פאַריין=מיטגלידער.[78] מיט דודס אָנפירנדיקער הילף איז אַנטשטאַנען אין יוני 1934

[77] זע בריוו פון סעקרעטאַריאַט פון 15/4 1937 יאָר (אזהפ).

[78] זע בריוו פון סעקרעטאַריאַט פון צ. ק. פון 37—29/4 (אזהפ). אין דעם בריוו איז אויך פאַראַן אַן אינפאָרמאַציע, אַז די 2 בונדישע פאָרשטייער אין דער פאַרוואַלטונג — שעפנער און קאַזשדאַן — וועלכע האָבן געשטימט פאַר דעם באַשלוס האָבן אויף שפּעטערדיקע זיצונגען געמאַכט פּרוון — אונטערן דרוק פון זייער רעכטן צ. ק. — צו רעווידירן דעם פאַריקן באַשלוס. די פּרוון זענען צונישט געמאַכט געוואָרן דורך דער מערהייט פון דער פאַרוואַל=

די גרויסע פּראָסאָוויעטישע מאַסן־אָרגאַניזאַציע „אַגראָיד“. דער „בונד“ און אויך אַלע ציוניסטישע שאַטירונגען האָבן די אָרגאַניזאַציע באַקעמפֿט. דאָך נאָך אַ קורצער צייט האָט די אָרגאַניזאַציע געציילט טויזנטער מיטגלידער און פֿריינד אין אַלע שטעט און שטעטלעך אין פּוילן.[79]

אין פֿעברואַר 1935 קומט פֿאָר די גרויסע וואַרשעווער אַרבעטער־באַראַטונג. דוד אַלס מיטגליד פֿון וואַרשעווער קאָמיטעט פֿון דער קפּפּ האָט זיך פֿאַרנומען מיט די צוגרייטונגען צו דער באַראַטונג צווישן די אָרגאַניזירטע און נישט אָרגאַניזירטע יידישע אַרבעטער אין וואַרשע. דער „פֿריינד“ אונטער זיין רעדאַקציע האָט פֿיל געווידמעט דער באַראַטונג.[80]

אין קאַמף פֿאַר פֿאַראייניקן די צעשפּאָלטענע פּראָפֿ. באַוועגונג האָט דוד ריכטער גרויסע פֿאַרדינסטן. אין אַ ריי אינפֿאָרמאַציע־בריוו פֿון סעקרעטאַריאַט צום פּאָליט־ביוראָ דערוויסן מיר זיך וועגן דער אומדערמידלעכער אַרבעט פֿון די חברים אין קאַמף פֿאַר רעאַליזירן די אויפֿ־

טונג. לויט די מינדלעכע רעלאַציעס פֿון חבר ב. מאַרק — מיטגליד אין דער פֿאַרוואַלטונג פֿון ליט. פֿאַריין (ד. ספֿאַרד איז געווען וויצע־פֿאָרזיצער) אין יענער צייט — ווייזט זיך אַרויס, אַז שפּעטער אַלס פֿאָרזיצער פֿון פֿאַריין האָט אויף אַ ריי זיצונגען געסטראַשעט מיט אומלעגאַליטעט פֿון פֿאַריין, אַז ער וועט לייגן דעם מאַנדאַט, אַז די בונדיסטן וועלן אַרויסטרעטן פֿון פֿאַריין, אַז די פּ. צ. קישע גרופּע וועט אויסגעשלאָסן ווערן פֿון דער ייד. שול. אָרג. — אויב דער באַשלוס וועגן אָנטייל אין קאָנגרעס וועט נישט רעווידירט ווערן. די מערהייט — אויסער די קאָמוניסטן — האָבן זיך געלאָזט טעראָריזירן און אַזוי אַרום איז דער פֿאָלקס־פֿראָנטיקער באַשלוס אַנולירט געוואָרן.

[79] בלויז אין איינע פֿון די פֿיל אָרגאַניזירטע פּראָסאָוויעטישע אַקציעס — דורך דער אָנפֿירונג פֿון „אגראָיד“ — ביכער־זאַמלונג פֿאַר דער ביראָבידזשאַנער ביבליאָטעק זענען מאָביליזירט געווען 700 אַקטיוויסטן — קאָמוניסטן און נישט קאָמוניסטן אין וואַרשע — צו דער אַרבעט, וועלכע האָבן באַזוכט 80.000 מענטשן אין זייערע שטובן מיט אונדזער אַגיטאַציע־וואָרט, באַדינט מיט רעדנער פֿאַרזאַמלונגען אין 54 מאַסן־אָרגאַניזאַציעס און 80 פֿאַרזאַמלונגען אין „אַגראָיד“־לאָקאַל. אין רעזולטאַט פֿון דעם איז געזאַמלט געוואָרן 20.000 ביכער בלויז אין וואַרשע. זע „פֿריינד“ פֿון 12־טן יאַנואַר 1935 יאָר.

[80] די באַראַטונג האָט רעפּרעזענטירט 75 טויזנט אַרבעטער, צווישן זיי 27 טויזנט אָרגאַניזירטע אין די פּראָפֿ. פֿאַריינען. די לינקע האָבן רעפּרעזענטירט 20 טויזנט אַרבעטער און 80 דעלעגאַטן. דער „בונד“ — 3.000 אַרבעטער און 150 דעלעגאַטן — אַזוי האָט אויסגעזען די וואַל־אָרדינאַציע — די איבעריקע — פּפּס און אומפּאַרטייאישע (זע „פֿריינד“ פֿון 20 פֿעברואַר 1935 יאָר).

גאַבע צו פֿאַראייניקן די פּראָפֿ. פֿאַראייניגן פֿון די באַקלייד-אַרבעטער. דוד האָט מיטגעאַרבעט ביים אָנצייכענען די ליניע און איינעם אויסאַרבעטן די רעזאָלוציעס צום פֿאַראייניקונגס-צוזאַמענפֿאָר. עטלעכע רעזאָלוציעס זענען אָנגענומען געוואָרן איינשטימיק און מיט אַפּלאָדיסמענטן אויפֿן צוזאַמענפֿאָר: אַ באַגריסונג דעם פֿראַנצויזישן פּראָלעטאַריאַט און דעם דירך אים רעאַליזירטן איינהייטלעכן פֿאָלקס-פֿראָנט, אַ פֿאָרשלאַג אויסצוויילן דעם חבר טעלמאַן אַלס ערן-פֿאָרזיצער אויפֿן צוזאַמענפֿאָר, אַ פּראָטעסט-רעזאָלוציע קעגן טעראָר און באַערן די געפֿאַלענע אינעם קאַמף קעגן פֿאַשיזם, אַ פּראָטעסט קעגן דראַקאָנישן פֿאַרמשפּטן אויף 15 יאָר תפֿיסה דעם חבר לאַמפּע — מיטגליד פֿון פּאָליט-ביוראָ פֿון צ. ק. פֿון דער קפּפּ.

דער בריוו פֿון סעקרעטאַריאַט שאַצט אָפּ זייער הויך די טעטיקייט פֿון די חברים אין די פֿאָרצוזאַמענפֿאָר-צוגרייטונגען און די טעטיקייט פֿון דער דעלעגאַציע אויפֿן צוזאַמענפֿאָר.

* * *

סוף 1935 איז דוד ווייטער אין וואַרשע — שוין אָן איבערדרייס ביז אומגליק, וואָס האָט געטראָפֿן די רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג דורכן פֿאַנאַנדערלאָזן די קפּפּ. ער איז אַ מיטגליד אין דער צענטראַלער פּאַרטיי-רעדאַקציע און סעקרעטאַר פֿון דער צענטראַלער יידישער פּאַרטיי-רעדאַקציע. און פֿון מאַי 1936 אויך צענטראַלער אינסטרוקטאָר פֿאַר יידישער פּאַרטיי-אַרבעט.

וועגן דודס פּאָליטיש-אָרגאַניזאַציאָנעלער טעטיקייט און שטימונגען דערציילט אונדז זיין בריוו געשריבן מיט זיינע קליינטשיקע אותיות צום סעקרעטאַריאַט, וווּ ער אינפֿאָרמירט וועגן אַ ריי יידישע און נישט יידישע פּראָבלעמען.[81] מיט פֿאַרדראָס שרייבט ער וועגן דער זיצונג פֿון לאַנד-ראַט פֿון די יידישע פּראָפֿ. פֿאַראייניגן, וווּ די רעכטע בונדיסטן האָבן אָפּגעוואָרפֿן דעם פֿאָרשלאַג פֿון די קאָמוניסטן, אַז דער לאַנד-ראַט זאָל פּראָקלאַמירן — אין צוזאַמענהאַנג מיטן צוגרייטן דעם קאָנגרעס פֿון די פּראָפֿ. פֿאַראייניגן — אַ וואַרבירונגס-אַקציע צווישן די נישט אָרגאַניזירטע

---

81 טעטשקע ŁzD, סעפּטעמבער 1936 אין אַרכ. אינסטיטוט פֿאַר פּאַרטיי-געשיכטע געפֿינט זיך דער בריוו אין אָריגינאַל מיט דודס האַנטשריפֿט, אונטערגעשריבן D.

אַרבעטער און פאַרבינדן די אַקציע מיט אַ פּראָטעסט־קאַמפּאַניע קעגן די רעפּרעסיעס לגבי די קלאַסן־פאַריינען און זייערע טוער מצד דער פּאָליציי. „גענוג — ציטירט דוד ריכטער דעם בונדישן פירער אַרטור זיגלבוים — די ווערבירונגס־אַקציעס, גענוג די דעמאָראַליזאַציע. מיר וועלן קיינעם נישט בעטן אַריינצוטרעטן אין די פאַריינען.[82]

אין דעם בריוו דערציילט דוד אויך, אַז די בונדישע מערהייט אין לאַנד־ראַט דערלאָזט נישט פּערמאַנענט זיך צו פאַרנעמען מיט דער ניי־געשאַפענער לאַגע אין די פּראָפ. פאַריינען (ליקווידאַציע פון דער פאַריינס־דעמאָקראַטיע, דיסקרימינאַציע און רעפּרעסיעס לגבי אַרבעטער — קעגנער פון בונד א. אַז. וו.) נאָך דער נישט לאַנג פאָרגעקומענער פאַראייניקונג.[83] אין די אינפאָרמאַציע־בריוו קלאָגט זיך דוד ריכטער אויף די פריש־אַנטשטאַנענע טענדענצן פון סעקטאַנטישקייט ביי אַ טייל חברים, וועלכע זענען טעטיק אין דער פּראָפ. באַוועגונג אין רעזולטאַט פון די נייע רעפּרעסיעס און שיקאַנעס לגבי די לינקע אַרבעטער און טוער מצד דער בונדישער מערהייט אין די פאַריינס־פאַרוואַלטונגען.

פון זיין אינפאָרמאַציע־בריוו דערוויסן מיר זיך וועגן אַרטיקל אין דער בונדישער „פאָלקסצייטונג“ פון ערליכן אין דער פראַגע וואַלן צום לאָדזשער שטאָט־ראַט, וווּ ערליך „גייט אַריבער אויף אָפענע נאַציאָנאַליסטישע פּאָזיציעס“, רופנדיק די יידישע מאַסן צו שטימען אויף דער ליסטע פון „בונד“, ווייל נאָר יידן קאָנען זיי פאַרטיידיקן און אַזעלכע שטעלט אַרויס דער „בונד“. דוד האָט אין די שמועסן מיטן „בונד“ אויסגענוצט דעם אַרטיקל פון ערליכן, באַווייזנדיק, אַז דאָס זענען עלעמענטן, וועלכע שטערן דעם איינהייטס־פראָנט.

---

82 דאָרט.

83 אין אַ שפּעטערדיקן בריוו צום סעקרעטאַריאַט — סוף אָקטאָבער 1936 — דערגענצט דוד ריכטער זיינע ידיעות פון דער לאַנד־ראַט־זיצונג. מיר דערוויסן זיך, אַז עמיל שערער, וויקטאָר אַלטער — די פירער פון „בונד“ — האָבן דערקלערט אונדזערע חברים: „פאַרגעדענקט, אַז די פּאָליטישע אָנפירונג אין דער יידישער פּראָפ. באַוועגונג — איז די פּאָליטישע אָנפירונג פון „בונד“. אויף אונדזערע טענות, אַז דער „בונד“ שיקאַנירט אין די פּראָפ. פאַריינען די קאָמוניסטן צוליב זייער אַגיטאַציע פאַרן פאָלקס־פראָנט האָט שערער — אינפאָרמירט דוד ריכטער — דערקלערט „אַזוי איז דאָס און אַזוי וועט דאָס זיין. מיר וועלן נישט דערלויבן צו פירן קאָמוניסטישע פּאָליטיק אין די פּראָפ. פאַריינען. געפעלט אייך נישט — האָט דערקלערט אַלטער — טרעט אַרויס פון די פאַריינען“.

אין אַ בריוו פון סעקרעטאַריאַט צום פּאָליט־ביוראָ איז אַ רייד וועגן שמועסן מיטן צענטראַלן אינסטרוקטאָר פאַר פּאַרטיי־אַרבעט אין דער יידישער סביבה (דאָ מיינט מען ד. ריכטערן — ש. ז.) אין דער פראַגע וואַלן צו דער יידישער קהילה. דער חבר דוד האָט פּאַרטיידיקט דעם שטאַנדפּונקט, אַז די וואַל־אַקציע צו דער קהילה — מיטן אָנטייל פון אַלע אַרבעטער־פּאַרטייען — קאָן ווערן אַן אַנטיפאַשיסטישער מאָביליזאַציע־עלעמענט צווישן דער יידישער אָרעמקייט און יידישן פּראָלעטאַריאַט. אין דעם שמועס ווערן דורך דודן אַרויסגערוקט אַזעלכע לאָזונגען, ווי נעמען שטייערן נאָר פון דער בורזשואַזיע, די גמינע־פאָנדן זאָלן אויסגענוצט ווערן נאָר און אויסשליסלעך אין די אינטערעסן פון די יידישע אַרבעטנדיקע מאַסן[84].

ווי מיר ווייסן שוין, איז דוד געווען איינער פון די דעלעגירטע פון צ. ק. פון דער קפּפּ אויף צו שמועסן מיטן צ. ק. פון „בונד“.

אין אַרכיוו געפינט זיך דודס אַן אָריגינעלער בריוו פון 11 מאַשין־זייטלעך, וווּ ער באַשרייבט זיינס אַ לענגערן שמועס מיטן צ. ק. פון „בונד“[85]. דער שמועס איז פאָרגעקומען דעם 12־טן מאַי 1937. ער באַרירט וויכטיקע פּראָבלעמען, וואָס האָבן אַ שייכות צו דער אַרבעטער־באַוועגונג אין פּוילן און יידישן אַרבעטער־קלאַס: די באַפרייונגס־קאַמפן אין שפּאַניע, פראַפּ. באַוועגונג. 1־טער מאַי און טעראָר, די באַציונג פון דער בונדישער מיליץ לגבי די לינקע אויף די דעמאָנסטראַציעס. דוד האָט פאָרגעלייגט אַ מיינונגס־אויסטויש וועגן שטרייק־טאַקטיק, וועגן פאַרבינדעטע פון אַרבעטער־קלאַס (פּויערים־באַוועגונג און קליינבירגערטום), פאָלקס־פראָנט און

---

[84] זע בריוו פון 10/12—7 1936, טעטשקע אָקטאָבער 1936. זייט 3—4. אַרכיוו פון אינסט. פאַר פּאַרטיי־געשיכטע. אין אַ שמועס מיט פאָרשטייער פון „בונד“ אין מאַי 1937 האָט ריכטער אָנגעוויזן אויף דער שעדלעכקייט פון דער האַנדלונג פון „בונד“ אין מעזריטש בעת די וואַלן צו דער קהילה, ווו עס איז געווען אַ מעגלעכקייט דורך אייניקייט צו באַהערשן די קהילה־פאַרוואַלטונג. די אַנטיאייניקייטס־האַנדלונג פון „בונד“ האָט דערפירט דערצו, אַז געזיגט האָבן די רעאַקציאָנערע גרופּן. (דודס בריוו פון 18־טן מאַי 1937 וועגן שמועסן מיטן צ. ק. פון „בונד“ אַרכ. פון אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי־געשיכטע).

[85] בריוו פון 18־טן מאַי 1937. צוליב קאָנספּיראַציע באַצייכנט דוד די פאָרשטייער פון „בונד“ מיט איניציאַלן N.N. און S.S— טעטשקע LzD, מאַי 1937 (אַרכ. פון אינסט. פאַר פּאַרטיי־געשיכטע).

אַנדערע[86]. אין דעם בריוו פילט מען דודס באַזאָרגטקייט און פאַרדראָס צוליב דעם, וואָס די בונדישע פאָרשטייער האָבן אָפּגעוואָרפן אַלע פאָרשלאָגן און אַזוי אַרום געפירט צו דער אָפּשוואַכונג פון דעם אַנטיפאַשיסטישן כוח אין פוילן. דער בריוו איז דער לעצטער פון דודן אָנגעשריבן.

* * *

זומער 1938 איז צו דודן, ווי צו אַלע קאָמוניסטן דערגאַנגען דער שרעקלעכער קאָמוניקאַט וועגן דער קפּפּ. פאַר אַלע און אויך פאַר דודן איז דאָס געווען אַ שרעקלעכער קלאַפּ און אַ שווערע איבערלעבונג.

אויסגעמאַטערט פיזיש, אין שרעקלעכע מאַטעריעלע באַדינגונגען, גע־פלאָגט פון דער פּאָליציי, האָט ער זיך געפּייניקט מיטן געדאַנק, אַז אין דער שווערער לאַגע פון די מלחמה־צוגרייטונגען פון היטלעריזם איז נישטאָ דער רעוואָלוציאָנערער אַוואַנגאַרד — די קפּפּ. איז נישטאָ אונדזער פּאַרטיי.

אין סעפּטעמבער 1939 יאָר האָבן די פּויליש־יידישע שטעטלעך געברענט פון די היטלעריסטישע באָמבעס.

אין די קאָשמאַר־טעג נאָך מיין קומען פון דער ראַוויטשער תפיסה האָב איך זיך געטראָפן מיט דודן ביי מיין מוטער אין דער וווינונג (מילע 15), וועלכע איז אויף צומאָרגנס אויך פאַרניכטעט געוואָרן פון די ברען־באָמבעס. וואַרשע האָט געברענט. באַזונדערס די יידישע געגנט. פיל שעהן האָט מען געשמועסט וועגן דער פאַרגאַנגענהייט און פערספּעקטיוון.

אין די שמועסן זענען געקומען צום אויסדרוק זיינע שווערע שטימונגען, די איינזאַמקייט אָן דער פּאַרטיי און די ביטערע לאַגע פון זיין קלאַס, פון זיין פאָלק און לאַנד, וואָס איז אַזוי שווידערלעך פאַראַטן געוואָרן דורך די סקלאַדקאָווסקיס, שמיגלים און בעקס. וויפל פאַרביטערונג האָט זיך געפילט אין זיינע ווערטער לגבי די, וועלכע זענען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער סעפּטעמבער־קאַטאַסטראָפע, וויפל פּאַטריאָטיזם און ליבע צו זיין

---

86 זע דאָרט. אין די שמועסן מיטן „בונד“ האָט דוד פאָרגעלייגט מעגלעך צו מאַכן, אַז די קאָמוניסטן זאָלן זיך קאָנען אַרויסזאָגן וועגן די באַרירטע פראַגן אויף די שפּאַלטן פון דער בונדישער פּרעסע, אָדער, אַז דער „בונד“ זאָל מסכים זיין אַרויסצוגעבן אַ געמיינזאַמען דיסקוסיע־אָרגאַן, ווי אַלע פראַגן זאָלן קאָנען אַלזייטיק דיסקוטירט ווערן. אויך דער פאָרשלאַג איז אָפּגעוואָרפן געוואָרן מצד די בונדישע פאָרשטייער.

לאַנד — פּוילן, וואָס וועט שמאַכטן אונטער דער היטלעריסטישער אָקופּאַציע!

דורן האָט געמאַטערט דער פאַקט, אַז די פּרוון צוריק אויפצובויען די רעוו. פּאַרטיי זענען צעשטערט געוואָרן דורך דעם אַריינמאַרש פון די היטלערישע חיילות אין די פּוילישע שטעט און שטעטלעך. דוד האָט געזען די פּערספּעקטיוו פון דער אַנטשטייונג פון דער קאַמף אין פייער פון קאַמף קעגן די דייטשישע אָקופּאַנטן און אין רעזולטאַט פון זייער מפּלה — דאָס נייע פרייע פוילן.

לאַנג האָט זיך דוד געראַנגלט מיטן געדאַנק יאָ אָדער נישט פאַרלאָזן וואַרשע און איבערגיין אין די באַפרייטע דורך דער רויטער אַרמיי מערב־ווייסרוסישע אָדער מערב־אוקראַינישע געגנטן. „עס וועט דאָך אַנטשטיין די פּאַרטיי און מיר, קאָפּאָוצעס, וועלן נישט זיין אויפן אָרט“ — האָט ער געטענהט.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן גאַסן־כאַפּערייען. אין די שטובן פון די באַקאַנטע קאָמוניסטן זענען שוין פאָרגעקומען רעוויזיעס. באַוויזן זיך אויף דער גאַס און בכלל זיין אין וואַרשע אָדער ערגעץ אַנדערש אין פוילן האָט באַדייט זיך לאָזן פאַנגען פון דער געסטאַפּאָ.

איין אויסוועג איז געווען — אַריבערקלייבן זיך קיין ביאַליסטאָק און זיך שטעלן צו דער דיספּאָזיציע פון קאָמינטערן. שוין פון די לעצטע פאַרלאָזט דוד וואַרשע מיט זיין זון (די פרוי מיט דער טאָכטער זענען געבליבן אין משענסטאָכאָוו) און קומט קיין ביאַליסטאָק סוף נאָוועמבער אָדער אָנהייב דעצעמבער.

דוד שטעלט זיך תיכף אין קאָנטאַקט מיטן קאָמינטערן און מיטן ביאַליסטאָקער קאָמוניסטישן פּאַרטיי־קאָמיטעט. אין אָנפאַנג אַרבעט דוד ביים אויפבויען די פּראָפ. באַוועגונג. ער איז געוואָרן סעקרעטאַר פון פּראָפּאַריין פון די דרוקער־ און צייטונגס־אַרבעטער. דוד ווערט קאָרעספּאָנדענט פון דער מינסקער יידישער טאָג־צייטונג „אָקטיאַבער“ און אין סוף 1940 ווערט דוד אַ מיטאַרבעטער אין סאָוויעטישן „ביאַליסטאָקער שטערן“ און איז אַקטיוו אין פאַריין פון די סאָוויעטישע שרייבער אין ביאַליסטאָק.

עס האָט אים נישט געלאָזט רוען דער געדאַנק, אַז ער געפינט זיך אין באַפרייטן ביאַליסטאָק און די פרוי מיט דער טאָכטער אין געפייניקטן דורכן אָקופּאַנט פוילן. אַלע זיינע אָנשטרענגונגען און ענערגיע האָט ער אָפּגעגעבן, כדי זיי אַרויסצוראַטעווען.

פיל האָט אים אין דעם געהאָלפן חבר פאַדייעוו — סעקרעטאַר פון אַלסאָוויעטישן שרייבער־פאַרבאַנד אין מאָסקווע און מיטגליד פון צ. ק. פון דער קאָמוניסטישער פאַרטיי פון ראַטנפאַרבאַנד. אַלץ איז שוין געווען דערליידיקט. מיט אומגעדולד האָט דוד געוואַרט אויף זייער אָנקום קיין ביאַליסטאָק אין יוני—יולי 1941 יאָר.

דער אָנפאַל אויפן ראַטנפאַרבאַנד דעם 22־טן יוני האָט צונישט געמאַכט אַלע זיינע באַמיונגען אַרויסצורייסן די פרוי און טאָכטער פון די מערדערישע הענט[87]. דאָס איז געווען דער לעצטער שווערער קלאַפּ און שרעקלעכע איבערלעבונג. מיטן זון איז ער אַנטלאָפן פון ביאַליסטאָק. געיאָגט פון די היטלערישע באַנדיטן, איז דוד צוזאַמען מיטן זון אומגעקומען פון די היטלעריסטישע באָמבעס לעבן סלאָנים אויף מערב־ווייס־רוסלאַנד.[88]

דוד איז געווען אַ געטרייער זעלנער פון זיין קלאַס און פון זיין רעוואָלוציאָנערער פאַרטיי, אַ געטרייער זון פון זיין פאָלק און פון זיין היימלאַנד — פוילן. זיין קלאַס, פאַרטיי און פאָלק האָט ער געדינט אַלע זיינע יאָרן און מיט אַלע זיינע כוחות.

אומגעקומען איז דוד אין 44־טן לעבנס־יאָר, דערפון 26 יאָר אָפּגעגעבן דער רעוואָלוציאָנערער אַרבעטער־באַוועגונג, דער מאַרקסיסטישער פאַרטיי פון פּראָלעטאַריאַט.

ס׳איז אים נישט אויסגעקומען צו קעמפן אין דער באַפרייונגס־מלחמה, צו וועלכער ער האָט זיך געריסן, אָנטיילצונעמען אין דער גרויסער שעפערישער בויונג־אַרבעט אין נייעם, באַפרייטן פוילן, פאַר וועלכן ער האָט געקעמפט און געטרוימט אונטער דער אָנפירונג פון דער קפּפּ.

די נאָענטסטע זיינע מיטקעמפער זענען באַרויבט געוואָרן פון דער

---

87 די פרוי — פעלע — אַ קאָמוניסטקע און די טאָכטער אַנקאַ האָבן איבערגעלעבט די אָקופּאַציע־יאָרן אין טשענסטאָכאָווער געטאָ. די פרוי איז געשטאָרבן אין 1946 יאָר אויף אַ ראַק און די טאָכטער האָט געענדיקט מעדיצין אין פוילן און לעבט אין אויסלאַנד.

88 הערש סמאָליאַר גיט איבער, אַז אין סוף יוני 1941, ווען ריכטער מיטן זון זענען אָנגעקומען צופוס פון ביאַליסטאָק קיין סלאָנים, האָט ער באַשלאָסן צוליב דער שרעקלעכער אויסגעמאַטערטקייט צו פאַרבלייבן אין סלאָנים. דעם 7־טן נאָוועמבער 1941 איז דוד מיטן זון אומגעקומען אין דער ערשטער מאַסן־אויסראָטונג דורכגעפירט דורך די היטלערישע באַנדיטן. זע „פאָלקס־שטימע“ פון 4־טן אַפּריל 1962. ה. סמאָליאַר „מיט צוואַנציק יאָר צוריק“.

מעגלעכקייט צו געניסן פון דער הילף פון אַ מענטש מיט גרויסער געטריישאַפט פאַר דער אַרבעטער־זאַך — פאַר דער פאַרטיי.

עס איז אונדז צוגענומען געוואָרן אַ גוטער חבר, מיט אַ טאַלאַנטפולער פובליציסטישער פעדער און מיט רייך וויסן און דערפאַרונג, אַ חבר, וועלכער איז געווען דורכגעדרונגען מיט אינטערנאַציאָנאַליזם און פוילישן פאַטריאָטיזם, און דער עיקר — מיט אומקאָמפּראָמיסלעכקייט און איבערגעגעבנקייט אין קאַמף פאַר אַ סאָציאַליסטיש פוילן.

משה גרינבוים — „גרינבערג״ *

גערופן האָט מען אים „משה דער טויבער״ אָדער „משה גרינבערג״, הגם זיין אמתער נאָמען איז גאָר געווען משה גרינבאום. מיט די צוויי צונעמען איז ער געווען באַקאַנט און פּאָפּולער צווישן די יידישע אַרבעטער פון וואַרשע און פון גאַנץ פּוילן. משה האָט געהערט צו די „לעגאַלע״ קאָמוניסטישע טוער אין פּוילן. דורך זיין רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט אין די לעגאַלע מאַסן־אָרגאַניזאַציעס האָט ער זיך דערוואָרבן ליבשאַפט און אָנערקענונג.

צי דערפאַר, ווייל ער איז געווען טויבלעך, צי דאָס האָט געהערט צו זיינע כאַראַקטער־שטריכן, אָבער זיין אויפמערקזאַמקייט צו יעדן האָט זיך געוואָרפן אין די אויגן אַריין. מיט אַלעמען האָט ער געשמועסט, צו דעם, וואָס אַרבעטער פלעגן זאָגן, האָט ער ליב געהאַט זיך צוצוהערן. און דאָס אומעטום: אין פּאַרטיי, אין גאַס און אין שטוב.

„משהס שטוב אויף נאָוואָליפּיע 51 — דערציילט יואל לאַזעבניק — אויפן 4־טן שטאָק, מיט אַ שיפער וואַנט און מיט אַ פענצטערל, וואָס איז געלעגן אויפן דאַך — איז געווען אַן אַריינפאָר־הויז, אַ טרעף־פּונקט פאַר חברים און פריינד. דאָ פלעגט מען פאַרברענגען צווישן ליבע מענטשן — משה און אַדעלע (הערץ, זיין פרוי, אַ טועקין אין דער קפּפּ), וואָס איז אויך געווען אַ גוטע באַלעבאָסטע און געטרייע מאַמע. זי האָט צוזאַמען מיט משהן הארציק, פריינדלעך אויפגענומען יעדן איינעם חבר.[1]

אין דעם צימער פלעגן נישט איינמאָל פאַרקומען אומלעגאַלע פאַרזאַמלונגען אָדער טרעפונגען, כדי אויף געשווינד עפּעס וואָס צו באַשליסן וועגן פּראָפּעסיאָנעלע אָדער פּאַרטיי־פראַגן.

---

* זיין פאָטאָ איז ביז איצט נישט געלונגען צו באַקומען. מיר בעטן פריינד און חברים, ווער עס האָט משהס פאָטאָ, איבערשיקן אויפן אַדרעס פון פאַרלאַג „יידיש בוך״ — פאַר ש. זאַכאַריאַשן.

1 י. לאַזעבניק. בריוו צו מיר.

שטילינקערהייט פלעגט משה אין שמועסן מיט זיינע נאָענטסטע טעגהן: „וואָס עפּעס „דער טויבער משה?“ צי בין איך טויב לגבי קעגנער און שונאים, ווען זיי העצן קעגן ראַטנפאַרבאַנד, קעגן די קאָמוניסטן בכלל און יידישע בפרט?“ און דאָס איז אמת געווען. אין דער פּאָליטיש-פּראַקטישער טעטיקייט איז ער שוין גאָרנישט געווען טויב. בעת זיין זאַבעלער פּאָלעמיק מיט די רעכטע פירער פון „בונד“, פּ. צ. און טראָצקיסטן פלעגט ער אַרויסווייזן אַ גוטן געהער, זיין אויער איז געווען ראַפינירט און אָנגעשפּיצט.

צום ערשטן מאָל האָב איך זיך געטראָפן מיט משהן אין די זומער-מאָנאַטן פון 1922 יאָר. געווען איז דאָס אויף אַ קאָמוניסטישער פראַקציע פון די וואַרשעווער שניידער. אַלס פאָרשטייער פון מוראַנאָווער ראַיאָן-קאָמיטעט, האָב איך זיך צוגעהערט צו זיין אַרויסטרעטונג. שוין דעמאָלט איז פאַר אונדז געשטאַנען אַ מענטש מיט פּאָליטישער און פּראָפעסיאָנעלער דערפאַרונג. ער האָט געוועקט צו זיך אַ באַזונדערע אויפמערקזאמקייט.

צו יענער צייט האָב איך נאָך נישט געוווסט געגוי פונוואַנען ער איז געקומען. ערשט שפּעטער האָט חבר יוסף לעוואַרטאָווסקי — דעמאָלט סעקרעטאַר פון צענטראַלן יידישן ביוראָ און מיטגליד פון וואַרשעווער קאָמיטעט פון קפּפּ — מיר דערציילט, אַז ח׳ משה איז געקומען פון אויסלאַנד און אַז ער איז אַן אַלטער פּאַרטיי-מיטגליד.

אויסערלעך פלעגט משה מאַכן דעם איינדרוק פון אַ מענטשן אַ קאַלטן און פאַרשלאָסענעם אין זיך. אין דער אמתן איז דאָס געווען אַ האַרציקער און וואַרעמער מענטש. זיינע נאָענטסטע פלעגן דערציילן וועגן זיין אָפן און וואַרעם האַרץ. אָפט, נאָך זיצונגען, ווען ער פלעגט אַ חבר באַגלייטן אַהיים, אָדער ווען מען האָט אים באַגלייט, האָט ער פלוצלינג געגעבן אַ פרעג: „קום נאָר, צי האָסטו היינט שוין געגעסן מיטאָג?“ אין צייטן פון אַרבעטסלאָזיקייט, שטרייקן איז אַזאַ פראַגע נישט געווען קיין רעטאָריק. און משה פלעגט זיך טאַקע טיילן מיט זיין לעצטן ביסן.

* * *

משה גרינבאום איז געבוירן געוואָרן אין 1898 יאָר אינעם קליינעם שטעטל לענטשיץ (לאָדזשער געגנט). זיין מוטער פלעגט שעפּן הונגה פון טראָגן פּעק מיט סחורה פאַר די רייכע באַלעבאַטים פון שטעטל. דער פאָטער, שטאַרק רעליגיעז, האָט געהאַלטן משהן אין חדר ביזן 16-טן לעבנס-יאָר.

אין 1914 יאָר איז ער קעגן ווילן פון די עלטערן אַוועק זיך לערנען שניידעריי אין אַ וואַרשטאַט, וואָס האָט באַשעפטיקט 15 אַרבעטער. צו יענער צייט איז דאָס אין שטעטל געווען שוין אַ גאַנצע פאַבריק. פון די יונגע יאָרן אָן האָט ער דעראָבערט מיט שער און אייזן זיין חיונה אין וואַרשטאַט. „דער פּראָלעטאַרישער קאָלעקטיוו — ווי ער שרייבט אין זיין אויטאָביאָגראַפיע — האָט אויף מיר געווירקט. איך האָב אין קורצן אָנגעהויבן אָנטיילנעמען אין דער אַרבעטער-באַוועגונג“.[2]

אין שטעטל איז געווען אַ ביבליאָטעק און אָוונט-קורסן פאַר אַרבעטער, אָנגעפירט דורך די פּועלי-ציון. אין רעזולטאַט פון אַקטיווער טעטיקייט ווערט משה אין יאָר 1915 (געווען איז דאָס בעת דער דייטשישער אָקופּאַציע) — אויסגעוויילט געוואָרן אין דער פאַרוואַלטונג פון דער ביבליאָטעק, די איינציקע אין שטעטל לעגאַלע קולטור-אינסטיטוציע.

אַרבעטער-פּאַרטייען אויסער דער פּ. צ. זענען אין שטעטל נישט געווען. אַלס 17-יאָריקער בחור טרעט משה אַריין אין דער פּועלי-ציון-פּאַרטיי.

ער פאַראינטערעסירט זיך שטאַרק מיט פּאָליטישע פּראָבלעמען, לייענט פּראָלעטאַרישע ליטעראַטור. ער דערוויסט זיך, אַז אין לאָדזש איז טעטיק אַן אַנדער פּאַרטיי — סדקפּל, וועלכע אָרגאַניזירט פּוילישע און יידישע אַרבעטער. דאָס אַנטשפּרעכט זיין געמיט-צושטאַנד, מיט נאָך צוויי חברים פון זיין שטעטל, טרעט ער אַרויס פון דער פּ. צ. און אין סוף 1916 יאָר שטייט ער שוין אין אָרגאַניזאַציאָנעלן קאָנטאַקט — ווי ער שרייבט אין זיין אויטאָביאָגראַפיע — „מיט דער פּאַרטיי פון דזשערזשינסקי און ראָזע לוקסעמבורג“.

אַהאַנק אים הייבט זיך אָן צו באַווייזן אין שטעטל אַ ליטעראַטור, וועלכע רופט צום קאַמף קעגן דייטשישן אָקופּאַנט — אַרויסגעגעבן דורך דער ס.ד.ק.פּ.ל. אין שטעטל הייבט מען צו פילן נייע ווינטן. אויף די מויערן באַווייזן זיך אַלץ אָפטער אינטערנאַציאָנאַליסטישע לאָזונגען און אויפרופן און אין אָנהייב 1917 אַנטשטייט אין שטעטל אַ סדקפּלישע אָרגאַניזאַציע, מיט אַ שטאָטישן פּאַרטיי-קאָמיטעט, אין וועלכן משה ווערט אַ מיטגליד און טעטיקער טוער. בעת דער פאַראייניקונג פון סדקפּל מיט

2 פּערזענלעכע טעטשקע; סיגנאַטור 8513. אַרכ. אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי-געשיכטע.

פּפּס־לינקע, ווערט ער אַ מיטגליד אין דער יונגער קאָמוניסטישער פּאַרטיי. בעת אין וואַרשע קומט פֿאַר די גרויסע שפּאַלטונג אין דער פּ. צ. אָרגאַניזירט משה אַ גרופּע אין דער דאָרטיקער פּועלי־ציון פּאַרטיי פֿאַר דעם אָנשלוס אין דער קפּ״פּ. אַדאַנק זיין טעטיקייט ברייטערן אויס די קאָמוניסטן זייערע איינפֿלוסן צווישן די שניידער־אַרבעטער.

אין 1919 ווערט משה אַרבעטסלאָז, ער פֿאַרלאָזט זיין שטעטל און פֿאָרט קיין דייטשלאַנד זוכן אַרבעט. ער קומט קיין בערלין. אין שניידער־וואַרשטאַט באַקענט ער זיך מיט די דייטשישע קאָמוניסטן און ווערט אַ מיטגליד פֿון דער קפּד. ער ווערט אַקטיוו אין איינעם פֿון די ראַיאָן־קאָמיטעטן פֿון דער בערלינער פּאַרטיי־אָרגאַניזאַציע.

די שיידעמאַן־נאָסקע־רעגירונג הייבט אָן איר טעראָר־אַקציע קעגן דער קפּד. פֿיל קאָמוניסטן ווערן אַריינגעשלײדערט אין די תּפֿיסות. נאָך צוויי אַרעסטן ווערט משה אַרויסגעשיקט פֿון דייטשלאַנד.

אין אָנהייב 1920 יאָר איז שוין משה אין דענעמאַרק, אַריבערגייענדיק די גרענעץ מיט דער הילף פֿון דייטשישע קאָמוניסטן. אין דענעמאַרק אַרבעט ער ווייטער אַלס שניידער. די פֿרייע צייט ווידמעט ער פּאָליטיש־געזעלשאַפֿטלעכער אַרבעט צווישן די יידישע עמיגראַנטן. פֿאָרמעל געהערט ער נישט צו דער פּאַרטיי. ער איז אָבער אַ טעטיקער מיטגליד אינעם „קאָמיטעט פֿאַר הילף די קעמפֿער פֿון דער רוסישער רעוואָלוציע" און איז אַקטיוו אויך אויף אַנדערע געזעלשאַפֿטלעכע געביטן — באַווירקט פֿון די קאָמוניסטן — אין דער יידישער סביבֿה.

די פּאָליציי דערוויסט זיך וועגן אים און נאָך 7 מאָנאַטן רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט ווערט ער אַרעסטירט און מיטן עטאַפּ אָפּגעשיקט צו דער גרענעץ. משה וואַנדערט ווייטער. מיט דער הילף פֿון חברים קומט ער אומלעגאַל קיין פּאַריז. אין פּאַריז ווערט ער שנעל אַקטיוו אין פּראָפֿעסיאָנעלן פֿאַריין פֿון די שניידער־אַרבעטער, גלייכצייטיק פֿירט ער פּאָליטיש־אויפֿקלערערישע אַרבעט צווישן די יידישע אַרבעטער, דער עיקר געקומענע פֿון פּוילן.

אויך אין פֿראַנקרייך איז משה נישט קיין געווינטשענער „גאַסט". ער ווערט עטלעכע מאָל אַרעסטירט און באַקומט אַ פּאָליציי־פֿאַראָרדענונג צו פֿאַרלאָזן דאָס לאַנד. משה וואַנדערט אין אַנדערע פֿראַנצויזישע שטעט און ווערט צום סוף מיטן עטאַפּ אַרויסגעשיקט.

די פֿראַנצויזישע קאָמפּאַרטיי קומט אים צו הילף. מיט איר רעקאָמענדאַציעס — וואַנדערנדיק אומלעגאַל דורך אַ ריי גרענעצן — קומט

ער אין אַפּריל 1921 יאָר אָן קיין מאָסקווע. דאָרט טרעפֿט ער זיך מיט געוועזענע סדקפּלאָווצעס פֿון פּוילן. זיי רעקאָמענדירן אים אַלס מיטגליד אין דער רוסלענדישער קאָמוניסטישער פּאַרטיי (באָלשעוויקעס). ער אַרבעט אַלס לייטער פֿון אַ שניידער=פֿאַבריק. גלייכצייטיק מאַכט ער באַמיונגען אָנצוקומען אין אַ שול. ער ווערט אין גיכן געשיקט אויף אַ קורצן קורס אין קאָמוניסטישן אוניווערסיטעט פֿאַר די מערב=פֿעלקער. ער לערנט זיך אויפֿן יידישן סעקטאָר און איז אַקטיוו אין דער מאָסקווער פּאַרטיי=אָרגאַניזאַציע. דאָס איז די צייט פֿון דער גרויסער דיסקוסיע אין דער רוסלענדישער קאָמפּאַרטיי. נישט אַלע האָבן פֿאַרשטאַנען לעגינס פּלאַן פֿון אַריבערגיין פֿון מלחמה=קאָמוניזם צו דער „נייער עקאָנאָמישער פּאָליטיק“. עס אַנטשטייען פֿאַרשידענע גרופּן און אָפּאָזיציעס אין דער פּאַרטיי. משה, שוואַך באַוואָפֿנט מיט מאַרקסיסטיש=לעניניסטישן וויסן, האָט אַ געוויסע צייט געהערט צו שלאַפּניקאָווס „אַרבעטער=אָפּאָזיציע“.

נאָכן דערלערנען די מאַטעריאַלן פֿון 10=טן און 11=טן פּאַרטיי=צוזאַמענפֿאָר און לענינס אַרטיקלען און רעפֿעראַטן פֿאַרשטייט ער די פֿאַלשקייט פֿון שלאַפּניקאָווס אָפּאָזיציע און רייסט מיט איר איבער.

* * *

אין פּוילן קומען פֿאָר גרויסע פּאָליטישע קאַמפֿן. די יונגע קאָמפּאַרטיי שטייט אין אַ גרויסן געראַנגל. ס'זענען איר נייטיק אַלץ מער נייע קאַדרן. די באָלשעוויסטישע פּאַרטיי גיט משהן איבער אין רשות פֿון דער פּוילישער סעקציע פֿון קאָמינטערן, וועלכע באַשליסט אים צוזאַמען מיט אַנדערע צו שיקן אין לאַנד אויף פּאָליטישער טעטיקייט.

„אמת, איך האָב זיך געוואָלט נאָך אַ ביסל לערנען — פֿלעגט ער שפּעטער דערציילן זיינע חברים — נאָר איך האָב געזען אין דעם באַשלוס אַן אויסדרוק פֿון צוטרוי צו מיר און האָב אים מיט פֿאַרגעניגן אָנגענומען“. סך הכל האָט משה זיך געלערנט 7 מאָנאַטן.

אין מאַי 1922 יאָר איז משה אין וואַרשע. אין קורצן ווערט ער איינער פֿון די אָנפֿירנדיקע טוער אינעם מוראַנאָווער ראַיאָן פֿון דער וואַרשעווער פּאַרטיי=אָרגאַניזאַציע. ער ווערט אויך שנעל איינער פֿון די פּאָפּולערסטע טוער אין דעם נאָדל=פֿאַריין, וואָס איז דעמלט געווען באַהערשט פֿון „בונד“.

וועגן דעם איינדרוק, וואָס משה האָט געמאַכט אין יענער צייט אויף די חברים, דערציילן זיינע איבערגעבליבענע ביים לעבן מיטקעמפֿער:

„זיין ערנסטע האַלטונג, זיין באַשיידנקייט, זיין אויפמערקזאַם אויס־הערן און צוהערן זיך צו זיינע מיטשמועסער, האָבן אויף מיר געמאַכט — דאָן נאָך גאָר אַ יונגער אַקטיוויסט — אַ שטאַרקן איינדרוק... זיין וואָרט און זיינע האַנדלונגען האָבן געוועקט ליבשאַפט צווישן פּאַרטייער און סימפּאַטיקער און דרך־ארץ מצד אונדזערע קעגנער.[3]

אין דער דאָזיקער צייט וואַקסן און ברייטערן זיך אויס די קאָמוניס־טישע איינפלוסן צווישן די יידישע שניידער־אַרבעטער. ס'קומט פאָר די שפּאַלטונג אין „בונד". עס אַנטשטייט דער „קאָמבונד". משה ווערט אויסגעוויילט אַלס פּאָרזיצער פון דער סעקציע מענער־פּריוואַט. ער אָרגאַניזירט און פירט אָן מיט באַזונדערע אַקציעס און שטרייקן אין די צעוואָרפענע וואַרשטאַטן און מיטן שטרייק אין גאַנצן פאַך.

אין יענער צייט קומען פאָר וואַלן צו דער פאַריינס־פאַרוואַלטונג פון שניידער־פאַריין. די קאָמוניסטן שטעלן אַרויס אַן אייגענע וואַל־ליסטע. משה איז צווישן די אָנפירער פון דער גרויסער וואַל־אַקציע אין באַדינ־גונגען פון רעפּרעסיעס און שיקאַנעס מצד די רעכטע בונדישע טוער. אין רעזולטאַט פון וואַל־קאַמף אַנטשטייט אַ קאָמוניסטישע פראַקציע אין דער פאַרוואַלטונג פון פאַריין — בראש פון איר שטייט משה. ער ווערט דער וואָרטזאָגער פון דער לינקער אָפּאָזיציע אין שניידער־פאַריין. אין סוף 1922 אָדער אָנהייב 1923 יאָר ווערט משה אויף דער אַלגעמיי־נער פאַרזאַמלונג פון אַלע קאָמוניסטן — שניידער אויסגעוויילט אַלס סעקרעטאַר פון דער קאָמפראַקציע.

אין צווישנצייט באַהערשן די קאָמוניסטן אָרגאַניזאַציאָנעל אַ ריי פאַך־סעקציעס — מענער־פּריוואַט, מענער־מאַגאַזין, קירזשנער־, היטל־ און קאַפּעליושן־סעקציעס. די קאָמוניסטישע איינפלוסן ווערן אויך שטאַרקער אין די בונדישע פעסטונגען פון דאַמען־מאַגאַזין און דאַמען־פּריוואַט.

די קאָמוניסטן ווערן אַ כוח אַלס די אָרגאַניזאַטאָרן און אָנפירער פון די שטרייק־קאַמפּן ביי די שניידער נישט בלויז אין וואַרשע, נאָר אויך אין לאָדזש, טשענסטאָכאָוו, ביאַליסטאָק, גראָדנע, פּיעטרקאָוו, ווילנע, לעמבערג, בריסק, ראַדאָם און אַנדערע שטעט.

אין די יאָרן 1923—1924 האָבן אין 50 פאַריינס־אָפּטיילונגען גע־האַט אָרט 469 אַקציעס, אין דעם — 267 שטרייקן מיט 29.543

[3] י. לאַזעבניק. בריוו צו מיר.

שטרייקנדיקע[4]. משה פלעגט אָפט אין די שטעט געשיקט ווערן, כדי אָרגאַניזאַציאָנעל און פּאָליטיש העלפן די דאָרטיקע חברים.

באַזונדערס אימפּאָזאַנט איז געווען אין מערץ 1924 יאָר אין וואַרשע דער זיגרייכער צוויי־וואָכיקער שטרייק פון די העלדישע יידיש־פּוילישע מענער־פּריוואַטניקעס, אונטער דער אָנפירונג פון אַ געמיינזאַמען שטרייק־קאָמיטעט, בראש פון וועלכן ס'זענען געשטאַנען משה גרינבאום, וולאַדיסלאַוו קאָוואַלסקי און אַנד. אויך אין דעם שטרייק פון די מענער־מאַגאַזין־אַרבעטער איז געווען משהס אַקטיווער אָנטייל. די מענער־פּריוואַט האָבן געוואונען אַ לוין־הוספה פון 32 פּראָצענט און די מענער־מאַגאַזין פון 50 ביז 65 פּראָצענט.

די שטרייקן, אינספּירירט, אָרגאַניזירט און אין פיל פאַלן אָנגעפירט דורך די קאָמוניסטן אָדער ביי זייער מיטווירקונג, די אויסגעברייטערטע השפּעה פון די קאָמוניסטן האָבן באַאומרואיקט די בונדישע פאַריינס־ביוראָקראַטיע.

די צענטראַלע קאָמיסיע פון די פּראָפ. קלאַסן־פאַריינען מיט דער פּפּס־בונדישער מערהייט באַשליסט נאָך אין 1921 יאָר אַרויסצושטויסן די קאָמוניסטן פון די פאַריינס־אינסטאַנצן. דער באַשלוס האָט געפאָדערט, אַז די פּראָפ. פאַריינען מוזן „איבעררייסן אַלע באַציונגען מיט דער קפּפּ“. „דער באַשלוס איז אין 1925 יאָר נאָך מער פאַרשאַרפט געוואָרן. אין דעם גייסט האָבן געהאַנדלט די בונדישע פירער אין לאַנד־ראַט, אין וואַרשעווער קולטור־אַמט און אין די אין זיי אָנגעשלאָסענע פאַריינען.

שטיצנדיק זיך אויף דעם באַשלוס, האָט זיך אָנגעהויבן אַ נייע סעריע פון אויסשליסונגען פון קאָמוניסטישע טוער און לינק־געשטימטע אַרבעטער. גאַנצע פאַך־סעקציעס, באַהערשט פון קאָמוניסטן, ווערן פאַרהאָנגען אין זייער טעטיקייט, אָדער אויסגעשלאָסן פון פאַריין און אויך גאַנצע אָפּטיילונגען פון פיל שטעט ווערן אויסגעשלאָסן פון דער בונדישער צענטראַלער פאַרוואַלטונג. די לינקע מינדערהייט אין צענטראַלן יידישן קולטור־אַמט (לאַנד־ראַט) האָט אָנגעשריבן אַ אויספירלעכן בריוו צו דער צענטראַלער קאָמיסיע פון די פּראָפ. קלאַסן־פאַריינען און באַזונדערס אין שניידער־פאַריין, וווּ די בונדישע מערהייט אין די פאַריינס־

[4] ביולעטין אין דער פּוילישער שפּראַך פון פּראָפ. פאַריין פון די אַרבעטער פון דער באַקלייד־אינדוסטריע, יוני 1927. (אינסטיטוט פאַר פאַרטיי־געשיכטע).

אינסטאַנצן האָבן געטראָטן מיט די פיס די רעזאָלוציעס וועגן דעמאָקראַטיע אין די פאַריינען, אָנגענומענע אויף דער לאַנד=קאָנפערענץ און אויף די צוזאַמענפאָרן פון די פאַריינען. אָט וואָס מיר לייענען אין דעם בריוו:

„פאַרביסענע קאַמפן, רעפרעסיעס און טעראָר, ווי אויך דאָס כסדרדיקע אויסשליסן מיטגלידער — אָט דאָס זענען די מאָסמיטלען, וועלכע די איצטיקע פאַריינס=אינסטאַנצן ווענדן אָן לגבי די אַלע אַרבעטער, וועלכע זענען נישט זייערע אָנהענגער. דעם קולמינאַציע=פונקט האָבן זיי דערגרייכט אין נאָדל=פאַריין, וועמענס פאַרוואַלטונג האָט דורך איגנאָרירן די באַשלוסן פון די סאַמע באַדייטנדיקסטע פאַך=קאָמיסיעס, באַוווסטזיניק געשטערט אין דורכפירן לוין=אַקציעס, לאָזט בכיוון פאַנאַנדער די צענטראַליזירטע פאַך=קאָמיסיעס און רייסט אויף זייערע פאַרזאַמלונגען. זי האָט די פאַריינס=מיטגלידער דערפירט צו אַזאַ צושטאַנד פון פאַרביטערונג, אַז די פאַרהעלטענישן אין דאָזיקן פאַריין זענען זייער נישט געזונטע און פאָדערן אַ תיכפדיקע פאַרבעסערונג.[5]

דער בריוו — ביי דער מיטרעדאַקציע פון משה גרינבאַום — דערציילט אויך, אַז נישט געקוקט אויף דעם, וואָס די לינקע האָבן בעת די וואַלן אין דעם נאָדל=פאַריין באַקומען 32 פראָצענט שטימען, האָט די בונדישע מערהייט באַרויבט זייער רעכט צו אַ רעפּרעזענטאַנץ אין וואַרשעווער קולטור=אַמט.

די לינקע אין דעם בריוו בעטן, אַז די צענטראַלע קאָמיסיע זאָל באַשטימען אַ קאָמיסיע, כדי אויסצופאָרשן די נישט געזונטע באַציונגען אין די וואַרשעווער פאַריינען, באַזונדערס אין שניידער=פאַריין, פסלען די וואַלן צום וואַרשעווער קולטור=אַמט, וועלכע זענען געוואָרן דורכגעפירט נישט אין הסכם מיטן רעגולאַמין, וואָס איז אָנגענומען געוואָרן דורך דער צענטראַלער קאָמיסיע. אָבער די פּפּס=בונדישע מערהייט האָט גאָרנישט געטאָן קעגנצוווירקן די רעפרעסיעס און דער דיסקרימינאַציע לגבי דער לינקער ריכטונג אין די פראָפעסיאָנעלע פאַריינען.

משה און די קאָמוניסטישע אָנפירונג פון די שניידער אָרגאַניזירן פאַרזאַמלונגען און מיטינגען. עס ווערן געזאַמלט אונטערשריפטן קעגן די רעפרעסיעס און אויסשליסונגען. אויף די מיטינגען און פאַרזאַמלונגען

---

5 „צו דער צענטראַלער קאָמיסיע פון די פראָפאַריינען“ (איבערגעזעצט פון פויליש). זע „עכאַ אי גלאָסי“ (אָפּקלאַנגען און שטימען), פעברואַר 1924 יאָר.

אונטער דער אָנפירונג פון די קאָמוניסטן, זענען די אַרבעטער מאָבילי־זירט געוואָרן קעגן דער שפּאַלטונגס־פּאָליטיק פון די בונדיש־פּפּסישע פירער, פאַר אייגהייט פון דער פּראָפעסיאָנעלער באַוועגונג.

די קאָמוניסטן זאַמלען די אַרבעטער אויף דער גאַס. מען טרעפט משהן אין די אָוונטן „שפּאַצירן" איבער די אומלעגאַלע בירזשעס אויף די גאַסן נאָוואָליפּיע, לעשנאָ, גראַניטשנע, רימאַרסקע, נאַלעווקעס און אַנד. מען טרעפט אים אויף די אומלעגאַלע זיצונגען פון די אויסגעשלאָסענע פאַר־קאָמיסיעס.

אין יענער צייט האָבן די קאָמוניסטן באַהערשט דעם פּראָפעסיאָנעלן פאַריין פון די פּוילישע שניידער־אַרבעטער. משה מיט דער אָנפירנדיקער גרופּע פון די יידישע שניידער האָט נישט ווייניק מיטגעווירקט צו דעם דערפאָלג. עס קומט פאַר אַ קאָאָרדינירונג פון דער פּראָפעסיאָנעלער טעטיקייט פון די יידישע און פּוילישע קאָמוניסטן. די אויסגעשלאָסענע פאַכן און אַרבעטער באַקומען געוויסע לעגאַלע מעגלעכקייטן פון טעטי־קייט אין לאָקאַל אויף בראַצקע, וווּ עס האָט זיך געפונען דער פאַריין פון די פּוילישע אַרבעטער.

אין דער לעגאַלער אויסגאַבע פון דער פּאַרטיי לייענען מיר, אַז דעם 24־טן פעברואַר 1924 יאָר איז פאָרגעקומען אַן אַלגעמיינע פאַר־זאַמלונג פון די זיך געפינענדיקע אויף דער גאַס אַרבעטער פון פאַך מע־נער־פּריוואַט, גערופן דורך דער אויסגעשלאָסענער פאַך־קאָמיסיע אין פאַרשטענדיקונג מיט דער פאַרוואַלטונג פון דעם פּוילישן נאָדל־פאַריין. נישט געקוקט אויפן טעראָר זענען געקומען 250 אַרבעטער. חבר משה האָט אינפאָרמירט וועגן דער לאַגע אין פאַך, וועגן די רעפּרעסיעס און אויסשליסונגען גראַד דעמלט, ווען די אַרבעטער שטייען אין שווערן קאַמף פאַר זייערע עקזיסטענץ־באַדינגונגען. די פאַרזאַמלונג האָט איינשטימיק פּראָטעסטירט און פאַראורטיילט די צעברעכערישע אַרבעט און אויסגע־דריקט צוטרוי דער פאַך־קאָמיסיע, אין איר שפּיץ זענען געשטאַנען די קאָמוניסטן משה גרינבאַום, יודל פּלאַץ, געצל שוואַרצבערג און אַנד.[6]

---

6 „דאָס לעבן" פון 1־טן מערץ 1924.

משה ווידמעט פיל צייט צו העלפן די פוילישע שניידער אין זייער אָרגאַניזאַציאָנעלער אַרבעט און אין זייער שווערן פּאָליטישן קאַמף קעגן די נאַציאָנאַליסטישע פּפּסיש־נ.פּ.ר.־ישע עלעמענטן פון דעם פאַריין.[7]

די רעפּרעסיעס און שפּאַלטונגס־פּאָליטיק פון דער בונדישער צענט־ראַלע האָט נישט אויפגעהערט. דער חבר משה און די פּאַרטיי־אָנפירונג פון די שניידער האָבן געשטעלט פאַרן צ. ק. די פראַגע פון אָרגאַניזירן אַ באַזונדערע צענטראַלע פאַרוואַלטונג פון די אויסגעשלאָסענע אָפּטיי־לונגען און פאַד־סעקציעס. אין דער ניי־אָרגאַניזירטער צענטראַלע ווערט משה אויסגעוויילט אַלס פּאָרזיצער. סעקרעטאַר איז געווען חבר זעליקאָ־וויטש־גוטמאַן, וועלכער איז אין דער צייט אַרויסגעטראָטן פון „בונד“.

אַלס פאָרשטייער פון דער לינקער צענטראַלער פאַרוואַלטונג פלעגט משה זייער אָפט באַזוכן שטעט און שטעטלעך, ווו עס האָבן געלעבט די יידישע פּראָלעטאַריער. ער איז געווען דער אָרגאַניזאַטאָר פון די לינקע פאַריינען אין ביאַליסטאָק, לאָדזש, ווילנע, טשענסטאָכאָוו, בריסק, קאַ־ליש, גראָדנע, טאָמאַשאָוו און אַנד. אַלס לעגאַלער טוער פלעגט ער אַרויס־טרעטן מיט רעפעראַטן און אַזוי אַרום פּראָפּאַגירן דעם קאָמוניסטישן געדאַנק. אין רעזולטאַט פון דער דאָזיקער טעטיקייט ציילט די לינקע צענטראַלע גאָר אין קורצן 100 אָפּטיילונגען מיט 6.000 מיטגלידער.

נישט אויף דעם אָרט וועלן מיר באַהאַנדלען דאָס פּראָבלעם, צי אין די איינשטעלונג צו גרינדן זעלבשטענדיקע פאַריינען פון די שניידער אין אַ באַזונדערער צענטראַלע געווען אין יענער צייט אַ ריכטיקע. מיט דעם וועלן זיך פאַרנעמען געשיכטע־פאָרשער. אייגנס איז אָבער אָן שום ספק, אַז די לינקאַטשישע טענדענצן פון די קפּפּ־טוער זענען געווען אַ רע־זולטאַט פון דער שעדלעכער שפּאַלטונגס־פּאָליטיק, אַנטיקאָמוניזם און אַנטיסאָוויעטיזם מצד דער פּפּסישער צענטראַלער קאָמיסיע פון די פּראָפ. פאַריינען, בונדישן לאַנד־ראַט און בונדישע צענטראַלע פאַרוואַלטונגען. די טענדענצן האָבן נישט ווייניק געווירקט אויף די קאָמוניסטישע טוער צווישן די שניידער און אויך אויף משהן.

---

7 נאָך אַ געוויסער צייט זיין אויף דער גאַס און אויף בראַצקע, האָבן די יידישע אַרבעטער, אויסגעשלאָסענע דורך דער בונדישער מערהייט — גע־זאַמלט געלט און געשאַפן זיך אַן אייגענעם לאָקאַל אויף לעשנאָ 1, פאַרמאַכט שפּעטער דורך דער פּאָליציי.

* * *

אין יענע יאָרן האָט זיך משה שנעל אַרויסגערוקט אין דער פּאַרטיי־אַרבעט צווישן די יידישע אַרבעטער, אויפן מוראַנאָווער ראַיאָן און אין וואַרשע בכלל. אין 1923 יאָר איז חבר מ. גרינבאום דעלעגאַט פון די שניידער — קאָמוניסטן אויף דער מוראַנאָווער פּאַרטיי־קאָנפערענץ, וווּ ער ווערט אויסגעוויילט אַלס מיטגליד פון ראַיאָן־קאָמיטעט. אין 1924 יאָר, אויף דער וואַרשעווער באַראַטונג פון די פּאַרטיי־טוער אין דער יידישער סביבה, ווערט משה אַ מיטגליד אין דעם יידישן ביוראָ ביים וואַרשעווער קאָמיטעט פון דער קפּפּ.

משהס ענערגיע און ענטוזיאַזם איז געווען נישט אויסשעפּלעך. צייט און מי האָט ער פאַר דער פּאַרטיי נישט געזשאַלעוועט. נישט איינמאָל איז ער אַוועקגעריסן געוואָרן פון וואַרשטאַט, אַוועקלייגנדיק די שער און אייזן און זיך פאַרנומען האַלבע און גאַנצע טעג מיט געזעלשאַפטלעכער אַרבעט. דאָ איז ער גערופן געוואָרן אויף אַ זיצונג, אָדער פאַרזאַמלונג פון די שטרייקנדיקע — נישט פון זיין פאַך, אַן אַנדערש מאָל האָט מען אים אַרויסגערופן פון וואַרשטאַט אויף אונטערהאַנדלונגען מיטן באַלעבאַטים־פאַריין און שטרייק־קאָמיטעט פון מענער־מאַגאַזין און אַנדערע פאַכן. אפילו די שבתים זענען נישט געווען פאַר זיין פּערזענלעכן לעבן. זיצונגען פון פּאַרטיי־עקזעקוטיוון, פון פּאַרטיי־קרייזן, רויטע פראַקציעס זענען געווען אין די שבתדיקע טעג. משה, ווי אַנדערע חברים פון ראַיאָן־קאָמיטעט, פון דעם יידישן ביוראָ און פון פּראָפ. אָפּטיילן — האָבן זיי באַדינט. פאַר רעפעראַטן אויף דער פּראָווינץ אָדער פאַר אָרגאַניזאַציאָנעלע ענינים האָט דער חבר משה אויך אויסגענוצט די שבתדיקע טעג.

אַזוי איז געווען טעטיק דער חבר משה, דער אָנגעזעעסטער און באַליבטסטער ביי די שניידער־אַרבעטער און ביי די יידישע פּראָלעטאַריער בכלל.

די שניידער־קאָמוניסטן, אָרגאַניזירנדיק די אַרויסגעוואָרפענע אויף דער גאַס אין אַ זעלבשטענדיקער אָרגאַניזאַציע, האָבן נישט אויפגעהערט צו קעמפן פאַר צוריק פאַראייניקן די געשפּאָלטענע שניידער־אַרבעטער.

אין די יאָרן 1925—1926, צוזאַמען מיט די חברים: יואל לאַזעבניק, יודל פלאַץ, יאַנקעלע ביבלייזער, קאַראָל בזשעזשינסקי, מאַקס ביטעל, געצל שוואַרצבערג און אַנדערע, פירט משה אָן מיט דער

אַקציע פאַר פאַראייניקן די רעוו. פּראָפ. פאַריינען פון די שניידער מיט די פּראָפ. פאַריינען, וועלכע זענען געווען אונטער דער ווירקונג פון „בונד“.

אין 1926, נאָך פיל ענערגיע מצד אים און אַנדערע חברים, אַנטשטייט אַ פאַראייניקטע פּראָפ. אָרגאַניזאַציע פון די שניידער.

בעת דער דורכגעפירטער פאַראייניקונג פון די עקזיסטירנדיקע שניידער=פאַריינען האָט חבר משה גרינבאום איבערגעלייענט אין נאָמען פון די אָרגאַניזירטע שניידער=, קירזשנער= און מאָדע=אַרבעטער פון פאַריין פון אָגראָדאָווע 16 — אַ דעקלאַראַציע. געווען איז דאָס תיכף נאָך דער פאַשיסטישער איבערקערעניש אין פוילן.

„דער פאַשיזם הוליעט — זאָגט זיך אין דער דעקלאַראַציע — און ווערט דער אָנזאָגער פון אַ מוראדיקער צייט, וועלכע דערנעענטערט זיך“. די גאַנצקייט און איינהייטלעכקייט פון די פּראָלעטאַרישע אָרגאַניזאַציעס, דער איינהייטלעכער פראָנט פון גאַנצן פּראָלעטאַריאַט — „דאָס איז דער געבאָט פון דער שעה און כדי דאָס צו פאַרווירקלעכן מוז איצט ווערן קאָנצענטרירט די גאַנצע אויפמערקזאַמקייט פון אַרבעטער=קלאַס“.

חבר משה האָט אין דער דעקלאַראַציע אויסגעדריקט די צופרידנקייט מיטן פאַקט, וואָס עס איז סוף כל סוף געלונגען „צו באַזייטיקן אַלע שטערונגען און דערפירן די פאַראייניקונג פון די שניידער=אַרבעטער צו אַ ענדגילטיקן רעזולטאַט“. משה האָט געוואָרנט, עס זאָל זיך שוין נישט איבערחזרן די לאַגע, ווען דורך אויסשליסונגען, טעראָר און דיסקרימינאַציע לגבי נישט=בונדיש דענקענדיקע אַרבעטער איז דורכגעפירט געוואָרן די שפּאַלטונג אין דער פּראָפעסיאָנעלער שניידער=באַוועגונג. „מיר האָפן — האָט ער געלייענט אין דער דעקלאַראַציע — אַז די פאַראייניקונג, וואָס קומט איצט פאָר, וועט זיין אַ דויערהאַפטיקע“. די בעסטע גאַראַנטיע דערפאַר קאָן נאָר זיין די אידעישע גלייכבאַרעכטיקונג פון אַלע שניידער=אַרבעטער אין דעם פאַראייניקטן פאַריין. „מיר, קאָמוניסטן, שטעלן זיך צו אַקטיווער אַרבעט אין אַלע פאַריינס=אינסטאַנצן, כדי מיטצוהעלפן זיי אין אומפשרותדיקן פאַרטיידיקן די טאָג=טעגלעכע אינטערעסן פון די שניידער=אַרבעטער“.[8]

דאָס איז געווען דער אויפריכטיקער ווילן פון ה׳ משה און פון די שניידער=קאָמוניסטן.

---

[8] „וואָכנבלאַט“ פון 16 יולי 1926 („דעקלאַראַציע פון שניידער=פאַריין אויף אָגראָדאָווע). אַרכ. אינסט. פאַר פּאַרטיי=געשיכטע.

משה ווערט דער פירער פון דער קאָם. פראַקציע אין דער פאראייניקטער צענטראַלע, ווו דער „בונד“ האָט געהאַט אַ מערהייט.

אין 1925 יאָר אַרבעט משה ווידער אין וואַרשאַט, איז טעטיק אין פאַריין, אָרגאַניזירט אַקציעס און שטרייקן און גלייכצייטיק איז ער טעטיק אין מוראַנאָווער ראַיאָן־קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי.

אין די יאָרן 1925—1926 זענען ביי די שניידער געווען 205 אינטערווענץ־אַקציעס, וואָס האָבן אַרומגענומען 39.795 פּערזאָן. פון זיי: 116 שטרייק־אַקציעס מיט 19.965 באַטייליקטע. די שטרייקן האָבן געדויערט פון דריי טעג ביז 8 וואָכן. בלויז 23 אַקציעס זענען געווען פאַרשפּילטע. אין דעם 21 לאָקאַוטן מצד די באַלעבאַטים 9.

היפּשע ענערגיע און מי האָבן געווידמעט די קאָמוניסטן אין דער אָרגאַניזאַציע און אָנפירונג פון די אַקציעס און שטרייקן. זיי זענען געווען אומדערמידלעך. 8 שעה אין וואַרשאַט און 10 שעה אין דער פּראָפאַריינישער און אין דער פּאַרטיי־אַרבעט. צווישן זיי משה גרינבאַום.

משה האָט געהערט צו די אַזוי גערופענע לעגאַלע קאָמוניסטן. די פּאָליציי האָט אים גוט געקענט. בעת די וואַלן צו דער קראַנקען־קאַסע, אָדער שטאָט־ראַט פלעגט משה קאַנדידירן אויף די קאָמוניסטישע וואַלליסטעס („אַרבעטער־אייניקייט“, „אַרבעטער־ און פּויערים־אייניקייט“, „לעוויצאַ ראָבאָטניטשאַ“ א. אַנד.). משה פלעגט פיגורירן אויף די אַזוי גערופענע רעזערוו־ליסטעס אויפן פאַל פון פסלן די קאָמוניסטישע. אויף די וואַל־מיטינגען און מאַסן־פאַרזאַמלונגען פלעגט משה אַרויסטרעטן אַלס אַגיטאַטאָר אין נאָמען פון וואַל־קאָמיטעט.

פאָרמעל איז די וואַל־אַרבעט געווען לעגאַל, פאַקטיש אָבער האָבן די קאָמוניסטן געפירט די וואַל־אַגיטאַציע אויף דער גאַס, אין די קעלערן אויף בוידעם־שטיבלעך. משהן פלעגט מען טרעפן אין די וואַל־טעג אויפן קראַכמאַלנע פּלעצל, אויף אָסטראָווסקע, סטאַווקע און אַנדערע גאַסן. פון די זאַמלן־פּונקטן פלעגט ער פאַנאַנדערשיקן אַגיטאַטאָרן אין די שטובן אויף הויז־אַגיטאַציע, כדי צו פאַרשפּרייטן די וואַל־ליטעראַטור.

פאַר דעם וואַל־טאָג, פאַרן 1־טן מאַי און 7־טן נאָוועמבער פלעגט משה נישט שלאָפן אין דער היים, כדי נישט צו ווערן אַרעסטירט. ביי טאָג פלעגט ער זיין אויף דער גאַס ביי דער אָנפירנדיקער אַרבעט, אָדער אַלס

9 בולעטין פון פּראָפעסיאָנעלן פאַריין פון די אַרבעטער אין דער באַקליידונגס־אינדוסטריע — יוני 1927 יאָר. אַרכ. אינסט. פאַרטיי־געשיכטע.

קאָמענדאַנט פון פּאַרטיי-קאָמיטעט — אָנפירן מיט די גאַסן-דעמאָנסטראַציעס.

נישט אַלעמאָל איז אים געלונגען אויסצומיידן אַרעסט. פיל מאָל פלעגט ער די מאַי- און נאָוועמבער-טעג פאַרברענגען אין דער „דעפע“. 25 מאָל איז משה ארעסטירט געוואָרן — אין דער היים, אויף דער גאַס, אָדער אין פאַריינס-לאָקאַל.

* * *

משה דער אָרגאַניזאַטאָר, דער רעוואָלוציאָנערער פּראַקטיקער, האָט אויך אַקטיוו אָנטיילגענומען אין די אידעאָלאָגישע דיסקוסיעס אין דער פּאַרטיי אין די יאָרן 1923—1925 און אין די יאָרן 1926—1929. קעמפנדיק קעגן די רעכטע אָפּנויגן „בין איך — שרייבט ער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע פון 1941 יאָר — פון ערשטן מאָמענט אָן נישט איינשטימיק געווען מיט דער דאָמסקי-גרופּע (אולטראַ-לינקע — ש. ז.), וועלכע האָט דערפירט צו סעקטאַנטישקייט און צום אָפּרייסן זיך פון די מאַסן“.

אין 1926 יאָר ארבעט משה א געוויסע צייט אין פּאַרטיי-קאָמיטעט אין וואַרשע-הינטערשטאָט, וווּ ער פאַרנעמט זיך דער עיקר מיט דער פּאַרטיי-אַרבעט אין דער יידישער סביבה. ח' משה איז מצד דעם וואַרשעווער ייד. ביוראָ דעלעגירט געוואָרן אויף א ריי לאַנד-באַראַטונגען פון די פּאַרטיי-טוער אין דער יידישער סביבה. דעם 5-טן אַפּריל 1925 יאָר נעמט ער אָנטייל אין דער לאַנד-באַראַטונג, וווּ ס'זענען באַהאַנדלט געוואָרן די אויסגעאַרבעטע פון צ.ב. טעזן. אין דער דיסקוסיע אַרום דער פראַגע: געוויילטע אָדער באַשטימטע דורך די פּאַרטיי-אינסטאַנצן ייד. ביוראָען האָט משה פאַרנומען א שטעלונג קעגן וואַלן, צוגלייך מיט אנדערע אָפּטיילונגען ביי די פּאַרטיי-אינסטאַנצן וואָס ווערן דורך זיי באַשטימט[10].

אין ליכט פון די באשלוסן פון 3-טן פּאַרטיי-צוזאמענפאָר אין דער פראגע פון פּאַרטיי-סטרוקטור האָט משה פאַרנומען א ריכטיקן שטאַנדפּונקט, אז דער געבוי פון די פּאַרטיי-קרייזן אין דער קליין-אינדוסטריע דארף דערנענטערט ווערן צום פּרינציפּ פון פאבריקס-קרייזן. אין די וואַרשטאַטן—בויען וואַרשטאַטן-קרייזן לויט די פאכן, אָדער עטלעכע שכנהשע פאכן נאָר פון איין פּאַרטיי-ראַיאָן. אין פאראיין עקזיסטירן נאָר קאָמוניסטישע פראַקציעס, אָדער רויטע פראַקציעס, לינקע אָפּאָזיציעס. אין מערץ

10 א.ה.פּ. באריכט פון די ייד. ב. 4 1925, מאַט. נישט באַאַרבעטע.

1926 איז חבר משה אָנוועזנד געווען אויף דער דריטער לאַנד־באַראַטונג אין דאַנציק [11]. ער איז מיטגליד אין פּרעזידיום. אין דער דיסקוסיע פּאָ־לעמיזירט ער מיט די חברים, וועלכע האַלטן, אַז דער „בונד" האָט זיך פאַרשטאַרקט און אַז מיר זענען געוואָרן אָפּגעשוואַכט צווישן די יידישע אַרבעטער. אין דער פּראַגע צענטראַלע יידישע שול־אָרגאַניזאַציע איז משה מיט דער מערהייט קעגן דער אַמאָליקער שטעלונג אָנטיילצונעמען אין דער ש. אָרג. די אָרגאַניזאַציע דאַרף דורך אונדז — האָט משה דערקלערט — באָיקאָטירט און באַקעמפּט ווערן [12]. אין סעפּטעמבער 1926 זעען מיר משהן אויף דער לאַנד־באַראַטונג פון דער פּאַרטיי אין דער יידישער סבי־בה, וועלכע איז פאָרגעקומען אין דאַנציק. דאָס איז געווען נאָך דער מאַי־איבערקערעניש און דעם מאַי־פעלער פון דער פּאַרטיי. משה האָט זיך אויף דער באַראַטונג דערקלערט אַלס אָנהענגער פון די טעזן פון דער מינ־דערהייט פון צ.ק.

בעת דעם אידעאָלאָגישן קריזיס אין די יאָרן 1926—1929 איז משה געווען אַקטיוו אין דער מינדערהייט־פראַקציע אָנגעפירט פון די ח"ח: לענסקי, פּאַשין, רינג, פידלער, הענריקאָווסקי, לאַמפּע, קאָרטשיק.

אין זיין אויטאָביאָגראַפיע לייענען מיר: געהערנדיק צו דער פראַק־ציע, האָב איך געקעמפט פאַר דער אייגהייט פון דער פּאַרטיי אונטער דער אָנפירונג פון קאָמינטערן".

פאַר דעם חבר משה איז דאָס פּראָבלעם אייגהייט פון דער פּאַרטיי געווען אַ הייליקע זאַך. ער האָט שטענדיק די אייגהייט געהיט, ווי דאָס שוואַרץ־אַפּל פון אויג.

עס דערמאָנט זיך משהס אַרויסטרעטונג אויף דער באַראַטונג אין דאַנציק, וו ער האָט צוזאַמען מיטן שרייבער פון די שורות געוואָרנט קעגן דער געפאַר פון ארייגפאַלן אין לינקאַטשישקייט אינעם קאַמף קעגן דעם רעכטן אָפּאָרטוניזם.

אַרבעטנדיק אין באַדינגונגען פון רעפּרעסיעס מצד די בונדישע נאַ־ריינס־טוער, פלעגט משה נישט איינמאָל, שפּאַצירנדיק מיט מיר איבער

---

[11] פּראָטאָקאָל פון דער 3־טער ייד. באַראַטונג. דאָרט געפינט זיך דער אַנ־קעטע־בויגן פון חבר משה אויף יידיש. אַרכ. אינסטיטוט פאַר פּאַרטיי־געשיכטע.

[12] דאָרט, זייט 69—70. די פאַלשע שטעלונג פון חבר משה איז געווען צו יענער צייט די שטעלונג פון צ.ק. און צ.ב. אין די דרייסיקער יאָרן איז די שטעלונג רעווידירט געוואָרן און אויך משה האָט די מיינונג געענדערט.

די אמאָליקע פינצטערע וואַרשעווער געסלעך אין די שפּעטע אָוונט־שעהן, מיט זאָרג אוועקשטעלן די פראַגע:

„צי וועלן מיר זיין אויף אזויפיל רייף און נישט לאָזן זיך ווידער אויף סעקטאַנטישע וועגן?"

משה, ווי די גאַנצע פּאַרטיי, האָט אָבער נישט אויסגעמיטן פעלערן פון דעם כאַראַקטער אין זיין פּאָליטיש־פּראָפאַריינישער טעטיקייט. דאָך האָט אים געמאַטערט דער געדאַנק פון דער געפאַר פון א נייער שפּאַל־טונג אין שניידער־פאַריין. ער פלעגט זאָגן:

„ווי גוט וואָלט געווען אויסצומיידן דאָס גרינגן נאָכאַמאָל א זעלבסטשטענדיקן פאַריין פון די אויסגעשלאָסענע און ארויסגעוואָר־פענע".

סך הכל 10 מאָנאַטן נאָך דער פאַראייניקונג פון דער פּראָפ. שניי־דער־באַוועגונג, האָט דער „בונד" דעם געשלאָסענעם אָפּמאַך מיטן לינקן שניידער־פאַריין געבראָכן.

עס גרייט זיך דער לאַנד־צוזאַמענפאָר פון די באַקלייד־פאַרייגען[13]. משה איז אין די צוגרייטונגס־ארבעטן צום לאַנד־צוזאַמענפאָר געווען אַקטיוו אויף זיצונגען פון די קאָם. פראַקציעס, אויף פאַרזאַמלונגען פון לינקן אַקטיוו פון די שניידער־אָפּטיילונגען.

דער „בונד" האָט אָבער געטאָן זיינס, אז די רעוו. אָפּטיילונגען און לינקע אָפּאָזיציע זאָלן עלימינירט ווערן. אויף דער צאָל פון 160 אָפּטיי־לונגען מיט 15.000 מיטגלידער, זענען צוגעלאָזט געוואָרן נאָר 111 אָפּ־טיילונגען מיט 9.000 מיטגלידער. אזוי ארום זענען באַרויבט געוואָרן 6.000 מיטגלידער אין זייער וואַל־רעכט צום צוזאַמענפאָר. אין רעזול־טאַט דערפון זענען דעלעגאַטן־קאָמוניסטן געווען 9 אויף דער צאָל פון 58.

אין דער צייטונגס־אויסגאַבע פון דער לינקער ריכטונג אין דער פּראָפ. באַוועגונג[14], ביי דער מיטאַרבעט פון חבר משה, געפינען מיר פיל פּראָטעסטן פון ארבעטער אין גאַנצן לאַנד קעגן דער שפּאַלטונגס־פּאָליטיק פון דער בונדישער מערהייט אין דער באַקלייד־צענטראַלע.

---

[13] דער לאַנד־צוזאַמענפאָר איז פאָרגעקומען אין די טעג פון 22—24 אַפּריל 1927 יאָר.

[14] „פּראָפעסיאָנעלע לעבן" לעגאַלע אויסגאַבע פון 21־טן אַפּריל 1927 אָרב. אינסט. פאַר פּאַרטיי־געשיכטע.

די פראָטעסטן, וועלכע דער חבר משה האָט איבערגעטראָגן אויף די זיצונגען פון דער צענטראַלע זענען געווען פון וואַרשע, סטאַניסלאַוואָוו, טשענסטאָכאָוו, ביאַליסטאָק, טאַרנאָפּאָל, פּלאָצק, שעדלעץ, קאַליש, טאַר־נאָוו, קאָזשעניץ, לעמבערג, בריסק. לובלין, זשעלעכאָוו, טאָמאַשאָוו מאַ־זאָוויעצק, מעזריטש, ביאַלע־פּאָדלאַסקע, מינסק מאַזאָוויעצק, קאַלושין, סלאָנים, קאָלאָמיי און אנד.

דער חבר משה און די אַנדערע דעלעגאַטן האָבן אַריינגעטראָגן צו יעדן פּונקט אויסגעאַרבעטע דורך דער פראַקציע רעזאָלוציעס. ער האָט געהאַט אַן אַנאַליטישע אַרויסטרעטונג וועגן דער עקאָנאָמיש־פּאָליטישער סיטואַציע אין לאַנד, וועגן דער סיטואַציע פון די שניידער און זייערע אויפגאַבן.

חבר משה האָט אויך אַריינגעטראָגן אין נאָמען פון דער קאָם פראַק־ציע 21 אויסבעסערונגען צום פאַריינס־סטאַטוט און אַ פּראָיעקט פון אַ נייעם פאַריינס־רעגולאַמין. די אַלע אויסבעסערונגען — האָט ער דערקלערט — דאַרפן דינען דער דעמאָקראַטיזירונג פונעם פאַריין און אַזוי אַרום דינען די אינטערעסן פון דער קלאַסן־איינהייט פון די אַרבע־טער.

אַ גרויסע פּאָליטישע באַטאַליע האָט משה געפירט אויף דריי זי־צונגען פון דער צענטראַלער פאַרוואַלטונג אַרום דער פראַגע ראַטנפאַר־באַנד. ער האָט אַריינגעטראָגן אַ מאָטיווירטן פאָרשלאַג איינצולאַדן דעם סאָוויעטישן שניידער־פאַריין אויפן צוזאַמענפאָר פון די שניידער־פאַריי־נען אין פּוילן.

„דאָ האַנדלט זיך נישט אין אַ פאָרמעלן העפלעכקייטס־אַקט — האָט דערקלערט דער חבר משה — ווי דאָס איז דער פאַל מיט די אַי־בעריקע פאַריינען, וועלכע מען לאַדט איין נאָר אין אַ גוטווענדיקייט. די אויפגאַבע פון אַ פּראָלעטאַרישער אָרגאַניזאַציע איז אַ סוף צו מאַכן צו דער געצוווּנגענער אָרגאַניזאַציאָנעלער אָפּגעזונדערטקייט מיטן פּראָ־לעטאַריאַט פון אַ לאַנד, וווּ די אַרבעטער שטייען ביי דער מאַכט“.

אין זיין מאָטיווירטן פאָרשלאַג זאָגט זיך אַז „אין די אינטערעסן פון קאַמף פאַר פאַראייניקן די אַלוועלטלעכע פּראָפּ. באַוועגונג, וועלכע ווערט געפירט דורך דעם ענגליש־רוסישן איינהייטס־קאָמיטעט... וואָלט דאָס איינלאַדן דעם רוסישן פאַריין געווען אַ שריט פאָרויס אין דער ריכטונג“.

די בונדישע מערהייט האָט באשלאָסן איינצולאדן... די רעפאָרמיסטישע צענטראלעס, אָבער נישט די סאָוועטישע. משה האָט נישט רעזיגנירט. נאָכן אָפּווארפן מצד דעם „בונד“ דעם אויבנדערמאָנטן פאָרשלאַג, האָט ער פאָרגעלייגט, אז די עקזעקוטיווו פון דער צענטראלער פארוואלטונג זאָל געבן א מעלדונג אין א צייטונג וועגן פארשטייענדיקן שניידער-צוזאמענפאָר אין פוילן און דערביי צוויסן געבן אין דער מעלדונג, „אז אויסלענדישע קרובהשע פאריינען, וועלכע אינטערעסירן זיך מיט אונדזער ארבעט און ווילן בייוווינען דעם צוזאמענפאָר, וועלן גערן געזען ווערן אלס געסט אויפן צוזאמענפאָר אפילו אויב זיי האָבן קיין ספּעציעלע איינלאַדונג נישט באקומען[15].

אויך דער פאָרשלאַג איז אָפּגעוואָרפן געוואָרן.

אויף מיטינגען און פארזאמלונגען האָט משה אינפאָרמירט וועגן די פאָרשלאגן און וועגן דער ארבעט פון דער לינקער דעלעגאציע אויפן צוזאמענפאָר. אומעטום זענען אָנגענומען געוואָרן פּראָטעסט-רעזאָלוציעס קעגן דער אָפּאָרטוניסטישער האנדלונג פון דער בונדישער מערהייט.

אונדזערע חברים פארשטארקן די רעוואָלוציאָנערע טעטיקייט. באזונדערס בעת דער נייער כוואַליע פון שטרייקן פון די שניידער. אין 1928 יאָר זענען אין 59 אָפּטיילונגען פאָרגעקומען 112 שטרייק-אקציעס מיט דער באטייליגונג פון 240. 14 ארבעטער. די שטרייקן זענען געווען לאנגדויערנדיקע — 92,519 שטרייק-טעג[16]. אין דער שטרייק-באוועגונג ברייטערט זיך אויס און פארטיפט זיך די קאָמוניסטישע ווירקונג.

די בונדישע מערהייט אין דער פארוואלטונג האָט געטאָן אליץ קעגנצווווירקן דער טעטיקייט פון די קאָמוניסטן און זייערע אויסגעברייטערטע ווירקונגען. עס הייבט זיך אָן א נייע סעריע פון אויסשליסונגען פון גאנצע אָפּאָזיציאָנעלע אָפּטיילונגען דורך דער בונדישער צענטראַלע און באזונדערע פאר-קאָמיסיעס דורך דער בונדישער פארוואלטונג פון דער ווארשעווער אָפּטיילונג. לינקע טוער פּאָפּולערע און באליבטע ביי די ארבעטער, ווערן אויסגעשלאָסן פון פאריין. אָט וואָס מיר לייענען אין צענטראלן אָרגאַן פון דער קפּפּ אין דער יידישער שפּראך:

---

[15] „פּראָפעסיאָנעלע לעבן“ פון 21-טן אַפּריל 1927 יאָר. אוזהפּ.

[16] „אַרבעטער-פראגן“ — נאָוועמבער 1928 יאָר. אינסט. פאר פארטיי געשיכטע.

„לעצטנס זענען מיר עדות פון א ווילדער שפּאַלטונגס־אַרגיע, וועל־כע זיי (בונדישע פירער — ש.ז.) פירן איצט אין די פאַרייגען. זיי האָבן געשפּאָלטן דעם באַקלייד־פאַריין און צוזאַמען מיט דער פ.צ. — דעם האָליץ־פאַריין. זיי האָבן אויסגעשלאָסן פון די פאַרייגען אַלע אָפּאָזיציאָ־נעלע פאַריינס טוער... גאַנצע פאַכן נעפינען זיך אויסערן פאַריין... דער הויפּט־לאָזונג (פון „בונד" — ש.ז.) אין דער קאַמפּאַניע איז: ארויס מיט די קאָמוניסטן פון די פאַרייגען! [17]

צווישן די אויסגעשלאָסענע געפינען זיך אין דער ערשטער ריי דער חבר משה גרינבאום, פּלאַטקעוויטש, יואל לאַזעבניק, (צעלניקער), מאַקס ביטעל (מאַנעק), בזשעזשינסקי (קאַראָל), שמואל ראָטשילד, ג. ראָזענבלום. אויך פון דאַמען־מאַגאַזין און דאַמען פּריוואַט און אַנדערע פאַכן ווערן אויסגעשלאָסן קאָמוניסטן און לינקע ארבעטער און פאַריין־טוער. די שפּאַלטונג ווערט ווידער א געשעענער פאַקט.

און ווידער אמאָל ווערן געצוואונגען גאַנצע סעקציעס צו פירן זייער ארבעט אויף דער גאַס. און ווידער טרעפט מען משהן און אנדערע חברים אין די אָווענטן אויף די גאַסן־בירזשעס. אין די באַדינגונגען שטאַרקן זיך די טענדענצן צו אָרגאַניזירן די אויסגעשלאָסענע אין לע־גאַלע אָרגאַניזאַציאָנעלע ראַמען.

משה איז ווידער אין דער אָנפירונג פון ניי אָרגאַניזירטן לינקן פּראָפ. פאַריין.

ס'הייבן זיך אָן רעוויזיעס און רעפּרעסיעס מצד דער פּאָליציי אין דעם אויפגעבויטן דורך געזאַמלטע גראָשנס לאָקאַל פון די ארבעטער, ביז דער לאָקאַל ווערט פאַרמאַכט.

אָבער נאָך יעדן פאַרמאַכן דורך דער פּאָליציי דעם פאַריינס־לאָקאַל ווערט ווייטער געזאַמלט געלט, כדי צו שאַפן א נייעם לאָקאַל.

חבר משה האָט נישט בלויז אָרגאַניזירט די מאַסן־אַקציעס פאַר געלט־זאַמלונגען, נאָר אליין געגאַנגען איבער די וואַרשטאַטן, געשמועסט מיט די ארבעטער, געמוטיקט און געוועקט פאַר דער זאַך פון בויען די לעגאַלע אָרגאַניזאַציע פון די שניידער־ארבעטער אין פּוילן. אַזוי ארום איז דעם פאַשיזם, דעם סאָציאַל־רעפאָרמיזם נישט געלונגען צו איזאָ־לירן די קאָמוניסטן פון דער שניידער־מאַסע. אין דעם איז א גרויסער פאַרדינסט פון געטרייען און באַליבטן ביי אלע — חבר משה גרינבאום.

---

[17] „צום קאַמף" אָקטאָבער 1928.

אין יענער צייט איז משה אויך טעטיק אין דעם צענטראַלן יידישן ביוראָ — באַשטימט דורכן צ. ק. אויפן פאָרשלאַג פון דער לאַנדבאַראַטונג אין סעפטעמבער 1926 אין דאַנציק. ער איז אויך טעטיק אין מוראַנאָווער ראַיאָן=קאָמיטעט און אין דער פראָפ. אָפטיילונג ביים וואַרש. קאָם. אָבער דעם אַרבעטס=וואַרשטאַט פאַרלאָזט נישט משה. דאָס איז אַגב שייך אַלע אָן אויסנאַם שניידער, אַקטיוויסטן פון דער פּאַרטייאישער און פּראָפּאַריינישער אַרבעט. אָרגאַניזירנדיק און אָנפירנדיק מיט די שטרייק=קאַמפן, האָבן זיי געשעפט זייער חיונה פון זייער אַרבעט אין וואַרשטאַט און אין דער פאַבריק.

* * *

אין מאַי 1929 קומט פאָר אין אַלפאַרבאַנדישער צוזאַמענפאָר פון שניידער=אַרבעטער אין מאָסקווע און אין אינטערנאַציאָנאַלע קאָנפערענץ פון שניידער=אָרגאַניזאַציעס פון די קאַפּיטאַליסטישע לענדער — אָנגעשלאָסענע אין רויטן פּראָפעסיאָנעלן אינטערנאַציאָנאַל „פּראָפינטערן“. משה און וולאַדיסלאַוו קאָוואַלסקי, פאָרזיצער פון די פּוילישע שניידער, ווערן דעלעגירט מצד די לינקע שניידער=אָרגאַניזאַציעס אין פּוילן אויף די צוזאַמענפאָרן אין מאָסקווע. משה רעפערירט דאָרט וועגן לעבן און קאַמף פון די יידיש=פּוילישע שניידער אין פּוילן. ער הערט זיך צו צו די באַריכטן פון די חברים פון אַנדערע לענדער. אייגנט זיך צו נייע דערפאַרונגען פון אינטערנאַציאָנאַלן שניידער=פּראָלעטאַריאַט און לערנט פון זיינע מפּלות און זיגן. וולאַדיסלאַוו קאָוואַלסקי און משה ווערן אויסגעוויילט אַלס מיטגלידער אין אינטערנאַציאָנאַלן אַקציע=קאָמיטעט פון שניידער=פּראָלעטאַריאַט ביים פּראָפינטערן. זיין פּסעוודאָנים איז געווען אין מאָסקווע — קראַוטשינסקי.

נישט איינמאָל האָט דער צענטראַל=קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי פאָרגעלייגט דעם חבר משה גרינבאַום, אַז ער זאָל איבערגיין אויף קאָנספּיראַטיווער פּראָפעסיאָנעלער פּאַרטיי=טעטיקייט. משהן אָבער איז געווען שווער אַוועקצוגיין פון וואַרשטאַט און פון דער לעגאַלער רעוו. מאַסן=אַרבעט, מיט וועלכער ער איז געווען פאַרבונדן פון זיין 16=טן לעבנס=יאָר.

אין 1930 קומען פאָר אַ ריי לאַנגדויערנדיקע שטרייקן ביי די שניידער=אַרבעטער אין וואַרשע. ס׳שטרייקן די יידיש=פּוילישע מענער פּריוואַט שניידער. משה איז דער אָנפירער פון אינטערנאַציאָנאַלן שטרייק=קאָמיטעט. אַקטיוו האָט משה אין נאָמען פון דער קאָמפראַקציע אָנגעפירט מיט

דעם דרייוואָכנדיקן שטרייק פון 400 מענער־מאַגאַזין־אַרבעטער, קירזשנער, 200 היטלאַרבעטער, 400 דאַמען־שניידער און אַנד. פאַכן[18].

נאָך די שטרייקן — טיילווייז געוואונענע — ווערט משה לויט אַ באַשלוס פון צ.ק. באַשטימט אַלס אינסטרוקטאָר פון צ.ק. פאַר פּאַרטיי טעטיקייט אין דער יידישער סביבה. משה ווערט אַ פּראָפעסיאָנעלער רעוואָלוציאָנער. ער באַדינט פּאַרטייאיש די געגנטן לאָדזש, זאַגלעמביע, קראָקע און טשענסטאָכאָוו.

חבר משה האָט זיך באַזונדערס אויסגעצייכנט מיט זיינע אָרגאַניזאַטאָרישע פעיקייטן בעת די וואַלן צום סיים אין די לעצטע מאָנאַטן פון 1930 יאָר. אָנגעפירט האָט ער דער עיקר מיט דער וואַל־קאַמפּאַניע צווישן די יידישע ארבעטנדיקע מאַסן אין לאָדזש און אומגעגנט. מיט זיין הילף איז אין לאָדזש אָרגאַניזירט געוואָרן 27 מיטינגען מיט 5000 באַטייליקטע, 130 הויף־פאַרזאַמלונגען מיט 10.000 אָנוועזנדיקע און 45 לאָקאַטאָרן־באַראַטונגען מיט 14.000 באַטייליקטע. דער אויסגאַנג פון די וואַלן אין לאָדזש האָט געבראַכט אַ שטאַרקע מפּלה דעם יידישן סאָציאַל־רעפאָרמיזם און ציוניזם. „בונד", פּ.צ. רעכטע און פּ.צ. לינקע האָבן צוזאַמען באַקומען 9.400 שטימען אַנשטאָט 14.000 שטימען בלויז פאַרן „בונד" אין יאָר 1928[19].

צוזאַמען מיטן חבר משה האָבן דעמלט געאַרבעט די חברים לעסקי, זיגמונט גראַדאָם, ס'קליינע פּסחל, העניעק גליט, ראָזען (דער האָלצענער), רבקה וואָיסקאָווסקאַ, חיים מאַלעץ, מיכאל טעפּער און אַנד. דער לעצטער דערציילט וועגן משהם קאָלטבלוטיקייט אין שווערע מאָמענטן אין די לאָדזשער פּאָליצייאישע באַדינגונגען. משה האָט זיך קיינמאָל נישט פאַרלוירן. אַדאַנק זיין איינפאַלערישקייט האָט מען זיך נישט איינמאָל ארויסגעדרייט פון די פּאָליצייאישע לאַפּעס.

אָט אַ כאַראַקטעריסטישער שטריך. דער אָנגעשריבענער דורך משהן וואַל־אויפרוף האָט זיך געדרוקט ביים דרוקער־אייגנטימער דיאַמענט אויף קילינסקעגאָ 50. קומענדיק אָפּנעמען דעם אויפרוף — שרייבט טעפּער — האָבן מיר באַמערקט צוויי פאַרדעכטיקע פּאַרשוינען. „חבר משה האָט זיך נישט פאַרלוירן אויף קיין איין מינוט. ער האָט זיך געזאָגדן מיט אַ גרויס געבייזער צום אייגנטימער הלמאי ער גיט נישט אָפּ

[18] א. שומאַכאָוויטש. „פון די קאַמפן פון יידישן פּראָלעטאַריאַט" „נאָווי פּזשעגלאָנד" יאַנואַר 1931. זייט 56—63.

[19] דאָרט. די ציוניסטן אין גאַנצן לאַנד האָבן פאַרלוירן 10 דעפּוטאַטן

דאָס געלט פאַרן וועקסל, וואָס ער איז אים שולדיק. דערביי איז אנשטאָ־
נען א שטאַרקע אמפּעריי צווישן אים און אייגנטימער. דער לעצטער האָט
זיך גלייך אָריענטירט און האָט גוט אָפּגעשפּילט די ראָל". די געהיים־
אגענטן האָבן זיך נישט געכאַפּט, וואָס דאָ קומט פאָר און ווער משה
און די איבעריקע חברים (מאַלעץ און טעפּער) זענען. דער אייגנטימער
האָט אויפן קול צוגעזאָגט, אז אין די נאָענטסטע טעג וועט ער צאָלן דאָס
וועקסל, איבערבעטנדיק זייער שטאַרק משהן פאַר נישט האַלטן וואָרט.
„אָט אזוי — שרייבט ווייטער טעפּער — האָבן מיר זיך ארויסגעדרייט
פון אַ זיכערן אַרעסט, אדאַנק משהס קאָלטבלוטיקייט" [20].

חבר טעפּער דערציילט אויך וועגן משהס וואַכזאַמקייט ביים לייִ־
ענען און רעדאַגירן דעם מאַטעריאַל צו דער אייגמאָליקער וואַל־צייטונג.
הערט, חברים — פלעגט משה זאָגן — קיין גרויסער שרייבער בין איך
טאַקע נישט, אָבער לייענען קען איך זייער גוט. איר וועט מיר נישט
איינרעדן זאַכן, וואָס זענען נישט אין הסכם מיט דער פּאַרטיי־שטעל־
לונג [21].

אין דעצעמבער 1930 קומט פאָר א פּאָליציי־דורכפאַל. ס'ווערן אַרע־
סטירט א רייַ צענטראַלע טוער. צווישן זיי דער חבר יוליאַן מייסקי —
סעקרעטאַר פון דער צענטראַלער יידישער פּאַרטיי־רעדאַקציע, דער חבר
ישראל גייסט (מאַרילסקי, מאַריוש, סאַגין) — מיטגליד פון סעקרעטאַ־
ריאַט, וועלכער האָט באַדינט דאָס צענטראַלע יידישע ביוראָ און דער
שרייבער פון די שורות — סעקרעטאַר פון צ. ייד. ב.

ווען פאַרן צ.ק. אנטשטייט די פראַגע וועמען צו באַשטימען אלס
סעקרעטאַר פון צ.ייד.ב. ווערט ארויסגערוקט אלס דער אנטשפּרעכנדי־
קער קאַנדידאַט — דער חבר משה.

לכתחילה זשעגירט ער זיך אָנצונעמען די פאַראַנטוואָרטלעכע אַר־
בעט. ער רוקט ארויס באַוואָרענישן, צי וועט ער אימשטאַנד זיין ארומ־
צונעמען די אַרבעט פון אזא פאַרנעם... משה האָט, לויט זיין געוווינהייט,
דעם באַשלוס אָנגענומען און זיך גענומען צו דער אַרבעט.

אין אַ בריוו פון לאַנד־סעקרעט. צום פּאָליט־ביוראָ אין סוף 1931,
לייענען מיר וועגן דער טעטיקייט פון צ. ייד. ב. ווו סעקרעטאַר איז געווען
חבר משה. פון דעם בריוו דערוויסן מיר זיך, אז נישט בלויז אונדזער

---

20 בריוו פון חבר טעפּער צו מיר, געשריבן דעם 24 אַפּריל 1961.

21 דאָרט.

אַרבעט איז נישט אָפּגעשוואַכט געוואָרן, נאָר פאַרקערט, זי האָט זיך אויסגעברייטערט. דער בריוו דערציילט וועגן עקשנותדיקע שטרייקן און פּאָליטישע אַקציעס פון די יידישע אַרבעטער אונטער דער אָנפירונג פון דער פּאַרטיי. די לאַנד-אָנפירונג שטרייכט אונטער אין דעם בריוו דעם הויכן באַוווסטזיין פון די יידישע אַרבעטער, וואָס איז געקומען צום אויסדרוק אין דעם אָנטייל פון עטלעכע טויזנט יידישע אַרבעטער אין זייער סאָלידאַריטעט-אַרויסטריט מיט די שטרייקנדיקע וואַרשעווער טראַמוויי-אַרבעטער. פון דעם בריוו דערוויסן מיר זיך וועגן בונדישע און פּ. צ.-גרופּן, וועלכע האָבן זיך אָפּגעשפּאָלטן פון זייערע פּאַרטייען, וועגן אויסגעברייטערטע איינפלוסן פון די קאָמוניסטן אין דער פּראָפ. באַוועגונג.

דער בריוו ענדיקט זיך מיט פאָלגנדיקע ווערטער:

„די דערגרייכונגען זאָגן עדות וועגן דער ריכטיקער ליניע פון דער פּאַרטיי אין דער יידישער סביבה, זענען באַווייזן פון אַ ברייטער אַרבעט פון צ. ייד. ב. זענען אַ רעזולטאַט פון אַ ברייטער פּאַרלעגערישער טעטיקייט אין דער יידישער שפּראַך. די עקשנות פון די יידישע חברים, קעמפנדיק פאַר אַ לעגאַלער אַרבעטער-פּרעסע, האָרף דינען פאַר אַ ביישפּיל“.

אויך דער בריוו פון אַפּריל 1932 יאָר פון צ.ק. פון דער פּאַרטיי צום צ.ייד.ב. — אין צוזאַמענהאַנג מיטן דערנענטערן זיך פון דער יידישער לאַנד-באַראַטונג — רעדט וועגן די אויסגעברייטערטע ווירקונגען פון דער פּאַרטיי צווישן יידישן פּראָלעטאַריאַט און דערמאָנט וועגן דער „ענערגישער אַרבעט פון צ.ייד.ב. אונטער דער אָנפירונג פון צ.ק.“ [22].

אַזאַ הויכע אָפּשאַצונג האָט געגעבן דער צ.ק. דער טעטיקייט פון חבר משה און פון דעם צענטראַלן יידישן ביוראָ.

חבר משה צוזאַמען מיט די חברים שלמה לעווין, אַבֿרהם זאַכאַריאַש א. אַנד. גרייטן צו די לאַנד-באַראַטונג פון יידישע פּאַרטיי-טוער, וועלכע איז פאָרגעקומען אין די זומער-מאָנאַטן אין 1932 יאָר. אויף דער באַראַטונג האָט משה רעפערירט די גרונט-אויפגאַבן פון דער פּאַרטיי אין דער יידישער סביבה.

---

[22] בריוו פון סעקרעטאַריאַט צום פּאָליט-ביוראָ — טעטשקע 1931,158/1 —1932

די רעזאָלוציעס, צוגעגרייטע דורכן חבר משה צוזאמען מיט די אויבנדערמאָנטע חברים[23] און אָנגענומענע אויף דער בעראַטונג, זענען נישט געווען פריי פון סעקטאַנטיזם ווי ס'איז נישט פריי געווען פון אים אין יענער צייט בכלל די פארטיי — דאָך האָבן זיי געהאט אין זיך א ריי נייע עלעמענטן און טענער.

משה האָט אין זיין רעפעראַט אקצענטירט און אונטערגעשטראָכן די נויטיקייט „פון אויסברייטערן דעם איינהייטלעכן פראָנט מיט די נישט-אָרגאַניזירטע און מיט די בונדיש-פעצעקישע ארבעטער ווי א טאָג-טעגלעכע אויפגאַבע". באזונדערס איז דורך משהן אָנגעזאָגט געוואָרן דער קאמף קעגן „קאָמאַנדעווען מיט די ארבעטער און אָנוואַרפן באשלוסן פון אויבן". די אָנגענומענע רעזאָלוציעס האָבן אויפמערקזאם געמאכט אויף דער אויפגאַבע פון „קאמף קעגן אלע סעקטאַנטישע און באָיוווקארסקע טענדענצן" ביי אונדזערע חברים, וועלכע לאָזן זיך פראָוואָצירן פון די אָנפאלן אויף די לינק-געשטימטע ארבעטער דורך די בונדישע באָיוווקעס.

די העכסט שעדלעכע פאַר דער קאָמוניסטישער באַוועגונג טענדענצן „וואָס רייסן ארונטער דעם איינהייטלעכן פראָנט מיט די בונדיש-פעצעקישע ארבעטער" — האָט דער חבר משה און די גאנצע בעראַטונג דערקלערט א ריקזיכטלאָזן קאמף.

אויף דער בעראַטונג איז ברייט באַהאַנדלט געוואָרן דאָס פראָבלעם פון דער טעטיקייט און אויסווירקונג — ביז איצט נישט באמערקטע — צווישן דעם יידישן קליינבירגערטום. צום ערשטן מאָל האָט די בעראַטונג אָנגענומען א ספעציעלע רעזאָלוציע וועגן די אויפגאבן פון דער פארטיי אויף דעם אָפשניט.

אין משהס רעפעראַט און אין דער דיסקוסיע איז אָנגעמערקט געוואָרן, אז צוגלייך מיט סעקטאַנטישע עלעמענטן און באָיוווקארסקע טענדענצן — אקצענטירטע אויף דער בעראַטונג — איז צו באמערקן איבערבלייבענישן פון נאציאָנאַליסטישע אידעאָלאָגיעס (בונדיזם — פועלי-ציוניזם) אין אייניקע ריינגען פון דער פארטיי-טעטיקייט אין דער יידישער סביבה.

---

[23] ביים צוגרייטן און אויסארבעטן די רעזאָלוציעס און אויף דער בעראַטונג גופא האָט אן אקטיוון אָנטייל גענומען דער חבר הענריקאָווסקי — פאָרשטייער פון פאָליט-ביוראָ — און דער חבר יוליאַן מייסקי, וועלכער איז דעמלט באפרייט געוואָרן פון דער תפיסה.

„דאָס איז מעגלעך — זאָגן די רעזאָלוציעס — דער עיקר, ווייל אונדזער טעטיקייט צווישן די יידישע ארבעטנדיקע איז אין א געוויסער מאָס אָפּגעריסן פון דער אלגעמיינער פארטיי־טעטיקייט, צוליב דעם איז אין די צוגעגרייטע רעזאָלוציעס, אָנגענומענע אויף דער באַראַטונג, אַרויסגערוקט געוואָרן ווי א צענטראלע אויפגאבע פאר דער פארטיי אין דער יידישער סביבה: אָפּצושאפן די נאציאָנאַלע אָפּגעזונדערטקייט, אינטערנאציאָנאַליזירן די פארטיי־טעטיקייט אויף דער אזוי גערופענער יידישער גאס [24].

* * *

אין די יאָרן 1932—1933 האָט אונדזער פארטיי דורכגעמאכט א שווערע צייט. דער פאָליציאישער טעראָר האָט זיך געשטארקט פון טאָג צו טאָג. פיל טוער זענען דורך דער „דעפע“ ארויסגעריסן געוואָרן פון די רייען. אין דער צייט זענען אנטשטאנען פארשידענע טראָצקיסטישע גרופן, באזונדערס אין דער ווארשעווער אָרגאניזאציע און די ראיאָנען מוראנאָוו — פאָוואָנזעק — מיטלשטאָט. די הערש־מענדלס, וואלס, אלעקסאַנדער מינצס, דויטשערס, האָבן געוואָלט אָפּרייסן די פאַריינען פון דער קאָמוניסטישער אָנפירונג. משה האָט ארויסגעוויזן פיל ענערגיע און מי אין קאמף קעגן די טראָצקיסטישע גרופן. ער גייט פון איין פארטיי־פארזאמלונג אויף דער צווייטער. מיר טרעפן אים דעמלט אין די פארטיי־אָרגאניזאציעס פון טעקסטיל, מעטאל, בעקער, האָלץ, לעדער, הויז־ווירטשאַפט און באזונדערס אין דער אייגענער פארטיי־אָרגאניזאציע. ער האָט געוועקט צוטרוי און געטריישאפט צו דער פארטיי־אָנפירונג און קאָמינטערן. דער רעזולטאַט איז געווען, אַז צווישן די פוילישע אַרבעטער האָט דער טראָצקיזם זיך בכלל נישט אָנגענומען און אויף דער יידישער גאס זענען די טראָצקיסטן געבליבן א קליינע איזאָלירטע גרופע, אָן וועלכע ס'איז איינפלוס צווישן די מאסן [25]. דערווייל ווערט די זיכערקייט פון משהן שטארק באדראָט. די פאָליציי לאָזט אים נישט צורו. זי טרעט אים אויף די פיס.

דער צענטראל־קאָמיטעט באשליסט אָפּצורייסן משהן פון דער די־

---

24 זע „צום קאמף“ נומ. 1. יאנואר 1933, זייט 7—11 אזולפ.

25 דער בעסטער טייל, דער עיקר די ארבעטער, זענען געקומען צוריק צו דער פארטיי, אָדער מיטגעארבעט מיט דער פארטיי. די איבעריקע הערש־מענדלס, דויטשערס, אלעקסאנדער מינצס, אהרן וואַלס, און אנדערע זענען געוואָרן בונדיסטן, ציוניסטן, אָדער עמיגרירט קיין אויסלאַנד און אוועק פון דער ארבעטער־באַוועגונג.

רעקטער ארבעט אין לאַנד אויף א געוויסער צייט. ער ווערט געשיקט אויף עטלעכע מאָנאַטן קיין מאָסקווע.

אויך דאָרט זיצט ער נישט ליידיק, ער פאַרבינדט זיך תיכף מיטן אינטערנאציאָנאַלן אקציע־קאָמיטעט פון די שניידער ביים פּראָפינטערן, וווּ ער איז אַ מיטגליד, לייענט פיל מאַטעריאַלן וועגן די שטרייקן און פּראָפּ. טעטיקייט אין אנדערע לענדער, באקענט זיך מיטן געבוי און אר־בעט פון די סאָוויעטישע פּראָפּ. אָרגאַניזאַציעס. אויף קאָנפערענצן און זיצונגען נעמט משה אַן אָנטייל אין די דיסקוסיעס וועגן פּראָפּ. און שטרייק־טאַקטיק.

משה שרייבט אָן אין דער צייט אַן אנאַליטישן רעפעראַט פאַר דעם אינטערנאַציאָנאַלן אקציע־קאָמיטעט פון די שניידער וועגן דער עקאָנאָ־מיש־פּאָליטישער לאַגע פון די שניידער אין פּוילן, וועגן זייערע אקציעס און שטרייקן און וועגן דעם צושטאַנד אין די פּראָפּ. אָרגאַניזאַציעס. ער נוצט אויך אויס זיין צייט אין מאָסקווע פאַר לייענען פּאַרטיי מאַטעריאַלן און פּאָליטיש־טעאָרעטישע ליטעראַטור.

נאָך דעם קורצן „אָפּרו" איז משה צוריק אין לאַנד. ער אַרבעט אין דעם צענטראַלן פּראָפּ. אָפּטייל און אין צייטווייליקן לאַנד־סעקרעטאַריאַט מיט די חברים פּאַוועל פינדער און יאַן איזידאָרטשיק.

אין 1934 יאָר קומען פאָר אין לאַנד וואַלן צו די שטאָט־ראַטן. משה ווערט דעלעגירט מצד דעם לאַנד־סעקרעטאַריאַט קיין לאָדזש — העלפן די דאָרטיקע קאָמוניסטן אין דער וואַל־אַקציע.

די רעכטע פירער פון פּפּס, „בונד" און דייטשישע ס.ד. וואַרפן אָפּ די וועגדונגען וועגן אייגנהייטלעכן פראָנט. די אַנטיפאַשיסטישע וואַל־ליס־טע „אַרבעטער אייגנהייט" ווערט מצד דער סאַנאַציע געפּסלט. די לאַגע איז געווען א שווערע. משה איז געווען גענוג באַקאַנט אין לאָדזש פון זיין לעגאַלער מאַסן־אַרבעט. אין די באַדינגונגען פון האַלב־לעגאַלער מאַסן־אַרבעט, ווי עס פאַרלאַנגט א וואַל־אַקציע ביי א געפּסלטער ליסטע, איז זיין זיין אין לאָדזש געווען נישט פון די לייכטע זאַכן. משה האָט דאָך ווייטער באַוויזן נישט אַריינצופאַלן און בשלימות דערפילן די אויפ־גאַבע. די לאָדזשער קאָמוניסטן האָבן מיט זיין הילף דערפירט דערצו, אַז העכער 40 טויזנט אַרבעטס־מענטשן האָבן געשטימט פאַר דער קאָמו־ניסטישער געפּסלטער וואַל־ליסטע. א[25]

א[25] „Czerwony Sztandar" („רויטע פאָן") יולי־אויגוסט 1934.

ערשט נאָך די וואַלן איז די פּאָליציי וויזט אוים ארויף אויף די שפּורן פון משהס טעטיקייט אין לאָדזש. זי האָט אים געזוכט, ביי אַרעסטירטע זיך נאָכגעפרעגט אויף אַ „טויבן משה" — משה איז שוין אָבער דעמלט געווען אין וואַרשע.

דער צ.ק. שיקט אים קיין מערב־ווייסרוסלאַנד צו דער דיספּאָזיציע פון צ.ק. פון דער קאָמפּאַרטיי פון מ.וו. נאָך צוויי מאָנאַטן פּאַרטיי־טעטיקייט אין ווילנע — ווערט משה געזוכט דורך דער פּאָליציי אויף זיין אומלעגאַלער דירה. „לויט אלע וואַרשיינלעכקייטן — שרייבט ער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע — איז די דירה פאַרשיט געוואָרן דורכן פּראָוואָקאַטאָר סטרעלטשוק". א דאַנק א צופאַל און הילף פון די חברים מיידט משה גליקלעך אוים דעמלט אַן אַרעסט.

דער צ.ק. וואַרפט אים איבער אויף פּאַרטיי־אַרבעט קיין ביאַליסטאָק, דאָרט אַרבעט ער מיט די חברים א. בוקאָוויטש, זימנאַד, פּורקאַ, ש. כמעלניק, סאַמוטין וואַסיליעוו.

אין וואַרשע־הינטערשטאָט קומען פאָר גרויסע אַרעסטן. דער צ.ק. פון דער קפּפּ רופט אָפּ משהן פון מערב־ווייסרוסלאַנד, כדי ער זאָל אויפבויען די צעפאַלענע — צוליב די אַרעסטן — פּאַרטיי־אָרגאַניזאַציעס אין וואַרשעווער געגנט און דורכצופירן די 1־טע מאַי־אַקציע. משה האָט זיך שפּעטער דערוווסט, אַז אויך אין ביאַליסטאָק — נאָך זיין אַוועקפאָרן — איז אויף זיין דירה קילינסקי 13 געווען אַ רעוויזיע און ווידעראַמאָל האָט משה זיך ארויסגעגליטשט פון די פּאָליציייִשע לאַפּעס.

ווי יעדער אומלעגאַלער אַרבעטער־טוער האָט אויך משה נישט געאַרבעט לאַנג אויף איין אָרט, כדי זיך נישט דעקאָנספּירירן.

דעם 15־טן מאַי 1935 ווערט דער חבר משה גרינבאום איבערגעשיקט צו דער דיספּאָזיציע פון צ.ק. פון דער קאָמפּאַרטיי פון מערב־אוקראַינע. ביז דער העלפט מאַי 1936 יאָר איז ער טעטיק אין סעקרעטאַריאַט פון צ.ק. קפּמאו. אין דער צייט זענען פאָרגעקומען גרויסע אַרעסטן, א ריי דירות פאַלן פּאָליציייִש ארויף. משהס לאַגע ווערט א שווערע. עס זענען געווען ידיעות, אז די לעמבערגער פּאָליציי ווייסט שוין וועגן אים. משה פאַרקאָנספּירירט זיך נאָך שטאַרקער, ער באַגרענעצט זיין באַווייזן זיך אויף דער גאַס. טיף אונטער דער ערד פירט ער ווייטער אָן מיט דער פּאַרטיי־טעטיקייט. ער אַרבעט דעמלט מיט די חברים יוזעף זאַוואַדזקי (גרין), קאָמאַר, וואַווזשיניאַק, און סענקאַ.

אין נאָוועמבער 1935 טרעף איך זיך מיט משהן אין טשעבאָסלאָ־

וואקיע. מיר, א גרופע העלעגאטן, האָבן זיך אומגעקערט פון VII קאָנגרעס פון קאָמינטערן, משה איז דאן געקומען פון לאַנד מיט א באריכט צום ביוראָ פון צ.ק. פון דער ק.פּ. פון מערב=אוקראינע.

פיל האָבן מיר געשמועסט וועגן דער טאַקטיק פון איינהייטלעכן און פאָלקס=פראָנט, וועגן איינהייט פון דער פראָפ. באוועגונג. באזונדערס האָט זיך משה פאראינטערעסירט מיטן פראָבלעם פון שמידן דעם ברייטן אנטיפאשיסטישן, אנטיאָקופּאנטישן און נאציאָנאַל=באפרייערישן פראָנט אויף די געביטן פון מערב=אוקראינע.

אין די שמועסן מיט אים האָב איך מיט צופרידנקייט באמערקט זיין באהאָוונטקייט אין דער אוקראינישער פּראָבלעמאטיק. „ווי גוט איז פאר אַ פּארטיי=טוער — פלעגט ער זאָגן — נישט צו זיין באגרענעצט אין פארטייאישער ארבעט, נאָר זיך באַקענען מיט פארשידענע פּאַרטיי=פראָנטן דורך אייגענער פּראקטישער טעטיקייט און נישט נאָר דורך לייענען מאטעריאַלן“.

די חברים פונעם ביוראָ פון צ.ק. פון קפּ פון מערב=אוקראינע, צווישן אַנדערע גוסטאַוו רייכערט (רוואַל) האָבן דערשאַצט משהס פּאַרטיי=טעטיקייט און אָנגעמערקט וועגן דעם אין זייערע באריכטן צום פּאָליט=ביוראָ.

* * *

דער 4 פּלענום פון צ.ק. פון דער קפּפּ האָט נאָכן 7 קאָנגרעס פון קאָמינטערן באשלאָסן, אז חברים, וועלכע האָבן אמאָל געארבעט אויף לעגאַלער מאסן=ארבעט און שפּעטער אריבער אויף אומלעגאַלער טעטיקייט, זאָלן מאָביליזירט ווערן צוריק צו מאַסן=ארבעט און זיך לעגאַליזירן, כדי אלס פּאָפּולערע מאסן=טוער אָרגאניזירן דעם אנטיפאשיסטישן איינהייטלעכן און פאָלקס=פראָנט און שטיין ביי דער אָנפירונג אין דער שוין דערגרייכטער פאראייניקטער פראָפ. שניידער=אָרגאניזאציע. סוף מאי 1936 איז משה צוריק אין ווארשע מאָביליזירט צו לעגאַלער מאסן=ארבעט.

אין דער צייט זענען פאָרגעקומען פיל ארעסטן. יעדן טאָג פלעגט ארויסגעריסן ווערן פון אונדזערע רייען פיל טוער, באזונדערס די לעגאַלע טוער, און פארשיקט ווערן אין לאגער אין קאַרטוז בערעזע. משה האָט אין זיין שמועס מיט חברים אויסגעדריקט דעם פאָרגעפיל, אז נישט לאַנג וועט אים דינען די פריי.

„זייער אָפט פלעג איך מיט משהן שפּאַצירן ביז אין דער טיפער

נאכט אריין — דערציילט יואל לאַזעבניק. — איינמאָל האָט ער מיט מיר גערעדט וועגן די פיזישע לײדן, אויף וועלכע ס'זענען אויסגעשטעלט אונדזערע חברים אין די קאַזאַמאַטן פון דער פּוילישער אָכראַנקע, אין די תפיסות און אין בערעזע. דאָך ברעכן זיי זיך נישט". „איך פיל — האָט ער געזאָגט — אַז אויך אונדז דערוואַרט דאָס יעדע מינוט". אין דעם שמועס האָט ער אויסגעדריקט זיין אַכטונג פאַר די געפּייניקטע און זייער פאַרהאַרטעוועטן כאַראַקטער און פאַראַכטונג לגבי די, וועלכע קאָנען נישט אויסהאַלטן די פיזישע קלעפּ און ברעכן זיך איין.

דאָס מאָל האָט אים נישט אָפּגעגליקט. אין זיין אויטאָביאָגראַפיע שרייבט ער: „איך האָב נישט באַוויזן ממשותדיק זיך נעמען צו דער אַרבעט, ווי איך בין דעם 19=טן יוני 1936 אַרעסטירט געוואָרן".

7 טעג ווערט משה געהאַלטן אין אַ פינצטערער נאַסער קאַמער פון אויספאָרשונגס=אַמט. ער דערקלערט אַ הונגער=שטרייק, פאָדערנדיק באַפרייונג אָדער תפיסה.

נאָך דריי טעג הונגערן אין דער קאַמער האָט משה באַקומען דעם ענטפער — קאָנצענטראַציע=לאַגער אין קאַרטוז בערעזע.

18 מאָנאַטן האָט מען משהן געפּייניקט אין בערעזע, דערפון 64 טעג אין פינצטערן, פּראָסטיקן, נאַסן בערעזע=קאַרצער אויף האַלבע פּאָרציעס עסן, אין דעם 36 טעג בלויז אויף וואַסער. משה איז די גאַנצע צייט געווען אויף דער „קאַרנע סאַלע" (שטראָף=קאַמער), ווו די פּייניקונגען זענען געווען גרעסער און שרעקלעכער. נישט איינמאָל איז ער אויף אַ שוידערלעכן אופן געקאַטעוועט געוואָרן דורך די פּאָליציייִשע הינט — דורך די פּיטעלעס, נאַדאָלסקיס, סאָלעציקיס, פּרוכניעוויטשעס און לענטשעווסקיס.

משה האָט געהערט צו די בערעזער העלדן, נישט איינמאָל האָט ער ווירדיק פּראָטעסטירט ביים לאַגער=קאָמענדאַנט — קאָמאַלאַ קורהאַנסקי און ביי די דעלעגירטע פּאָליציי=קאָמיסאַרן פון וואַרשע — פּאָגאָזשעלסקי, אַניאָלקאָווסקי א.אַנד. קעגן דעם שלאָגן און פּייניקן. מיט עקל האָט משה אָפּגעוואָרפן די פאָרשטעלטע פאָרשלאַגן אָפּצוזאָגן זיך פון פּאָליטישער טעטיקייט און פאַר דעם פריַיז באַפרייט ווערן.

פּונקט ווי אויף דער פריי איז זיין פּאַרטיי=טעטיקייט געווען שטענדיק רעוואָלוציאָנער=פּרינציפּיעל, אַזוי איז ער אויך אין די קאַטאָרגע=באַדינגונגען געווען רעוואָלוציאָנער=עקשנותדיק, זיך נישט געבויגן אונטער די קלעפּ און טעראָר.

ער האָט נישט בלויז אליין אויסגעהאַלטן, נאָר אין די דאָזיקע שווע־רע באַדינגונגען נאָך געהאָלפן די ייִנגערע און פריש געקומענע.

איך אליין האָב געפילט זיין הילף אין די ערשטע, שווערסטע טעג פון מיין זיין אין בערעזע. די שיך זענען זיך אין די פּאָליעסער בלאָטעס צעפאַלן. פון די קלעפּ אין דעם אונטערשטן טייל פון קערפּער האָבן גע־פּלאַצט די הויזן. משה האָט מיך באַזאָרגט מיט גאַנצע שטיוול און אויך מיט גאַנצע הויזן. דערביי מיט וואַטע, כדי ווייניקער צו פילן די קלעפּ. דאָס האָט אים געקאָסט 7 טעג קאַרצער. די מאָראַלישע און מאַטעריע־לע הילף פאַר מיר און אַנדערע, וואָס משה האָט געטראָגן זענען זאַכן, וואָס פאַרגעסן זיך נישט. א פיזיש אויסגעמאַטערטער און אויסגעצער־טער ווערט ער באַפרייט אין סוף נאָוועמבער 1937 יאָר.

זיינע נאָענטסטע חברים, וועלכע האָבן זיך מיט אים געטראָפן אין די ערשטע טעג אויף דער פריי, שילדערן אים אזוי: „אויסגעדאַרט און בלאַס, מיט אַן אָפּגעגאָלטן קאָפּ, האָט ער אויף אונדז געמאַכט א שווערן איינדרוק. אָבער זיינע אויגן מיט זייער טיפן בליק זענען געבליבן ווי געווען, זיי האָבן געשמייכלט און עס האָט געטליעט אין זיי אַן אינערלע־כע פעסטקייט און דעצידירטקייט. זיי האָבן אָפּגעשפּיגלט א געוואַלדיקע מאָראַלישע קראַפט און איבערמאַכט איבער זיינע פּייניקער. זיין האַרץ און כאַראַקטער זענען געבליבן אומבאַרירט, נישט געקוקט אויף די פי־זישע ליידן און פּייניקונגען. מען האָט געזען דעם אַמאָליקן פּאַרטיי־טוער „משה דעם טויבן“.

משה האָט זיך גלייך געמאָלדן צו דער פּאַרטיי־אָנפירונג — צו פּאַרטיי־אַרבעט. זיין ווונטש איז געווען צו זיין אויף די שפּאַנישע שלאַכט־פעלדער און קעמפן קעגן פאַשיזם. זיין הייסער פאַרלאַנג ווערט נישט דערפילט.

* * *

געווען איז עס אין אָנהייב 1938 יאָר. עס גייען אַרום פאַרשיידענע פּיינלעכע קלאַנגען וועגן דער קפּפּ, וועגן די פּאַרטיי־פירער, וועלכע משה האָט פּערזענלעך געקענט. משה גלייבט נישט, ער לייקנט זיי אָפּ. צום סוף, דער שרעקלעכער קלאַפּ — די אָפיציעלע ידיעה — די קפּפּ איז פאַנאַנדערגעלאָזט געוואָרן. פון די יינגסטע יאָרן אָן אין און מיט דער פּאַרטיי — און פּלוצעם פּאַריתומט! — אזוי פּלאָגט ער זיך אויסדריקן אין שמועסן מיט זיינע נאָענטסטע קאַמפס־חברים און פריינד.

די חברים דערציילן וועגן די שפּאַצירן מיט משהן ביז דריי ביי־

נאַכט אויף דער גאַנצער לענג פֿון דער לעשנאָ־גאַס אַהין און צוריק. כּעין האָט געזוכט און ענטפֿער אויף די סיבות פֿונעם אויפֿלעזן די פּאַרטיי. חברים זענען געווען פֿאַרטרויערט און דעזאָריענטירט.

משה איז באַזאָרגט און געטראָפֿן פֿון דעם געשעענעם, ער איז אָבער גיכט דערשלאָגן און רעזיגנירט. „דו וועסט זען — האָט ער געטענהט — אַז האָס וועט זיך אויפֿקלערן, אַזוי קאָן דאָס ניט זיין. מיר זענען געווען און פֿאַרבליבן איבערצייגטע קאָמוניסטן. יעדער דאַרף זיין אויף זיין אָרט, אין וואַרשטאַט און אין פּאַריין, יעדער מוז פֿאָרזעצן זיין נוצלעכע אַרבעט אין וויטערדיקן שווערן קאַמף".

משה אַרבעט אין שניידער־וואַרשטאַט. צוזאַמען מיט זיינע חברים איז ער טעטיק אין פּאַראייניקטן שניידער־פֿאַריין.

ווי שטענדיק פֿלעגן אויך אין יענער שווערער צייט קאָמוניסטן און לינק־געשטימטע אַרבעטער קומען צו משהן און זיך בּאַראַטן וועגן פּראָפֿ. פֿראַגן. גישט געקוקט אויף די רופֿן פֿון „בונד" און אַנדערע יידישע פּאַר־טייען, וואָס האָבן געהאַט שאָדן־פֿרייד, זענען די קאָמוניסטן און זייער מאַסע געבליבן טריי דער קאָמוניסטישער אידעע. זיי זענען אין ערגעץ נישט געלאָפֿן. געבליבן טריי, געוואַרט אויף בעסערע צייטן.

* * *

היטלער־דייטשלאַנד פֿאַלט אָן אויף פּוילן. די מערב־ווייסרוסישע גע־ביטן ווערן באַפֿרייט דורך דער סאָוועטישער אַרמיי. משה, זיין פֿרוי אַדעלע און קינד לענקאַ קומען קיין ביאַליסטאָק. משה שרייבט צום קאָ־מינטערן. ער מעלדעט זיך צו דער פּאַרטיי־אָרגאַניזאַציע פֿון ראַטנפֿאַר־באַנד. מיט זיין גאַנצן ברען וואַרפֿט ער זיך אין דער סאָציאַליסטישער בויונגס־אַרבעט.

די שניידער־אַרבעטער געדענקען משהן פֿון די אַמאָליקע קאָנספּיראַ־ציע־יאָרן. ער ווערט אַ מיטגליד אין דער פֿאַרוואַלטונג פֿון פּראָפֿ. פֿאַריין און אויסגעוויילט אַלס פֿאָרזיצער פֿון דער פּראָפֿ. שניידער־אָרגאַניזאַציע.

בעת דער רעאָרגאַניזאַציע פֿון דער פּראָפֿ. באַוועגונג ווערט משה באַשטימט אַלס באַפֿולמעכטיקטער פֿון וואָיעוואָדישן אָרג. ביוראָ פֿון די שניידער־פֿאַריינען און בעת די וואַלן ווערט ער אויסגעוויילט אַלס מיטגליד אין שטאָטישן קאָמיטעט פֿון פֿאַריין און אַלס זיין וויצע־פֿאָר־זיצער.

אין יאַנואַר 1940 איז חבר משה צוגעטראָטן צוזאַמען מיט אַ גרופּע שניידער־אַרבעטער, אויפֿן גרונט פֿון אַ באַשלוס פֿון שטאָטישן סאָוועט,

צו אָרגאַניזירן די ערשטע מלוכהשע שניידער=פאַבריק. משה איז לייטער פון אַן אָפּטיילונג, ער נעמט אַן אָנטייל אין דער בויונג פון דער פאַבריק. ער איז טעטיק אין פאַבריקס=קאָמיטעט, אין דער רעדאַקציע=קאָלעגיע און אין דער מאָפּר=אָרגאַניזאַציע. ער איז אַקטיוו אין דער וואַל=אַקציע צו דער נאַציאָנאַלער פאַרזאַמלונג, צום אויבער=ראַט פון ווייסרוסלאַנד און אַלפאַרבאַנדישן דעלעגאַטן=ראַט פון די אַרבעטנדיקע. ער איז טעטיק אַלס לעקטאָר און אַגיטאַטאָר פון שטאָטישן און געגנטלעכן פּאַרטיי=קאָמיטעט.

דעם 22 יוני 1941 ווערט ביאַליסטאָק פּלוצלונג באָמבאַרדירט פון די היטלעריסטישע חילות. משה איז גלייך אַוועק אויף דער פאַבריק. אַזוי איז געווען דער באַפעל פון דער פּאַרטיי — יעדער קאָמוניסט אויף זיין אַרבעטס=פּלאַץ!

משה האָט נישט באַוויזן זיך צו עוואַקויִרן פון ביאַליסטאָק.

פון 27=טן יוני אָן — כסדרדיקע לאַפּאַנקעס אויף די גאַסן און אין די שטובן מצד דער געסטאַפּאָ. עס ווערן געזוכט באַקאַנטע געזעלשאַפטלעכע טוער, סאָוועטישע מענטשן און קאָמוניסטן. אַלע טאָג הונדערטער דערשאָסענע אָדער לעבעדיקערהייט פאַרברענטע.

דעם 12=טן יולי 1941, אין אַ שבתדיקן טאָג, גייט דורך אַ בלוטיקע כוואַליע פון טעראָר איבער ביאַליסטאָק. 5.000 יידן זענען אַרויסגעפירט געוואָרן הינטער דער שטאָט. אויף פּיעטראַשער פעלד און געוואָרן דערשאָסן. צווישן זיי אויך אונדזער טייערער, אומפאַרגעסלעכער חבר משה, „משה דער טויבער". ער קומט אום צוזאַמען מיט די, מיט וועלכע ער האָט געאַרבעט, געלעבט און געקעמפט, צוזאַמען מיט די, מיט וועלכע ער האָט געטראַכט און פּלאַנירט וועגן קאַמף אין די נייע שווידערלעכסטע באַדינגונגען קעגן די פעלקער=מערדער און מערדער פון יידישן פאָלק! אים איז נישט באַשערט געווען צו פאַלן אין דירעקטן קאַמף קעגן שונא מיט געווער אין האַנט! גליקלעכער איז געווען זיין פרוי — אַדעלע הערץ. זי איז געווען איינע פון די אָרגאַניזאַטאָרן פון אַנטיפאַשיסטישן און אַנטיאָקופּאַנטישן קאַמף אין ביאַליסטאָקער געטאָ און אין די ביאַליסטאָקער וועלדער. אין קאַמף איז אַדעלע געפאַלן.

אַזוי האָט געוואָלט דער גורל, אַז משה, וואָס זיין גאַנץ לעבן איז געווען — קאַמף, איז אַרויסגעריסן געוואָרן פון אונדזערע רייען, נישט באַוויזנדיק דעם אַנטיאָקופּאַנטישן קאַמף צו אָרגאַניזירן און אַליין אין אים אָנטייל צו נעמען.

שמואל מערעטיק — „אַדאַם"

נאָך אלס יינגל — אינעם 13-טן לעבנס-יאָר — פילנדיק די עקספּלאָ-אַטאַציע מצד די באַלעבאַטים אויף די אייגענע פּלייצעס — ווערט אדאם אַריינגעצויגן אין דער אָרגאַניזירטער פּראָפ. באַוועגונג.

א יונגער מאַרשירט ער אין די קאָמוניסטישע יוגנט-מחנות און אויך נאָך גאָר יונג קומט ער אום אין דער גרויסער שלאַכט קעגן די היטלערישע מערדער פון יידישן פאָלק און פון אלע פעלקער. דאָס גאַנצע לעבן האָט ער געלעבט אין קאַמף און אין קאַמף געפאַלן.

געבוירן אין וואַרשע אין 1907 יאָר. דער פאָטער אַ בעקער-אַרבעטער און די מוטער אַ הויז-דינערין. אַ קינד נאָך — סך-הכל אַנדערטהאַלבן יאָר — פאַרבלייבט שמואל אַ יתום. עס שטאַרבט אים דער פאָטער. די מאַמע ווערט די שפּייזערין פון דריי קליינע קינדער. די חיונה שעפּט זי פון וואַשן וועש און פון זיין אַ קעכין ביי רייכע באַלעבאַטים.

עס ברעכט אוים די ערשטע וועלט-מלחמה. די מאַמע מיט די קליינע קינדער פאָרן אַריבער קיין מינסק-מאַזאָוויעצק, האָפנדיק דאָרט איבער-צוקומען די שווערע מלחמה-יאָרן.

שמואל — שטענדיק אַ הונגעריקער — ווערט דערצויגן אויף דער גאַס, אָן מוטערלעכער אויפזיכט. ער אַרבעט שווער, כדי צו קענען צוהעלפן דער מאַמען, וועלכע ער האָט שטאַרק ליב געהאַט.

„ביזן 12-טן לעבנס-יאָר האָב איך געלעבט אויף דער גאַס — שרייבט ער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע אין 1941 יאָר — אָן אַ שול, פון די יינגסטע יאָרן אָן האָב איך געמוזט צוהעלפן דער מאַמען".[1]

אדאם באַשליסט העלפן דער מאַמען נישט בלויז אין שטוב, נאָר גיין אַרבעטן און ווערן אַ פאַרדינער. אין 1919 יאָר, אַלס 12-יאָריק יונגל, הייבט ער זיך אָן לערנען שניידעריי. ער דערפילט אויף זיינע יונגע פּליי-

---

[1] אַרכ. אינסט. פאַר פּאַרטיי-געשיכטע — פּערזענלעכע טעטשקע, סיגנ. 3483.

צעם די שווערלעכע עקספּלאָאַטאַציע און אויסנוצונג. גישט איינמאָל קומט ער אַהיים אַ צעבראָכענער און באַליידיקטער, אויסוויינענדיק זיך אין דער מאַמעס שויס. אַלס לערן־ייִנגל באַקומט ער די ערשטע לעקציע פון קלאַסן־קאַמף.

1920 יאָר. די רויטע אַרמיי שלאָגט אָפּ די ברוטאַלע אַגרעסיע פון די פּילסודסקי־חיילות אויפן ראַטנפאַרבאַנד, גייט אַריבער אין אַ קאָנטראָפּענ־סיווע און דערגייט ביז די טויערן פון וואַרשע. אין מינסק־מאַזאָוויעצק אַנטשטייט אַ רעוואָלוציאָנערער קאָמיטעט. צענדליקער פאַרזאַמלונגען און מיטינגען קומען פאָר אין שטאָט און אומגעגנט.

מערעטיק, אַ ייִנגל פון 13 יאָר, הערט זיך צו צו די שמועסן פון די אַרבעטער אין וואַרשטאַט. מיט זיי קומט ער אויף מיטינגען און פאַרזאַמ־לונגען. עס דערגייען צו אים ווערטער, וואָס מאַכן אויף אים אַ שטאַרקן איינדרוק, כאָטש ער פאַרשטייט נאָך נישט וואָס אַרום אים קומט פאָר.

ווען די פּילסודסקי־חיילות מאַרשירן צוריק אַריין אין שטאָט, הייבן זיך אָן מאַסן־אַרעסטן. פיל אַרבעטער ווערן דערשאָסן, ווייל זיי האָבן זיך סאָלידאַריזירט מיט דער רויטער אַרמיי און האָבן צוגעהאָלפן אָרגאַניזירן די מאַכט פון די אַרבעטנדיקע. מערעטיק הערט, ווי די אַרבעטער דער־ציילן וועגן די געשעענישן אין שטאָט און אין דאָרף און ער הייבט אָן צו פאַרשטיין פאַרשידענע דערשיינונגען. ער שטעלט די ערשטע שריט אונטער דער ווירקונג פון די עלטערע שוין דערפאַרענע אַרבעטער אין אָרגאַניזירטן געזעלשאַפטלעכן לעבן.

אין ניי־אָרגאַניזירטן פּראָפ. קלאַסן־פאַריין פון די שניידער־אַרבעטער ווערט מערעטיק אַ מיטגליד. די פאָרגעקומענע שטרייקן און אַקציעס און זיין אָנטייל אין זיי איז פאַר אים די אמתע לעקציע פון קלאַסן־קריג.

אין שטאָט עקזיסטירט אַ קאָמוניסטישע יוגנט־אָרגאַניזאַציע. מע־רעטיקס אַקטיווקייט בעת די שטרייקן, זיין הילף ביי פאַרשידענע טעכ־ניש־אָרגאַניזאַציאָנעלע אַרבעטן אין פאַריין, ציט די אויפמערקזאַמקייט פון די קאָמוניסטן. אין 1922 יאָר ווערט ער אַריינגעצויגן אַלס מיטגליד אין דער שטאָטישער אָרגאַניזאַציע פון קאָמוניסטישן יוגנט־פאַרבאַנד.

אין קורצן ווערט ער איינער פון די אַקטיווסטע קאָמוניסטן. אַלס זייער פעיקער און דרייסטער בחור, ווערט ער אויסגעוויילט אַלס סעקרעטאַר פון קעמערל ביי די שניידער.

אין דער פאַרטיי און אין דער יוגנט־אָרגאַניזאַציע איז צו פאַרצייכע־נען אין די יאָרן 1923—1924 אַ שטאַרקע אויפלעבונג. מערעטיק געפינט

זיך אונטער דער דירעקטער אָנפירונג פון די דאָרטיקע פאַרטיי=טוער: סטאַניסלאַוו דאָמבראָווסקי, מאַריאַן גורסקי, גוראַלטשיק, שאַפּראַנאָווסקי און זאַוואַדזקי. פון זיי לערנט מערעטיק זייער פיל. ער איז שוין מעטיק נישט בלויז ביי דער שניידער=יוגנט, נאָר ביי דער יוגנט אין שטאָט בכלל. ער טרעט אַרויס אויף מאַסוווקעס און פאַרזאַמלונגען. מען זעט אים שוין אַלס אָרגאַניזאַטאָר פון דעמאָנסטראַציעס און פּאָליטישע אַרויסטרעטונגען, אָרגאַניזירט פון דער פאַרטיי און פון דער יוגנט=אָרגאַניזאַציע.

אין 1924—1925 ווערט אדאם אויסגעוויילט אַלס סעקרעטאַר פון ראַיאָן=קאָמיטעט פון קאָמוניסטישן יוגנט=פאַרבאַנד. אַלס אַזעלכער קומט ער אויף די זיצונגען פון פאַרטיי=קאָמיטעט, נעמט אָנטייל אין דער פאַרטיי=טעטיקייט און לערנט זיך אויפן גרונט פון די פּראַקטיש=פּאָליטישע דערפאַרונגען. מערעטיק ווערט פּאָפּולער נישט בלויז אין דער אָרגאַניזאַציע, נאָר אויך ביי דער יידיש=פּוילישער אַרבעטנדיקער יוגנט אין שטאָט.

זיין אַקטיווקייט אין פּראָפּ. פאַריין, זיינע אָפטע אַרויסטרעטונגען אין דער עפנטלעכקייט אויף פאַרזאַמלונגען און מיטינגען ציען די אויפמערקזאַמקייט פון דער פּאָליציי. די העפּענסיווע=לייט ווערן אָפטע „געסט“ ביי מערעטיקן אין שטוב, אַדורכפירנדיק רעוויזיעס. פיל מאָל ווערט ער אַרעסטירט. ערב דער פּילסודסקי=איבערקערעניש אין מאַי 1926 יאָר קומען פאָר מאַסן=אַרעסטן אין מינסק=מאַזאָוויעצק און עס ווערן אינטערנירט אַדמיניסטראַטיוו, אַלס פּאָליטיש געפערלעכע, פיל קאָמוניסטישע טוער — צווישן זיי אויך מערעטיק. אין דער צווייטער העלפט פון מאַי 1926 ווערט ער באַפרייט. מיט פאַרטאָפּלט=קאָנספּיראַטיווע מעטאָדן פירט ער אָן אין די באַדינגונגען פון פאַשיזם מיט דער קאָמוניסטישער יוגנט=אָרגאַניזאַציע. ער איז טעטיק נישט בלויז אין שטאָט. נאָר אויף אין די דערפער פון מינסק=מאַזאָוויעצקער געגנט, וווּ ער שאַפט קאָמוניסטישע קרייזן און אָרגאַניזירט דעם טראַנספּאָרט פון אומלעגאַלער ליטעראַטור.

אונטער מערעטיקס אָנפירונג וואַקסט די קאָמוניסטישע יוגנט=אָרגאַניזאַציע אין די יאָרן אין דער טיף און אין דער ברייט. מיט זיין הילף ווערן דערצויגן נייע קאַדרען און אָרטיקע יוגנט=טוער. חבר סטאַניסלאַוו דאָמבראָווסקי, איינער פון די עלטסטע קפּפּ=טוער, איינער פון די אָרגאַניזאַטאָרן פון דער קפּפּ, פּאָלקס=גוואַרדיע און פּאָלקס=אַרמיי אין מינסק=מאַזאָוויעצק שרייבט אין זיינע זכרונות, אַז „נישט געקוקט אויפן שרעקלעכן טעראָר האָט די קאָמוניסטישע יוגנט=אָרגאַניזאַציע אַנטוויקלט די רעוואָלוציאָנערע טעטיקייט אין שטאָט און אין דאָרף“. דערמאָנענדיק

די געטרייע און איבערגעגעבענע קומפּ=מוער, רעכנט ער אויס צווישן אַנדערן אויך דעם חבר אַדאַם מערעטיק.[2]

דער פּאַרטיי=קאָמיטעט שאַצט אָפּ, אַז די אין קאַמף דערצויגענע נייע יוגנט=מוער קענען פאַרטרעטן אַדאַמען אין דער קומפּ. ער ווערט מאָביליזירט אויסשליסלעך אויף פּאַרטיי=טעטיקייט, בלייבנדיק ווייטער אין וואַרשטאַט, פון וואַנען ער שעפּט זיין חיונה. אַדאַם ווערט אַ מיטגליד אין פּאַרטיי=קאָמיטעט. נישט געקוקט, וואָס ער איז נאָך געווען אַ יונגער יאַט, האָט ער דאָך שנעל זיך דערוואָרבן — אַדאַנק זיינע אָרגאַניזאַטאָרישע פעאיקייטן און פּאָליטישן ניוואָ — אָנערקענונג און ליבשאַפט ביי די עלטערע פּאַרטיי=חברים. אין קורצן, אין 1927 — 1928, איז שוין אַדאַם סעקרעטאַר פון ראַיאָן=קאָמיטעט פון דער קפּפּ.

אין 1928 יאָר קומען פאָר וואַלן צום סיים. בעת דער גרויסער וואַלשלאַכט האָט אַדאַם נישט געזשאַלעוועט זיין מי און ענערגיע. די וואַלאַרבעט איז געפירט געוואָרן לעגאַל, האַלב לעגאַל און אומלעגאַל. אַדאַם האָט באַוויזן זיינע אָרגאַניזאַטאָרישע פעיקייטן. אין באַדינגונגען פון פאַשיסטישן טעראָר און פאַרשטאַרקטע פּאָליציי=רעפּרעסיעס איז די אַקציע געווען אַ מאַסנהאַפטע דורך אָרגאַניזירטע מיטינגען, פאַרזאַמלונגען, מאַסוווקעס, הויז=אַגיטאַציע און ליטעראַטור = פאַרשפּרייטונג. סטאַניסלאַוו דאָמבראָווסקי שרייבט אין זיינע זכרונות:

„די פּאַרטיי האָט אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען. נישט געקוקט אויפן טעראָר גייט די פּאַרטיי פאָרויס“.[3]

די קאָמוניסטן אין מינסק=מאַזאָוויעצק, ווי אין לאַנד פאַרצייכענען אַ גרויסן זיג. דאָס לאָזט נישט רוען די פּאָליציי. די פאַרפאָלגונגען שטאַרקן זיך. אַ ריי פאַריינען און לעגאַלע קלובן ווערן פאַרמאַכט. אַדאַם ווערט באַשאָנקען מיט אַ פאַרשטאַרקטער פּאָליציי=אויפזיכט. פאַר יעדער וויכטיקער געשעעניש ווערט אַדאַם אַרעסטירט. די פּאָליציי רייסט אים אָפּטער אַוועק פון וואַרשטאַט, זיינע פאַרדינסטן פאַר זיך און פאַר דער מאַמען ווערן פאַרקלענערט. זיין לעגאַלע פּאַרטיי=טעטיקייט ווערט באַשרענקט. דאָך ווערט אַדאַם נישט מיד. ביים רעאַליזירן וויכטיקע פּאַרטיי=אויפגאַבן איז ער שטענדיק דאָ און איז אומדערשעפּלעך אין זיינע קאָנספּיראַציע=איינפאַלן.

---

[2] זכרונות פון סטאַניסלאַוו דאָמבראָווסקי — טעטשקע סיגנאַטור 1171 אהפּ.

[3] זע אויבן.

אין יאַנואַר יעדעס יאָר פאַלט אויס דער טאָג פון די „דריי ל“ — לענין — ליבקנעכט — לוקסעמבורג — אַ טאָג פון דעמאָנסטראַציעס, אָרגאַניזירט דורך דער קפפ. דער ראַיאָן־קאָמיטעט באַשליסט צו אָרגאַניזירן אין יאַנואַר 1929 אין מינסק־מאַזאָוויעצק אַ גאַסן־דעמאָנסטראַציע. אדאַם איז פאַראַנטוואָרטלעך מצד דעם פאַרטיי־קאָמיטעט פאַר דער ציגרייטונג פון דער אַקציע און פאַרן אָנפירן מיט איר אין טאָג פון דער דעמאָנסטראַציע. די דעמאָנסטראַציע איז געווען אַ גרויסע, פאַרטיי־פענער אויף די גאַסן צווישן די דעמאָנסטרירנדיקע אַרבעטער. עס קומט פאָר אַ פאָליציי־אָנפאַל, פיל צעשלאָגענע און אַרעסטירטע. אדאַם ווערט באַשולדיקט אַלס אָרגאַניזאַטאָר. ער ווערט אָפּגעשיקט אין דער וואַרשעווער תפיסה „פאַוויאַק“. אויפן וועג שטעלט ער אַ ווידערשטאַנד. ער לאָזט זיך נישט שמידן אין קייטן דורך דער פאָליציי, פאַרטיידיקנדיק דעם כבוד פון פאָליט־אַרעסטירטע. דאָס געריכט פאַרמשפּט אים אויף 18 חדשים תפיסה און אויף איין חודש פאַר אַנטקעגנשטעלן זיך דער פאָליציי.

אין די תפיסה־קאַמערן טרעפט ער זיך מיט אַלטע אָנפירנדיקע חברים, צווישן אַנדערע מיטן חבר מאַרצעלי נאָוואָטקאַ און דוד ראָזענשטיין („שוועיק“). ביי זיי לערנט ער זיך אין די 19 תפיסה־חדשים, כדי טעאָרעטיש זיך אונטערצוציען. פון תפיסה גייט ער אַרויס פאַרהאַרטעוועטער אין פאָליטיש רייפער.

ער קערט זיך אום צוריק קיין מינסק־מאַזאָוויעצק, אין זיין שניידער־וואַרשטאַט, און שפּאַנט זיך גלייך איין אין פאַרטיי־אַרבעט. נאָך אַ קורצער צייט באַקומט ער אַ באַשלוס פון צ.ק. צו באַפרייען זיך פון וואַרשטאַט און זיך שטעלן צו דער דיספּאָזיציע פון צ.ק. ער ווערט באַשטימט אַלס פּראָפעסיאָנעלער רעוואָלוציאָנער פאַר אויסשליסלעכער פּאָליטישער טעטיקייט.

אין די אומלעגאַלע באַדינגונגען, אין וועלכע עס איז אויסגעקומען צו אַרבעטן די קאָמוניסטישע טוער, איז נישט געווען מעגלעך לאַנג צו אַרבעטן אין איין געגנט. אויך מערעטיק ווערט פון איין געגנט אַריבער־געוואָרפן אין אַנדערע.

אין פאַרלויף פון דריי יאָר (31 — 1934) איז אַדאַם מערעטיק טעטיק אין קעלץ, ראַדאָם, לובלין, לאָדזש און אין זאַגלעמביע־דאָמבראָווער געגנט. ער אַרבעט אין די שטאָטישע און געגנטלעכע פאַרטיי־קאָמיטעטן. אין פאַרשידענע צייטן געווען אויך סעקרעטאַר פון פאַרטיי־קאָ־

מיטעס. ער פלעגט — צווישן אַנדערן — אויך זיין צוגעטיילט צו באַדינען די פאַרטיי־אַרבעט אין דער יידישער סביבה מצד דעם פאַרטיי־קאָמיטעט.

אין 1934 יאָר ווערט מערעטיק גערופן פון צ. ק. קיין וואַרשע און באַקומט אַ באַשטימונג אַלס פונקציאָנאַר אין וואַרשעווער קאָמיטעט פון קפּפּ. סעקרעטאַר פון וואַרשעווער קאָמיטעט איז דעמלט געווען חבר פּאַוועל פינדער. אַלס מיטגליד פון וואַרש. קאָמ. האָט זיך מערעטיק דער עיקר פאַרנומען אין דער צייט מיט דעם יידישן ביוראָ, יידישער פּראָפּ. באַוועגונג און בכלל מיט דער פאַרטיי־טעטיקייט צווישן די יידישע אַרבעטנדיקע.

סוף 1934, אָדער אָנהייב 1935 ווערט אַדאַם דעלעגירט פון דעם צ. ק. אין טשענסטאָכאָווער געגנט, אַלס סעקרעטאַר פון פאַרטיי־קאָמיטעט. זיין אויפגאַבע איז געווען אויפצובויען די צעגראָמירטע דורך דער פּאָליציי פאַרטיי־אָרגאַניזאַציעס אין די שטעט און אין די דערפער. די פּאָליציי־אישע באַדינגונגען זענען געווען שווערע. אַדאַם איז געפאָרן פון שטאָט צו שטאָט, זאַמלענדיק די קעמערלעד, גרייטנדיק ראַיאָן־קאָנפערענצן. דאָס מאָל האָט אים נישט לאַנג געגליקט.

איינמאָל אויפן וואָקזאַל, וואַרטנדיק אויפן אָנקומען פון דער באַן, מיט וועלכער ער האָט געדאַרפט פאָרן אויף אַ זיצונג פון ראַיאָן־קאָמיטעט, האָט ער באַמערקט געהיים־אַגענטן, וועלכע האָבן אים אָבסערווירט. ווען ער איז נאָר איינגעשטיגן אין דער באַן, איז ער גלייך געוואָרן אַרומגערינגלט און אַרעסטירט.

דריי טעג און דריי נעכט איז ער שווידערלעך געפייניקט און געקאַטעוועט געוואָרן. די פּאָליציי האָט אים געוואָלט ברעכן פיזיש און מאָראַליש, אָבער ער האָט ווירדיק אויסגעהאַלטן די שרעקלעכע פייניקונגען. נישט האָבנדיק קיין מאַטעריאַלן קעגן אים (וואַרשיינלעך האָט די פּאָליציי נישט געוואָלט אויפדעקן דעם פּראָוואָקאַטאָר) און נישט קאָנענדיק אים ברעכן מיט געוואַלד, האָט די פּאָליציי נאָך 6 וואָכן אים האַלטן איזאָלירט פון די איבעריקע פּאָליט. אַרעסטירטע — באַפרייט.

נאָך דער תפיסה בעט ער נישט קיין אָפּרו. ער מעלדעט זיך גלייך צו דער אַרבעט. דער צ. ק. שיקט אים אַלס סעקרעטאַר פון געגנטלעכן פאַרטיי־קאָמיטעט אין וואַרשע־הינטערשטאָט. ער טרעפט זיך צום צווייטן מאָל מיט נאָוואָטקאָ, אָבער נישט אין תפיסה ווי אין 1930 — 1931, נאָר ביי דער אַרבעט, אויף דער פריי. נאָוואָטקא איז אַ מיטגליד אין לאַנד־

סעקרעטאַריאַט און איז דעלעגירט צום וואַרשעווער הינטערשטאָטישן געגנט־קאָמיטעט — ווי מערעטיק גיט איבער אין זיין אויטאָביאָגראַפיע.

* * *

אין יענער צייט קומען פאַר אַ ריי אַרעסטן אין לאַנד. פיל צענטראַלע טוער ווערן אַרעסטירט, צווישן זיי אַ ריי מיטגלידער פון צענטראַלן קאָמיטעט פון „מאָפּר". אויך אין די אָרטיקע און געגנטלעכע „מאָפּר"־אָרגאַניזאַציעס האָבן געהאַט אַן אָרט פיל אַרעסטן.

מען דאַרף אויפבויען די אָרגאַניזאַציעס, מאָנטירן צענטראַלע און געגנטלעכע אָנפירונגען פון „מאָפּר" און איינשטעלן אַ נייע צענטראַלע טעכניק און טראַנספּאָרט פון דער „מאָפּר"־ליטעראַטור אין גאַנצן לאַנד.

דער צ. ק. פון דער פּאַרטיי פאַרטרויט אָן דעם חבר מערעטיק די שווערע און פאַראַנטוואָרטלעכע אויפגאַבע. אַלס סעקרעטאַר פון צ. ק. פון „מאָפּר" פאָרט ער אַרום אין אַלע געגנטן, שטעט און ראַיאָנען פון לאַנד, בויט אויף די „מאָפּר"־קאָמיטעטן, שטעלט איין די קאָנטאַקטן מיט די תפיסה־קאָמונעס, אָרגאַניזירט די טעכניק און רעדאַקציע. דאָס איז געווען צווישן אַנדערן די צוגרייטונג צו דער גרויסער מאַסן־אַקציע פאַר אַמנעסטיע פאַר די פּאָליט. אַרעסטירטע, וועלכע איז געקרוינט געוואָרן מיט דערפאָלג אין יאַנואַר 1936 יאָר.

אין מאָסקווע, אין דער צווייטער העלפט פון 1935 יאָר, קומט פאָר דער דריטער פּלענום פון צ. ק. פון אינטערנאַציאָנאַלן „מאָפּר". מצד דעם פּוילישן „מאָפּר" ווערט דעלעגירט חבר אַדאַם מערעטיק. אויף דעם פּלענום באַריכטעט ער וועגן דער לאַגע פון די פּאָליטאַרעסטירטע, וועגן די באַדינגונגען אין די פּוילישע תפיסות, וועגן דער מאַסן־אַקציע אויף דער פריי פאַר אויסבעסערן די באַדינגונגען פון די פאַרשפּאַרטע אין די קאַזאַמאַטן רעוואָלוציאָנערע קעמפער און אַנטיפאַשיסטן און וועגן דעם קאַמף פאַר אַן אַמנעסטיע פאַר די פּאָליט־אַרעסטירטע.

אין דער זעלבער צייט קומט פאָר דער 7־טער קאָנגרעס פון קאָמינטערן. אַדאַם באַקומט די מעגלעכקייט אָנוועזנד צו זיין אַלס גאַסט אויפן קאָנגרעס אויף עטלעכע זיצונגען, און ער הערט זיך צו צו די רעפעראַטן און צו דער דיסקוסיע וועגן דער פּראָבלעמאַטיק פון אייגהייטלעכן און פאָלקס־פראָנט.

* * *

אין סוף פון 1935 יאָר איז אַדאַם צוריק אין לאַנד. ער דערוווסט זיך וועגן באַשלוס פון צ. ק. פון דער פּאַרטיי, אַז ער דאַרף צוריקגיין אין

וואַרשטאַט און טעטיק זיין אַלס לעגאַלער מאַסן=טוער. ער נעמט אויף דעם באַשלוס מיט פאַרדראָס. לגבי אים איז געווען נוגע דער באַשלוס פון צ. ק. פון דער פאַרטיי אין יענער צייט, אַז אַ טייל געוועזענע לעגאַלע מאַסן=טוער זאָלן אַוועק פון דער אומלעגאַלער פאַרטיי=אַרבעט, גיין אין וואַרשטאַט, כדי די פרייע צייט ווידמען אין די לעגאַלע מאַסן=אָרגאַניזאַציעס. די אויפגאַבע איז געווען אַ וויכטיקע: פאַראייניקן די געשפּאָלטענע פראָפ. באַוועגונג, אָרגאַניזירן דעם אייגהייטלעכן אַרבעטער אין אַנטיפאַשיסטישן פאָלקס=פראָנט. פאָפּולערע און באַליבטע ביי די מאַסן קאָמוניסטן — האָט נעהאַלטן דער צ. ק. — דאַרפן זיך געפינען דאָרט, ווו די מאַסן זענען פאַראַן. אַדאַם האָט געהערט צו די באַליבטע און פאָפּולערע טוער.

אין צוזאַמענהאַנג מיטן אויבנדערמאָנטן באַשלוס זענען אַרומגעגאַנגען פאַרשידענע קלאַנגען און פּליאָטקעס, אַז לגבי אַדאַמען האָט די פאַרטיי אַ פאַרדאַכט. ווי עס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן זענען די קלאַנגען געווען גרונטלאָז. ער האָט זיך פון דעם שטאַרק איבערגענומען; ווי חברים גיבן איבער, האָט ער דאָס פיינלעך איבערגעלעבט, געווען נידערגעשלאָגן. די פאַרשידענע אָפּאָזיציעס — אויסגעשלאָסענע פון דער פאַרטיי — טראָצקיסטישע און אַנדערע, האָבן געפּרוווט אויסניצן זיין שווערע לאַגע און אים אָנשטעלן קעגן דער פאַרטיי. אָבער ער האָט אַלע פאָרשלאַגן פון די אָפּאָזיציאָנערן מיט עקל אָפּגעוואָרפן. ער האָט לסוף פאַרשטאַנען, אַז אין אומלעגאַלע באַדינגונגען קאָנען געשען פאַרשידענע מיספאַרשטענדענישן. די נאָענטסטע חברים זיינע — משה גרינבאַום, יואל לאַזעבניק, דוד ריכטער און אַנדערע האָבן אים אין די שווערע מינוטן זיינע אַרויסגעוויזן פיל וואַרעמקייט און האַרציקייט.

נאָך אַ קורצער צייט האָט זיך אַדאַם גענומען צוריק צו געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט, שענקענדיק זיין פרייע צייט דער פאַרטיי און פראָפ. פאַריין פון די שניידער=אַרבעטער.

אַדאַם נעמט אַן אַקטיוון אָנטייל אינעם קאַמף פאַר פאַראייניקן די פראָפפאַריינען פון די אַרבעטער פון דער באַקלייד=אינדוסטריע. פיל פון זיין פרייער צייט ווידמעט ער די צוגרייטונגען צום פאַראייניקונגס=צוזאַמענפאָר. די וואַרשעווער שניידער=אַרבעטער ווילן אים אויס אַלס זייער דעלעגאַט. אויפן צוזאַמענפאָר איז אַדאַם איינער פון די אָנפירנדיקע קאָמוניסטן. אין דער פראַגע פאַראייניקונג און אויפגאַבן פון דער פראָפ. שניי=

דער־באַוועגונג טרעט אַדאַם אַרויס מיט אַ קאָררעפעראַט אין נאָמען פֿון די דעלעגאַטן־קאָמוניסטן.

זיין אַרויסטרעטונג — ווי עס האָבן איבערגעגעבן חברים — האָט געמאַכט אַ קאָלאָסאַלן איינדרוק. מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט איז ער אויסגעהערט געוואָרן פֿון די דעלעגאַטן. דער הויכער ניוואָ, ווירקנדיקע און איבערצייגנדיקע אַרגומענטן אין זיין אַרויסטרעטונג — שרייבט דער סעקרעטאַריאַט צום פּאָליט־ביוראָ — האָט מעגלעך געמאַכט דאָס איבער־גיין צו אַ קאָנטר־אָפענסיווע און געפונען אָנערקענונג ביי אַ טייל בונדישע און פּפּסישע דעלעגאַטן.[4] אַדאַם האָט געהערט צו די גלענצנדיק־שיינע מאַסן־רעדנער.

אַזוי איז ער טעטיק געווען ביזן פֿאַנאַנדערלאָזן די פּאַרטיי און שפּע־טער ביזן אויסברוך פֿון דער מלחמה — סעפּטעמבער 1939.

* * *

סעפּטעמבער 1939. היטלער אָקופּירט פּוילן. אַדאַם און זיינע נאָ־ענטסטע חברים אַנטלויפֿן אין באַפֿרייטן דורך דער רויטער אַרמיי ביאַלי־סטאָק.

---

[4] דער צוזאַמענפֿאָר איז פֿאָרגעקומען אין די טעג פֿון 20—18 אָקטאָבער 1935 אין לאָקאַל פֿון די האַנדלס־אַנגעשטעלטע, זאַמענהאָף 5. אויף דער אַלגע־מיינער צאָל פֿון 90 דעלעגאַטן האָבן די קאָמוניסטן געהאַט 21 מיט שטים־רעכט און 10 מיט באַראַטונגס־רעכט. די קאָמוניסטן האָבן רעפּרעזענטירט פֿאָלגנדיקע שטעט: וואַרשע, גראָדנע, לאָדזש, ווילנע, קראָקע, לעמבערג, ביאַליסטאָק, סאָסנאָ־וויץ, בענדין, קוטנע, שעדלעץ, טאַרנאָוו, פּלאָנסק, טשענסטאָכאָוו, לודמיר א.א. פֿיל דעלעגאַטן־קאָמוניסטן זענען נישט צוגעלאָזט געוואָרן דורכן „בונד“ צום צו־זאַמענפֿאָר. אין פֿיל פֿאַלן — צוליב אייגענער שולד — נישט דורכפֿירנדיק פֿאַרשידענע פֿאָרמאַליטעטן צו דער צייט. צווישן אַנדערע זענען פֿון וואַרשע גע־ווען יאַנקל שפּאַן — סעקרעטאַר פֿון רעוו. פּראָפּ. שניידער־פֿאַריין פֿון די ייִדישע אַרבעטער, וולאַדיסלאַוו קאָוואַלסקי — פֿאָרזיצער פֿון רעוו. פּראָפֿאַריין פֿון די פּוילישע אַרבעטער אין וואַרשע; קאַראָל בזשעזשינסקי, יודל פֿלאַץ, לובקע בור־שטיין, מאַניע לעוויצקא פֿון דער יוגנט, בערקאָוויטש פֿון לאָדזש א. אַנד. אין דער צענטראַלער פֿאַרוואַלטונג זענען געוואָרן געווילט 5 קאָמוניסטן, 9 בונדיסטן און איין פּפּסאָוויעץ. זע בריוו פֿון סעקרעטאַריאַט פֿון צ. ק. (אָן אַ דאַטע), וואַר־שיינלעך דעצעמבער 1935 אָדער יאַנואַר 1936. זע אויך די רעלאַציעס פֿון מאַניע לעוויצקאַ, יואל לאַזעבניק — דערציילט דעם 18/III 1963 אין אינסטיטוט פֿאַר פּאַרטיי־געשיכטע ביים צ. ק. פּזפּר.

אין די נייע באַדינגונגען, אין סאָוויעטישן ביאַליסטאָק, אַרבעט ער אין אָנהייב אַלס שניידער־אַרבעטער און איז צוזאַמען מיט חבר משה גרינבאַום דער גרינדער פון דעם ניי־אָרגאַניזירטן פאַריין פון שניידער־אַרבעטער.

ער מעלדעט זיך גלייך צום געגנטלעכן קאָמיטעט פון דער קאָמוניס־טישער פּאַרטיי פון ״אַטנפאַרבאַנד און שרייבט צום קאָמינטערן, שטעלנ־דיק זיך צו זיין דיספּאָזיציע. ער איז טעטיק אין דער ביאַליסטאָקער „מאָפּר"־אָרגאַניזאַציע און איז אַקטיוו אין אַלע פּאָליטישע און געזעל־שאַפטלעכע אַקציעס, אָנגעפירטע פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי פון ראַטנפאַרבאַנד.

עס הייבט זיך אָן די אָרגאַניזירונג פון דער אַרבעטס־קאָאָפּעראַציע. אַדאַם ווערט דעלעגירט צו דער אַרבעט. ער ווערט איינער פון די אָר־גאַניזאַטאָרן פון די שניידער־ און טריקאָטאַזש־קאָאָפּעראַטיוון אין ביאַ־ליסטאָקער געגנט. ער פאָרט פון שטאָט צו שטאָט און, אַלס פאַכמאַן, פאַרנעמט זיך דער עיקר מיט אָרגאַניזירן די פּראָדוקציע, אויסאַרבעטן די פּראָדוקציע־פּלענער און מאָביליזירן זייער רעאַליזירונג. אַדאַם איז געווען באַליבט אין גאַנצן קאָלעקטיוו און ביי די טויזנטער אַרבעטנדיקע אין די שניידער־ און טריקאָטאַזש־קאָאָפּעראַטיוון. נישט איינמאָל איז ער מצד דער אָנפירונג פון געגנטלעכן פאַרבאַנד פון דער אינדוסטריעלער קאָאָפּעראַציע אויסגעצייכנט געוואָרן.

* * *

עס קומט דער שרעקלעכער טאָג פון 22־טן יוני 1941. היטלערישע באַנדיטן באָמבאַרדירן ביאַליסטאָק. די פרוי זיינע פּאַליע מיטן קינד עוואַקוירט ער קיין מינסק און ער אַליין ווערט מאָביליזירט דורך דער קאָמוניסטישער אָרגאַניזאַציע ביים פאַרבאַנד פון דער קאָאָפּעראַציע. ווען ער גרייט זיך שוין פאַרלאָזן ביאַליסטאָק צוזאַמען מיט אַנדערע, מאַרשירט אַריין אין שטאָט די היטלערישע אַרמיי.

אין היטלערישן ביאַליסטאָק — בסדרדיקע לאַפּאַנקעס. חברים ווערן דורך דער געסטאַפּאָ אַרעסטירט. פיל ווערן דערשאָסן אָדער לעבעדיקער־הייט פאַרברענט — שוין אין די ערשטע טעג און וואָכן. די חברים מערע־טיק, לעווארטאָווסקי, משה אַפּעלבוים (ביאַלער), יאָסל ליכטענשטיין און אַנדערע באַראַטן זיך, וויאַזוי צו אָרגאַניזירן דעם אַנטיאָקופּאַנטישן קאַמף.

אַדאַם דערוווסט זיך, אַז זיין פרוי און קינד זענען פון מינסק געקומען צוריק קיין וואַרשע און אויפן וועג אַדורכגעמאַכט שרעקלעכע צרות. ער דעצידירט זיך אַריבערצופאָרן קיין וואַרשע, כדי אין דער שווערער צייט זיין צוזאַמען מיט דער פרוי און קינד.

ער האָט פאַרשטאַנען, אַז אין וואַרשע וועט זיין מעגלעכער צו אָרגאַניזירן דעם הייליקן אַנטיאָקופּאַנטישן קאַמף קעגן די היטלערישע באַנדיטן.

אין וואַרשע איז שוין פאַראַן יוסף לעוואַרטאָווסקי. געקומען אויך פון ביאַליסטאָק. ער טרעפט זיך מיט אַנדערע אַלטע טוער. אין וואַרשע זענען שוין פאַראַן פאַרשידענע אַנטיפאַשיסטישע און אַנטיאָקופּאַנטישע גרופּן. אַדאַם שטעלט זיך מיט זיי אין קאָנטאַקט. עס אַנטשטייט די פּפּר. יוסף ווערט באַפולמעכטיקטער פון צ. ק. פּפּר אין וואַרשעווער געטאָ. צוזאַמען מיט אַנדערע חברים: פינקוס מאַרטין (אַנדזשעי שמידט), יאַקוב דרייער, שכנא פיינגאָלד, יאַקוב קאַרץ, חיים אַנקערמאַן, באָלעק אַלעף, יוסף גיטלער — באַרסקי, אונטער דער אָנפירונג פון יוספן, רעאַליזירט ער די אויפגאַבע פון אָרגאַניזירן די קעמפערישע פּפּר אין געטאָ.

אַדאַם קען וואַרשע, באַזונדערס דעם יידישן ראַיאָן. ער זוכט אַלטע באַקאַנטשאַפטן, געפינט אויס די אויסגעפרוווטע קפּפּאָווצעס און דורך זיי סימפּאַטיקער און ניי־ווערבירטע פּפּראָווצעס. די פּפּר־אָרגאַניזאַציעס שאַפן אַ ראַיאָן־קאָמיטעט און אַדאַם ווערט זיין אָרגאַניזאַציאָנעלער סעקרעטאַר — פאַקטיש די צווייטע האַנט נאָך לעוואַרטאָווסקין.

אָט וואָס עס שרייבט איינער פון די שרעקלאָזע קעמפער — דער קאָמוניסט בערנאַרד באָרג:

„אָט אַזוי ווי נעכטן וואָלט דאָס געווען. אויף דער פראַנציסקאַנער גאַס מיין ערשטע טרעפונג מיט אדאם מערעטיקן. ווי שטענדיק איז אדאם רואיק, רעדט געלאַסן, שטיל. פון זיין מיד, לענגלעך בלאַס פנים קוקן אַרויס צוויי קליינע בלויע אויגן, וואָס זענען אַלעמאָל פול מיט אומרו.

„ס'איז געשאַפן געוואָרן די פוילישע אַרבעטער־פּאַרטיי. מען מוז אויפזוכן אַלע געוועזענע מיטגלידער פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי פון פוילן. מען דאַרף אָנהייבן אויפסניי אין גאָר אַנדערע באַדינגונגען. יוסף איז אויך דאָ מיט אונדז. ס'ווערן געשאַפן פּאַרטיי־ און פּאַרטיזאַנער־גרופּן, ס'הייבט זיך אָן דער אומברחמנותדיקער קאַמף קעגן אָקופּאַנט. דאָס געטאָ האָט אויף דעם געוואַרט מיט אומגעדולד".

אַזוי האָט שמואל מערעטיק פאַנאַנדערגעטראָגן די פלאַמענדיקע ידיעה וועגן דער אַנטשטייונג פון דער קאַמפס־פּאַרטיי פּפּר, וועגן וואָס ס'האָבן

געטרוימט און זיך געווונטשן די קאָמוניסטן און פיל קאַמפּס־גרייטע פון אַנדערע סאָציאַליסטישע און ציוניסטישע פּאַרטייען, ווי אויך פיל אומ־פּאַרטייאישע אַנטיפאַשיסטן. „נישט לאַנג איז באַשערט געווען — שרייבט באָרג — זיך צו טרעפן מיט אַדאַמען“.[5]

די פּפּר מיט יוספן אין דער שפּיץ נעמט אונטער די איניציאַטיוו צו אָרגאַניזירן דעם אַנטיאָקופּאַנטישן איינהייטס־פראָנט. אדאם איז אײנער פון די אָנטיילנעמער מצד דער פּפּר אויף די באַראַטונגען מיט די איבעריקע עקזיסטירנדיקע פּאַרטייען אין געטאָ. — ציוניסטישע און נישט ציוניסטישע.

אויף דער קאָנספּיראַטיווער באַראַטונג אין לאָקאַל פון „צענטאָס“ מיט די ציוניסטישע פּאַרטייען, וו עס ווערט געשטעלט מצד דער פּפּר די פראַגע פון אָרגאַניזירן דעם נאַציאָנאַלן אַנטיפאַשיסטישן פראָנט, איז אויך מע־רעטיק איינער פון די דעלעגירטע פון דער פּפּר־אָנפירונג.

אדאם האָט אָרגאַניזירט די פּפּר־טעכניק, שטעלט איין דרוקערייען פאַר דרוקן אַנטיאָקופּאַנטישע ליטעראַטור. ער זאָרגט פאַרן קאָלפּאָרטאַזש און איז אויך טעטיק ביים רעאַליזירן די אויפגאַבע, געשטעלט פון צ. ק. — ווערבירן קעמפער אין דער באַוואָפנטער פאָלקס־גוואַרדיע אין געטאָ.

די פּפּר אויף דער „אַרישער“ זייט נייטיקט זיך אין אַ פּוילישער דרו־קעריי. אין געטאָ געפינען זיך גענוג דרוק־מאַשינען און זאַץ. דער צ. ק. פון פּפּר גיט איבער די אויפגאַבע אַריבערצוואַרפן אַ דרוקעריי אויף דער אַרישער זייט דעם פּפּר־קאָמיטעט אין געטאָ.

עס ווערט אויסגעאַרבעט אַ פּלאַן און אדאם מערעטיק, אַנדזשעי שמידט און דור וואָלסקאָ ווערן באַשטימט דעם קאַמפּס־באַפעל צו רעאַלי־זירן.

עס געשעט אַ פּראָוואָקאַציע און די חברים ווערן אַרעסטירט ביי דער אַרבעט.

אָט וואָס מיר דערוויסן זיך, לייענענדיק דאָס בוך „זאַ מוראַמי פּאַוויאַ־קאַ“: [6]

„דעם 20־טן מאי 1942 האָט מען נעבערעגגט פון געטאָ 4 נייע אַרעס־טירטע צעשלאָגענע און צעבלוטיקטע: אַנדזשעי שמידט, אַדאַם מערעטיק, דוד וואָלסקאָ און קיסעליעוו... אין זעלבן טאָג האָט מען קיסעליעוון באַ־פרייט...

---

[5] זע „פאָלקס־שטימע“ פון 19־טן אַפּריל 1963.

[6] לעאָן וואַנאַט „זאַ מוראַמי פּאַוויאַקאַ“ — זייטן 29 — 223.

אין טאָג פון אַרעסטירן מערעטיקן, שמידטן און וואָלאָסקאָן אַלס מיטגלידער פון ראַיאָן־קאָמיטעט פון פּפּר אין געטאָ, האָבן זיי זיך געזאָלט טרעפן אין דעם רעסטאָראַן אויף ראָג גענשע — זאַמענהאָף מיט אַ כלומרשטן פּאָרשטייער פון פּפּר, געוועזענעם וויסן גוואַרדיסט קיסעליעוו, כדי איבערצוגעבן אויף דער אַרישער זייט אַ דרוק־מאַשין (פּעדאַל), געשענקט פון די חברים פון געטאָ. דאָס איבערגעבן האָט געזאָלט פּאָרקומען אויף דער גאַס שעננע — זשעלנע... אין דער צייט האָבן געוואַרט אין דעם אָפּגעשמועסטן רעסטאָראַן אויף קיסעליעוון מערעטיק, שמידט און וואָלאָסקאָ. ווען ער איז געקומען, האָבן זיך נאָך אים באַוויזן געסטאַפּאָווצעס און אַלע אַרעסטירט.,,

,,אויפן וועג צום פּאַוויאַק — ליינען מיר ווייטער — האָט שמידט — געוועזענער מיטגליד פון דער דאָמבראָווסקי־בריגאַדע אין שפּאַניע, אַ טוער פון קפּפּ און פּפּר, ערשטער קאָמענדאַנט פון דער יידישער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע — אַרויסגעכאַפּט דעם פּיסטאָלעט ביי איינעם פון די געסטאַפּאָווצעס און האָט אָנגעהויבן צו אַנטלויפן. דער פּרוּוו צו אַנטלויפן איז נישט געלונגען. דעם צעקאַטעוועטן שמידט און די חברים האָט מען געברענגט צו פירן אויפן פּאַוויאַק“...

מערעטיק און די חברים, פּאַרפּייניקטע אין די פּאַוויאַק־קעלערן, האָבן זיך געהאַלטן העלדיש און ווירדיק. מערעטיק האָט זיך גלייך פּאַרבונדן מיט דער אין פּאַוויאַק עקזיסטירנדיקער קאָנספּיראַטיווער אָרגאַניזאַציע. פון זיי דערוווסט ער זיך, אַז קיסעליעוו איז תיכף באַפרייט געוואָרן. עס ווערט פּאַר אים קלאָר, אַז קיסעליעוו איז אַ פּראָוואָקאַטאָר.

און אויסגעמאַטערטער פיזיש, צעבלוטיקט דורך די טאָג־טעגלעכע פּייניקונגען, טראַכט אדאם מערעטיק וויאַזוי נישט צו דערלאָזן צו ווייטערדיקער פּראָוואָקאַטאָרישער טעטיקייט פון קיסעליעוון און אוממעגלעך מאַכן זיינע פּאַרעטערישע פּלענער לגבי דער פּפּר אין געטאָ און אויסערן געטאָ.

מערעטיק האָט געטאָן אַלץ, אַז עס זאָל איבערגעשיקט ווערן אַ גריפּס מיט דער וויכטיקער ידיעה צו דער פּפּר — דורך זיין פרוי פּאָליע מערעטיק, וועלכע האָט געוווינט אויף קאַרמעליצקע גאַס. די ידיעה איז טאַקע שנעל דערגאַנגען צו דער פּאַרטיי־אָנפירונג. 7

7 דער פּראָוואָקאַטאָר קיסעליעוו איז אַדאַנק מערעטיקס גריפּס דערשאָסן געוואָרן אויף דער זשעלזנע־גאַס אין זיין אייגענער וווינונג דורך די מיטגלידער פון דער פּאָלקס־גוואַרדיע.

אַראַנק מערעטיקס תיכפדיקע שריט און אָרגאַניזירטער אַקציע פון דער תפיסה־קאָנספּיראַציע איז נישט דערגאַנגען צו קיין נייע אַרעסטן.

אדאם מערעטיק ווערט דערשאָסן אויף די פּאַלמירער פעלדער צוזאַמען מיט טויזנטער אַנדערע אַנטיפאַשיסטישע קעמפער.

נאָכן אַרויסטרייבן די היטלערישע באַנדיטן פון דער פּוילישער ערד — ווערן אדאם און אַנדערע אויסגעצייכנט מיט אַ הויכער מלוכה־אויסצייכענונג דורך דעם נאַציאָנאַלן לאַנד־ראַט, דורך דעם ערשטן סאָציאַליסטישן פּרעזידענט הבר באָלעסלאַוו ביערוט.

ער איז אומגעקומען, אַלט זייענדיק 35 יאָר, און דעם 20 יאָר פון אַקטיווער רעוואָלוציאָנערער קאַמפּס־טעטיקייט אין דער קפּפּ און אין די היטלערישער קאָשמאַר־יאָרן אין דער פּפּר. איינער פון די אָרגאַניזאַטאָרן פון דער העלדישער אַנטיפאַשיסטישער ווידערשטאַנד־באַוועגונג אין וואַר־שעווער געטאָ.

אינהאַלט

	זייט
אַרײַנפֿיר	5
דוד ריכטער — „דודל“	11
משה גרינבוים — „גרינבערג“	67
שמואל מערעטיק — „אַראַם“	101